

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY
PALACKÉHO V OLMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**POVĚRY A PŘEDSTAVY O ROSTLINÁCH A ZVÍŘATECH
V RUSKÝCH PRANOSTIKÁCH**

**SUPERSTITION AND CONCEPTIONS IN RUSSIAN
SAYINGS ABOUT PLANTS AND ANIMALS**

**ПОВЕРЬЯ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О
ЖИВОТНЫХ И РАСТЕНИЯХ В РУССКИХ
НАРОДНЫХ ПРИМЕТАХ**

(Diplomová práce v českém jazyce)

VYPRACOVALA: Bc. Alžběta Gajdošová

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc.

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité
prameny.

V Olomouci, 20. 6. 2018

Podpis

Tímto bych chtěla upřímně poděkovat vážené prof. Alle Arkhanhelské, DrSc. za věnování svého času na zodpovězení mých dotazů a za konzultace, vstřícný přístup, rady, inspirativní komentáře a cenné připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1.1 Pranostiky.....	9
1.2 Definice pojmu pranostika	9
1.3 Znaký pranostik.....	10
1.4 Klasifikace pranostik.....	14
1.4.1 Klasifikace z ontologického hlediska	14
1.4.2 Sémantická klasifikace	16
1.5 Klasifikace podle komunikativních situací	17
1.5.1 Komunikativně-pragmatický rámec „ponaučení“	17
1.5.2 Komunikativně-pragmatický rámec „instrukce“	18
1.5.3 Komunikativně-pragmatický rámec „zákaz“	18
1.5.4 Komunikativně-pragmatický rámec „varování“	18
1.5.5 Komunikativně-pragmatický rámec „rada“	19
1.6 Obecné dělení pranostik podle českých lingvistů	19
1.6.1 Čeští lingvisté často dělí pranostiky podle:	19
1.7 Pořekadlo a přísloví	20
1.7.1 Поговорка neboli pořekadlo	20
1.7.2 Пословица neboli přísloví	21
1.8 Ostatní památky ústní lidové slovesnosti.....	22
1.8.1 Загадки neboli hádanky	24
1.8.2 Заговоры neboli zaříkávadla.....	24
1.8.3 Народные лирические песни neboli lyrické lidové písně.....	24
1.9 Obřadová lidová frazeologie	26
1.10 Rituál.....	27
1.11 Kalendářní obřady a obřadová poezie.....	28
2 PRAKTICKÁ ČÁST	32
2.1. Symbolika v pověrách a představách o rostlinách a zvířatech v ruských pranostikách	32
2.1.1. Zvířata	33
2.1.2 Rostliny.....	65
ZÁVĚR.....	80

PE3IOME.....	85
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	97
PŘÍLOHY	101

ÚVOD

Každý národ se snaží porozumět sám sobě, svému místu, historii i kultuře. Usiluje o to nejen prostřednictvím písemných zdrojů a historických faktů, ale také díky kolektivnímu nevědomí a prostřednictvím folklórních tradic, památek a víry.¹

Pranostika usiluje o nalezení souvislostí mezi budoucími jevy a současnou situací či událostí. Zjednodušeně řečeno z toho vyplývá, že budoucnost je tvořena přítomností. Jinými slovy se o budoucnosti rozhoduje v přítomnosti. Pranostika ale může také pouze zaznamenávat lidskou zkušenost vztahující se k určitému datu. Je tedy částečně založena na empirii.

Pranostiky patří k hlavním útvarům lidové slovesnosti. V diplomové práci se chci pokusit přiblížit tento folklorní útvar současné společnosti. Jsme válcováni světem techniky a v důsledku toho zapomínáme na své kořeny a duchovní hodnoty, a proto je třeba si připomínat, jaké bylo a v čem spočívalo vědění, způsob života, rituály, obřady, zvyky a tradice našich předků. Pozorovali přírodu a vypozerované jevy, chování zvířat a opakující se děje zaznamenávali. Pro lepší zapamatovatelnost svá pozorování veršovali, sepisovali, a díky tomu postupně vznikaly pranostiky, které se předávají z generace na generaci až do našich dob.

Podle mého názoru je etnokulturní bohatství Ruska v jeho duchovní oblasti jedno z nejvíce rozvinutých a propracovaných. Díky rozmanitosti národů žijících na území Ruské federace se jedná o základnu s nevyčerpatelným zdrojem kulturních tradic.

Primárním cílem mé práce bude objasnění pojmu pranostika a veškerých nuancí při překladu termínů daného tématu. Přiblížím, jak tyto pranostiky vznikaly a jaké mohou mít podoby. Dále je cílem shromáždit pranostiky o zvířatech a rostlinách a vypracovat symboliku vybraných zástupců. Následně se zaměřím především na analýzu a klasifikaci

¹ ВЛАДИСЛАВОВНА, Б. О. *Этнические стереотипы по данным языка и народной культуры славян*. Москва, 2006. Dostupné také z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/belova10.htm>. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Российская академия наук.

pranostik, které budou porovnány s uvedenou symbolikou. Pozornost bude věnována hledání společných nebo rozdílných symbolických významů.

První část mé práce má teoretický charakter. Nejprve definuji pojem pranostika, popíšu její znaky, formální stránku a uvedu další folklorní žánry. Také bude nastíněno několik způsobů dělení pranostik podle různých kritérií. Pozornost bude věnována především klasifikaci z ontologického a sémantického hlediska. Poté bude popsána klasifikace podle komunikativních situací. Toto dělení je důležité pro pochopení záměru, se kterým pranostiky vznikaly. Dále uvedu hlavní definice pojmů z oblasti paremiologie, které pomohou v zorientování se na tomto složitém poli česko-ruských a rusko-českých názvů. Jak již bylo řečeno výše, na území Ruska má ústní lidová slovesnost hluboké kořeny a pečlivě rozpracovaný systém jednotlivých druhů pranostik, jejich názvů a zvláštností. Je tedy logické, že i ruská paremiologická terminologie je obsáhlejší. Taktéž uvedu ekvivalenty těchto pojmů v češtině a pokusím se vysvětlit jejich podstatu. Považuji za důležité uvést i ostatní památky lidové slovesnosti, jelikož pomáhaly utvářet celkový obraz dané problematiky. Budu se věnovat také rituálům a obřadům. Pro naše předky byly obřady přirozenou součástí života. Výroky, které byly pronášeny na těchto událost, získávaly na síle. Tyto výroky jsou základním historickým kamenem pro utváření a vývoj útvarů ústní lidové slovesnosti.

Pranostiky neboli frazémy nemají ve všech jazycích své pevné místo. Nejznámějšími typy frazémů jsou například rčení, pořekadla a přísloví. Základní terminologii, používanou v této oblasti lingvistiky, je problematické vysvětlit, protože v závislosti na jazyku i zemi se popis výše zmíněných frazémů rozchází a liší se i představy a symbolika.

Praktická část je rozdělena na dvě části. První část je věnována zvířatům a druhá rostlinám. Každé zvíře a každá rostlina má v slovanské kultuře určitou symboliku. Budu se tedy věnovat zvířatům a rostlinám, která jsou pro ruský národ důležitá a mají výraznou symboliku. Zvířecí pranostiky jsou rozšířenější, a proto také uvedu větší počet zvířat než rostlin. Na rozdíl od rostlin mají zvířata možnost neomezeného pohybu a různého způsobu chování a vyjadřování. Díky této skutečnosti vzniklo i větší množství pranostik. Rostliny mají sice velice krásnou a bohatou symboliku, ale kvůli tomu, že mají určitým způsobem omezené „pole působnosti“, tak ani množství pranostik není tak objemné a různorodé. U každého zvířete a rostliny bude vždy uvedena symbolika a několik příkladů pranostik. Příklady budou rozděleny do skupin a podskupin podle dvou nejvhodnějších způsobů

klasifikace pranostik. První klasifikace podle ontologického hlediska je inspirovaná členěním T.S. Sadové, které si upravím podle potřeb pro správné a přehledné rozdělení jednotlivých pranostik s komponenty názvů zvířat a rostlin. Toto členění vypovídá o tom, z jaké části jsou dané pranostiky pověrečné nebo založené na reálných skutečnostech a pozorováních. Díky tomu bude možné snáze nalézt souvislosti mezi obsahem pranostik zvířat a rostlin a jejich symbolikou. Druhé členění bude na základě modálního kritéria, které poukazuje na to, za jakým účelem dané pranostiky vznikly. Díky těmto druhům členění bude možné lépe prostudovat jak obsahovou část pranostik, tak i účel jejich vzniku a následně tato zjištění porovnat se symbolikou.

Teoretický rámec práce je tvořen informacemi, které jsem čerpala především z děl T. S. Sadové, A. N. Afanasjeva, E. E. Tonkové a A. M. Novikové. V praktické části budou využity především publikace A. Gury, E. Gruško a J. Medveděva, I. Pankejeva a také O. Beregové.

V závěru se pokusím o stručné shrnutí základních poznatků, které vzešly z této diplomové práce. Také budou uvedeny vývody získané na základě porovnání symbolických významů obsažených v popisu symboliky jednotlivých zástupců a v pranostikách.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Pranostiky

Pojem pranostika je třeba chápat v širších souvislostech, jelikož zahrnuje nejen pranostiky týkající se počasí, jež jsou obecně nejznámější, ale veškeré ostatní související s přírodou a lidským bytím. V této práci se budu tedy zabývat zejména pranostikami, které se věnují přírodě a zvířatům. Flóra a fauna poskytují nepřeborné množství jevů, které se člověk snažil již od pradávna pochopit a určitým způsobem i ovládnout. V historii pranostiky fungovaly jako určité normy jednání lidí. Takže výsledky lidské činnosti byly závislé na přírodních jevech. Aby si je lidé lépe zapamatovali, byly často rýmované a rytmizované. Předávaly se z generace na generaci, a to primárně ústní tradicí, až sekundárně zápisem.

1.2 Definice pojmu pranostika

Народные приметы neboli lidové pranostiky a jejich význam jsou pojímány z různých hledisek. J. J. Tonková ve své disertaci² na téma „Lidové pranostiky z pozice lingvokognitivistiky a lingvokulturologie“ (*Народная примета с позиций лингвокогнитивистики и лингвокультурологии*) popisuje pranostiky jako neoddelitelnou složku kultury národa, jenž je do současnosti jednou z nejméně prostudovaných folklorních mikrožánrů v lingvistice. Pranostiky jsou spojeny s představami člověka o okolním světě z čehož vyplývá, že v sobě nesou poznávací potenciál. Dále mají velkou etnografickou, jazykotvornou a uměleckou hodnotu. Nevznikají jen z jednoduchého pozorování a náhod, ale zahrnují do sebe elementy skrytého teoretizování, heuristiky a sémantiky budoucnosti.

V ruštině vystupují pranostiky a pověry často jako synonyma. Určité rozdíly mezi těmito pojmy vznikají v závislosti na tom, jestli se zaměřujeme na počasí, chování zvířat nebo na pranostiky a pověry vztahující se k běžnému životu.

Avšak při překladu těchto ruských pojmů nastává problém při hledání českých ekvivalentů, jelikož daná terminologie je v ruském jazyce mnohem obsáhlejší. J. J. Tonková ve své disertaci dospěla k hypotéze, že jazyková forma lidových pranostik,

² ТОНКОВА, Е. Е. *Народная примета с позиций лингвокогнитивистики и лингвокультурологии*. Белгород, 2007. Dostupné také z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/belova10.htm>. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Белгородский государственный университет.

jakožto populárního mikrožánru, je metaforická a aforistická. Je protkána unikátními významy, díky nimž disponuje vysokým jazykovým potenciálem.

Pranostika se dotýká přesnějších a jednoznačnějších faktů. Samotná vnitřní forma tedy etymologie ruského termínu *примета* a českého slova *pranostika* naznačuje a definuje jejich užití: *pranostika* vznikla z latinského slova „*prognosis*“ čili předpověď³. V ruštině se jedná o podstatné slovo *примета*, které je odvozeno od slovesa *примечать*⁴ (*pozorovat, všímat si, sledovat*).

Lidové pranostiky se vyznačují komplexem unikátních charakteristik z oblasti kognitivní lingvistiky a lingvokulturologie. Díky odlišným jazykovým strukturám dokážeme rozlišit i další mikrožánry, jako jsou *пословицы, поговорки, присловья, прибаутки* neboli rčení, pořekadla, přísloví a průpovídky. Jedná se o významný element ústní lidové slovesnosti a jejich forma nejméně podlehla zkomolení a zkreslení. Tyto mnohdy nesouvislé výroky, jejichž význam bývá z převážné části zapomenut, patří k pradávným pověstem a pomáhají nám objasnit různé mýty. Pranostiky vždy ukazují na nějaký vztah mezi světem fyzickým a mravním, z nichž vždy jeden jev slouží jako předzvěst toho druhého. Tento jev se pak má bezprostředně uskutečnit.⁵

1.3 Znaky pranostik

Pranostika se skládá ze dvou povinných částí: událost + prognóza a jedné fakultativní části. Fakultativní část je buď variantní nebo může chybět úplně, což slouží jako „bezpečnostní opatření“ v případě špatné prognózy.

V rámci gramatických znaků pranostik vznikly zvláštní významy pádů: 3. pád je doplněn o prognózovací význam, např.: *Голуби разворковались – к вёдру. Голуби прячутся в вёдро – к ненастью, Вороны и галки все садятся на полдень носами – к теплу*, jakožto i 4. pád, např.: *Воробьи сидят, напыжились – на дождь, вербы зимою режут – на метель*. Tento pád je navíc doplněn o význam, který určuje tematiku pranostik (*приметы на Рождество, свадьбу, деньги, богатство, урожай, удачу...*). Zřídka je užíván také 7. pád, např.: *Бурундук квохчет – перед ненастьем*.

³ MUNZAR, J. Medardova kápě aneb pranostiky očima meteorologa. Praha: Horizont, 1985.

⁴ ШАХНОВИЧ, М. И. *Приметы верные и суеверные*. Москва: Лениздат, 1984. ISBN 978-5-458-36064-7.

⁵ АФАНАСЬЕВ, А. Н. *Поэтические воззрения славян на природу. Том 3*. Москва: Современный писатель, 1995. ISBN 5-265-03309-2, 5-265-03305-х.

Kategorie čísla je také specifická. V rámci kalendářních pranostik je časté použití množného čísla, např.: *Быки расширяют ноздри, смотрят в южную сторону и лижутя – перед дождем, вербы зимою ревут – на метель*. Další charakteristikou je expresivní užití forem jednotného a množného čísla. Při tvorbě pranostik jsou hojně využívány predikativa (*зрибовно, росяно*) nebo slovesa, která ve svém významu obsahují informaci o počínající dějové fázi (*заблещет, закукует*).

Syntaktickými znaky lidových pranostik jsou časté eliptické věty, konstrukce se zápořem a syntaktický paralelismus. Záporné konstrukce jsou obecně příznačné zvláště pro ruský folklór, např.: *В новолуние не сей и не паши – нивы бурьяном зарастут*.

Žánr lidových pranostik do sebe zahrnuje tři skupiny:

- 1) kalendářní pranostiky
- 2) meteorologické pranostiky
- 3) pranostiky spojené s každodenním životem

Popis pranostik z kulturologického hlediska se opírá na jejich polyfunkčnost. Funkce pranostik jsou velice různorodé. Primární je prognostická funkce. J. J. Tonková také zmiňuje doplňující funkce lidových pranostik jakou jsou například: regulativní, kognitivní, rituální, etická, etiketní, ekologická a jiné. Tyto funkce se mohou navzájem doplňovat a jsou provázány.

Jazyk pranostik je vysoce estetický. Obsahuje různé tropy a figury, a to například personifikaci, metaforu a přirovnání, perifrázi a hyperbolu, litotes a metamorfózu. Mimo jiné je pranostika charakterizována jasným fonetickým symbolismem a bohatou slovotvorbou, při které hrají důležitou roli slova skládající se ze dvou kořenů, jež nejsou typická pro jiné folklórní žánry. Je tvořena množstvím rýmů a deminutivy. Díky výše zmíněnému jsou pranostiky lépe zapamatovatelné a pracují s mnemotechnickou projekcí. Podle J. J. Tonkové jsou pranostiky „iracionálním“ žánrem. Je třeba se zamyslet nad latentními sémantickými kategoriemi, jež jsou vždy přítomny v podtextu lidových pranostik. V tomto žánru je řeč například o pozorování, každodennosti, budoucnosti, víře a strachu.⁶

Jak bylo zmíněno výše, v ruštině vystupují pranostiky a pověry často jako synonyma. Pojem *pověra* v sobě zahrnuje určitou nejasnost (ve spojitosti se situací „jestli – tak“)

⁶ *Slovo a slovesnost*. 1962, 23(4). Dostupné také z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=1194>

a předpověď. Slovo *pověra* pochází ze staroslověnského základu *věra* či *viera*⁷, které je spojeno s latinským *verus*, což znamená pravý, opravdový, spolehlivý, takže v podstatě je „pověra“ víra v cosi či spoléhání se na něco. V ruštině se jedná o slovo *поверье* od slovesa *поверить*⁸ (*uvěřit*).

Slovník T. F. Efremové s názvem „Nový slovník ruského jazyka. Výkladový slovtvorný“ (*Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*)⁹ definuje *поверье* tedy pojem *pověra* jako pověst založenou na nějakých předsudcích a přesvědčení o existenci mystických vztahů mezi jevy. Existuje také pojem *судебное*, který je do češtiny překládán také jako *pověra* nebo určitý předsudek. Termín *судебное* vyděluje a definuje T. F. Efremová takto:

- víra v to, že některé jevy představují projevení nadpřirozených sil nebo slouží jako předzvěst budoucnosti;
- předsudek, který je založený na této víře.

Z hlediska lingvistiky se lidovými pranostikami zabývala také T. S. Sadová ve své práci¹⁰ „Lidová pranostika jako text a lingvistické problémy folklórního textu“ (*Народная примета как текст и проблемы лингвистики фольклорного текста*). V současné době je folklórním textům jakožto objektu lingvistiky věnováno málo pozornosti, a tím spíše jejich komunikativní a kognitivní složce. T. S. Sadová ve své práci uvádí, že z oblasti folklórních textů byla zatím větší pozornost věnována zkoumání tzv. „neobřadové poezie“, přičemž tyto výzkumy byly prováděny pouze na určitých jazykových úrovních, nejčastěji na úrovni lexikální a syntaktické.

Jelikož folklórní texty disponují specifickými kategoriemi, je třeba se na tuto problematiku podívat z mnoha různých hledisek. Folklórní texty mají dvě podoby, a to ústní, která je živá a nezafixovaná a písemnou, jenž vystupuje jako statická, překódovaná a fixovaná varianta. Pro lingvistiku folklórního textu jsou obě podoby stejně důležité. Ústní podoba demonstruje ustálenost tradičních forem a zachycení určité skutečnosti. Písemná podoba

⁷ MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7.

⁸ ДАЛЬ, В. И. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Москва: Издательство АСТ, 2004. ISBN 5-200-00748-8, 5-200-00595-7. Dostupné také z: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=26406>

⁹ ЕФРЕМОВА, Т.Ф. *Новый толково-словообразовательный словарь русского языка*. Москва: Дрофа, 2000. ISBN 5-200-02800-0.

¹⁰ САДОВА, Т.С. *Народная примета как текст и проблемы лингвистики фольклорного текста*. Санкт-Петербург, 2004. Dostupné také z: <http://cheloveknauka.com/narodnaya-primeta-kak-tekst-i-problemy-lingvistiki-folklornogo-teksta#ixzz4X4g4BfuA>. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук.

těchto ustálených forem slouží k tomu, aby mohly být prozkoumány a uchovány pro další generace.

Lexikální úroveň pranostik má velké množství variant. Syntaktická úroveň je stabilnější. T. S. Sadová věnuje pozornost větné konstrukci pranostik, která je rytmická. Jedná se o rozšířený jev při tvorbě nestandardní syntaxe pranostik. Rytmitizovaný je většinou podmět a přísudek. Jsou rytmitizovány také jednoduché věty, které jsou součástí souvětí. Častěji se rýmují slova různých slovních druhů, avšak existují příklady, kdy se rýmují slova jednoho slovního druhu. Většinou se jedná o podstatná jména, slovesa a příslovce. Rým může být samozřejmě úplný nebo neúplný. Úplný rým v rámci jednoho slovního druhu je nejčastěji tvořen na základě podobnosti slovotvorných afixů a flexí. Úplný rým, který je tvořen více slovními druhy, vzniká na základě fonetické podobnosti koncových afixů (nebo koncových zvuků): *ушибеишь – попадеишь; взглянет – вянет*. Fonetická podobnost rýmovaných slov je někdy pouze projevem dialektní či zkomolené formy slova: *На Егория проса – будут добрые проса; На Сретенье снежок – пригонит на весну дожжок*. Neúplný rým je charakterizován foneticky neshodnými konci rýmovaných slov: *Сеи рассаду на Егорья, будет капуста довольно; На Глеба и Бориса за хлеб не берися; Прошли Петровки – опало по листу, пройдет Илья – опадет и два*.

Sémanticko-syntaktický paralelismus je důležitý pro rytmus pranostiky. Tento jazykový prostředek vytváří rytmitizaci pranostiky v rámci souvětí tvořených spojovníkem: *У Евдокии вода – у Егорья трава; Антип без воды – закрома без зерен; Егорий с кузовом – Никола с возом; Егорий весну начинает – Илья лето кончает*.

Dále se T. S. Sadová věnuje poetice pranostik, a to zvláště těch kalendářních. Je využívána metonymie. Například jméno svatého připadající na určitý den v kalendáři se stává názvem pro samotný den. Pro akceptování a aktivní používání pranostik s tímto jevem je důležitým předpokladem povědomí lidí o tom, na který den, v kterém měsíci připadá svátek určitého svatého. Takovýmto způsobem vzniká název metonymický: *С Ерофея зима шубу надевает*. Právě proto jsou pranostiky často vázány na určitý svátek, a ne na konkrétní datum. Avšak tyto pranostiky jsou nevěrohodné a nelze se na ně již v dnešní době spoléhat. Jsou to zastaralé výroky, které v průběhu historie podléhaly různým změnám. Nejpodstatnějšími změnami, které vytváří nesrovnalosti v pranostikách, jsou především klimatické změny a změny kalendáře (juliánský kalendář byl změněn na gregoriánský).

Velice často se v pranostice objevuje název dne (jméno) jako vykonavatele aktivního děje: *Пришел Федул – теплый ветер подул.*

Gramatickým prostředkem pro vyjádření subjektivnosti jména (dne) je nominativ jména svatého s osobním tvarem slovesa v roli predikátu: *Макрида сряжает осень, а Анна — зиму.* Metonymie jména se odráží v normě gramatické shody denotátu, například shoda v rodě: *Варвара (17 декабря) ночи украла, дни притачала* nebo shoda v čísle: *Федосьи-девицы, дак рожь на трубицы, начнет колоситься.*

U pranostik s poetickým obsahem se často setkáváme s tradičním folklórním epitetem: *красное лето, красная девка, добрый молодец, зелен луг, добрый урожай, чистое поле.* Některým svatým jsou připisovány určité vlastnosti, tedy i dnům jim zasvěceným, např.: *С Николая студеного (27 февраля) наступает время звериных свадеб, волки матеют.* Z toho vyplývá, že jsou i epiteta, která jsou charakteristická pro kalendářní a meteorologické pranostiky: *сильная роса, мокрая осень, зеленый покос, глухой гром, гулкий гром.*

1.4 Klasifikace pranostik

T. S. Sadová ve své práci věnuje pozornost komunikativní funkci pranostik. Z komunikativně-pragmatického hlediska rozděluje pranostiky na dvě základní skupiny textů:

- 1) Informativní texty – zde patří texty, které předávají informaci ohledně předpovědi, poznatků o zákonitých vztazích a o vztazích mezi předměty, jevy, chováním nebo činnostmi. Podle klasifikace funkcí pranostik jsou pro tuto skupinu zásadní funkce předpovídající a konstatující.
- 2) Texty s informační funkcí a funkcí ovlivňující posluchače – rady, zákazy, příkazy na základě připomínky. Zde patří pranostiky s regulační a výchovnou funkcí.

1.4.1 Klasifikace z ontologického hlediska

Z ontologického hlediska jsou pranostiky buď referenční (objektivní), anebo nerefrenční (neobjektivní):

- pranostiky, které vychází z vysledovaných skutečností;
- pranostiky, které jsou tzv. pověřivé a nejsou založeny na zkušenostech, ale na mytologických představách, které jsou spojeny především s pohanstvím.

1.4.1.1 Referenční pranostiky

Jsou tvořeny na základě vztahů k objektivním vědeckým poznatkům, které se odráží především v předpovídající části pranostiky. Mohou být rozděleny na následující druhy:

- **fenologické**
o periodických vztazích přírodních jevů: *Если на Марка (25 апреля) ясный день – будет хороший урожай яровых; Если на Егория (23 апреля) большой разлив в реках, то Николин день (9 мая) будет с травой*
- **agronomické**
o úrodě, dobytku atd.: *Не сей пшеницу прежде дубового листа; Гречиху сей, когда рожь хороша*
- **astronomické**
o „zvycích“ Slunce, Měsíce a Zemi, o Slunečním kalendáři atd.: *От Спиридона (25 декабря) солнце на лето; Спиридон — солнцеворот (поворот солнца на лето); После Спиридона, хоть на воробьиный скок, да прибудет денек*
- **pranostiky týkající se pracovní specializace či určitého odvětví**
referenční vztahy tohoto typu pranostik jsou spojeny s různými vědeckými sférami jako je například anatomie, zoologie, biologie, biochemie atd. Napomáhají také při různých lidských činnostech: lovu, rybolovu, tkaní, pletení, šití, činění kůží atd.: *Вылет стрекоз – плотва и язь хорошо ловятся; Лещ клюет, когда колосится рожь, щука – когда цветет шиповник, а судак – когда желтеет липа; Рябина краснеть начинает – пора на гуся идти*

1.4.1.2 Nereferenční pranostiky

Nereferenční pranostiky odráží nereálné vztahy a spojitosti. Jsou založeny na fikci anebo omylu. Podle charakteru tohoto „omylu“ je můžeme rozdělit na:

- **mytologické**
odráží tradiční mytologické představy, se kterými se setkáváme v různých folklórních žánrech a také jsou to pranostiky pramenící z určitých závěrů, které si lidé vytvořili z mytologických představ, pověr a pověstí
Если русалка плачет – к утопленнику; Если тебя леший обойдет – помрешь.
- **pověrečné**
na rozdíl od mytologických pranostik není tento druh založen na tradičních mytologických motivech. Mají svou vlastní logiku tzv. „hledání“ spojitostí a shod

mezi různými jevy, mezi současností a budoucností. Tato logika má své zákony a své způsoby vytváření řetězců výkladů. Jsou to „otevřené“ řetězce vzájemných souvislostí, jež se obecně dělí dle:

- **asociace** (zvukové, vizuální atd....)

Если загудел самовар – что-то нехорошее услышишь, нехорошее будет; Стакан без блюдца — без пары останешься; Новорожденную купают в чистом белье – бела будет

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Если дорожка утром подметена – день будет неудачный; Если первый отвечает хорошо – вся группа сдаст экзамен удачно.

1.4.2 Sémantická klasifikace

Z pohledu sémantické klasifikace jsou pranostiky rozdělovány podle oblasti užití. Dle konkrétních příznaků T. S. Sadová uvádí následující podskupiny podle:

1) lokální charakteristiky

- a. místní pranostiky – oblastní, regionální, dialektní;
- b. pranostiky široké lokální existence – celonárodní, celokulturní.

2) pohlaví či genderového aspektu

- pranostiky „světa žen“ a pranostiky „světa mužů“. Pranostiky této podskupiny nám odhalují život žen a mužů jakožto zvláštních ideosfér které se sice navzájem protínají, ale občas jsou úplně jiné. Ženských pranostik je zafixováno výrazně vyšší množství než mužských: *Если у женщины веснушки – она забеременела; Беременной нельзя смотреть на змею – родимое пятно будет. Где кабачок, там и мужичок, Мужчина любит глазами, а женщина ушами.*

3) hranic oblasti existence jsou pranostiky

- a. osobní – individuální;
- b. profesní – určité profesionální oblasti;
- c. určité sociální skupiny – studenti, učni, podřízení, vedoucí.

M. A. Kulkova ve své práci¹¹ „K otázce o kognitivní a smyslové organizaci lidové pranostiky“ (*К вопросу о когнитивно-смысловой организации народной приметы*) analyzuje pranostiky za použití metodiky komunikativních a pragmatických rámců.

Pranostiky jsou klišovitá, ustálená, sémanticky autonomní a precedentní. Jejich význam je obsažen v podobě mono nebo polopredikativních konstrukcí, které disponují lexikálními, morfologickými nebo syntaktickými prostředky, a také různorodým komunikativním a modálním významem.

Kvalifikace komunikativních situací pranostik je realizována prostřednictvím analyzování lexikální a gramatické roviny vět, a v souvislosti s doslovným významem a diskurzem ve kterém funguje. Také je věnována pozornost kontextu, pragmatické presupozici a jiným komunikativním podmínkám aktualizace řečového aktu.

1.5 Klasifikace podle komunikativních situací

M. A. Kulková rozděluje základní komunikativní situace do 5 kategorií. Toto členění je důležité pro zorientování se v typech pranostik, funkcích a jejich využití v komunikaci. Přibližuje tedy i modalitu pranostik.

1.5.1 Komunikativně-pragmatický rámec „ponaučení“

Řečový akt této skupiny pranostik předpokládá obligatorní vyplnění příkazované činnosti, ze které vyplývá, že jestli se nebudeme řídit daným životním pravidlem, může to mít za následek nezvratný dopad na život. Převládajícím prvkem z hlediska komunikativně-pragmatického rámce je kategorie imperativní modality a její komponent – imperativ, např.: *Се́й картофе́ль в то́т де́нь, ко́гда о́чень бы́стро те́чет ве́сенняя во́да, - бу́дет ќрупен*. Tato kategorie má určitá specifika morfologického charakteru a tímto poukazuje na různorodost forem výroků: rozkazovací způsob, nominalizace, nominalizační konstrukce, různé infinitivní konstrukce atd.: *Се́й морко́вь и́ свету́ на Ко́зьму; С Пе́трова де́ня по́зня; Ла́сточки приле́тели – вре́мя се́ять го́рох; Ма́к на́до се́ять, по́ка ля́гушки не на́чали ква́кать; На И́рину ху́дая тра́ва из по́ля во́н*.

¹¹ *ВЕСТНИК ТГГУ*. 2011, 23(1). Dostupné také z: http://kpfu.ru/staff_files/F1576263016/7.pdf

1.5.2 Komunikativně-pragmatický rámec „instrukce“

Zde jsou podstatné prvky předpisujícího a preventivního řečového aktu. Základním znakem je oznamovací forma slovesa ve 3. osobě singuláru nebo plurálu, přítomného či minulého času. Jsou také využívány větné konstrukce doporučujícího typu s modálním slovesem *следует* a infinitivní formou slovesa: *Если во время созревания малины первые ягоды бывают крупные, то розь следует сеять раньше*. V řečovém aktu se záměrem „instrukce“ se mluvčí snaží ovlivnit názor recipienta prostřednictvím taktiky potvrzování, která je založena na předešlé zkušenosti. Mluvčí očekává od posluchače, že mu bude důvěřovat a projeví uctivý přístup ke zkušenosti našich předků.

1.5.3 Komunikativně-pragmatický rámec „zákaz“

Zakazující pranostiky slouží jako určitý druh „talismanu“ v klíčových životních situacích a napomáhají k odvrácení nežádoucích následků. Jsou tvořeny konstrukcemi s využitím imperativní či indikativní formy slovesa a záporné částice *не*. Jsou to konstrukce typu „запрещается + инфинитив“, „не должно + инфинитив“, „грех + инфинитив“, „грешно + инфинитив“, „следует + инфинитив“, například: *Не должно сеять, грех пахать, грешно ткать: Гороха при северном ветре не сей, сей при южном; На Федоры не мети из избы сора; На Вознесенье в поле не работают; На Ильин день скота не выгоняют в поле*.

1.5.4 Komunikativně-pragmatický rámec „varování“

Řečový akt tohoto typu je motivován projevem starosti adresanta o adresáta. Tímto způsobem byla ovlivňována a upravována činnost a chování venkovského obyvatele, jenž se nenásilným způsobem učil obezřetnosti a rozvážnosti. Znova je využíván rozkazovací způsob jak přímý, tak i nepřímý. Přímý rozkazovací způsob je tvořen imperativními formami slovesa ve 2. osobě singuláru nebo plurálu: *Землю созрело – не опоздай с посевом*. M. A. Kulková uvádí členění této imperativnosti podle A. V. Bondarka na explicitní a implicitní. Případy, kdy je používána implicitní imperativnost představují nepřímé řečové akty, v nichž je imperativní význam přítomný pouze v nepřímé formě a může být vyčleněn v důsledku sémantické a pragmatické transformace. Explicitní prostředky pro vyjádření nepřímé imperativnosti jsou různorodé, a to především na úrovni lexikální, morfologické a syntaktické. Na úrovni lexikální se jedná o použití lexém s negativní konotací a analytické konstrukce typu „не советуют + инфинитив“ (nebo

například *опасно, тяжелый, плохая*): *Лед ломается хрясно ходить опасно; Гроза на Федора летнего - плохая уборка сена; Високосный год тяжелый, на людей и на скотину; После Ильина дня не советуют есть землянику, иначе будешь дремать.* Velice často je v ruských pranostikách využíván imperativ „береги“: *Трещит Варюха – береги нос и ухо!* Časté je také přívěsky ke jménům: *Январь-ломонос: береги свой нос, Федосеевы морозы-худосеи: сев поздний яровых будет.*

1.5.5 Komunikativně-pragmatický rámec „rada“

Modálnost rady vždy obsahuje kladné hodnocení. Mluvčí je přesvědčen o tom, že činnost, která se řídí radou, přináší pozitivní důsledky pro adresáta. Základním způsobem vyjádření rady v pranostikách je imperativní forma dokonavého či nedokonavého slovesa. Celkově v pranostikách převažuje nedokonavý vid imperativní formy slovesa, například: *На весну надейся, а траву запасай; Хвали зиму после Николы, Много комаров – готовь коробов (плетенок, по ягоду).* V ruských lidových pranostikách je tento rámec vyjadřován prostřednictvím slov *хорошо, полезно, удобнее всего* a jiné: *Как паутина полетит - хорошо сеять; Скотину лучше колоть в полнолуние, потому что на ущербе месяца скот худеет на глазах, с тела спадает; Удобнее всего резать животных в третий день нового месяца - тогда мясо будет белое, как свежее, никогда не горкнет;* Dále se v těchto pranostikách objevují konstrukce typu: „кто... тот/того: *Кто при первом соловье скинет рубаху, того блохи не будут кусать.*

1.6 Obecné dělení pranostik podle českých lingvistů

Podle mého názoru je níže uvedené rozdělení nejobecnější. Členění z modálního hlediska navíc nejlépe vystihuje účelovost pranostik, a proto bude využito v praktické části v rámci druhého způsobu členění.

1.6.1 Čeští lingvisté často dělí pranostiky podle:

1) modálního kritéria¹²

- a. prostě konstatující *Na svatého Jána bez kvete od rána;*
- b. radící – *Louku seč, když ti je jí nejvíce líto;*
- c. příkazující – *Když kvete chrpa, do měsíce chop se srpa;*

¹² *Naše řeč*. 2000, 83(3). Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7573>

- d. varovné až zakazující – *Kde mají malou hromadu hnoje, tam dceru nevydávěj.*

2) tematiky

- a. agronomické – tyto pranostiky se dále člení podle oborů, jako například zemědělské, včelařské, ovocnářské, vinařské;
- b. meteorologické – *Jaký leden, takový červenec, Medardova kápě, čtyřicet dní kape;*
- c. reálné – jsou určovány podle stupně reálnosti – *Jaké počasí na počátku měsíce, takové bude i na jeho konci;*
- d. nereálné (pověrečné) – *Prší-li v pondělí, bude celý týden blátivý.*

1.7 Pořekadlo a přísloví

Je komplikované jasně popsat a rozdělit pranostiky do určitých skupin, nicméně sám V. I. Dal ve sborníku¹³ „Přísloví ruského národa“ (*Пословицы русского народа*) je rozděluje do 5 skupin, avšak pro tuto práci postačí první dvě kategorie:

1) поговорка

2) пословица

- 3) приговорка, пустоговорка
- 4) скороговорка, чистоговорка
- 5) прибаутка, пустобайка

1.7.1 Поговорка neboli pořekadlo

Поговорка – pořekadlo: je nepřímý způsob vyjádření určité narážky na něco, avšak bez vývodu a popisu použití. Je to pouze první část *пословицы*. *Поговорка* pouze naznačuje, ale neobjasňuje. Je používána na místo přímé řeči. Neřekneme, že je někdo například opilý, ale řekneme: *У него в глазах двоится* nebo *Он по одной половице не пройдёт*. Někdy by stačilo doplnit pouze jedno slovo a změnit slovosled a vzniklo by přísloví. Výkladový slovník V. I. Dala¹⁴ definuje pojem *поřekadlo* následujícím způsobem: „*Souvislá, krátká výpověď, která je lidmi užívaná, ale netvoří celé přísloví.*“ Zjednodušeně řečeno je *поговорка* symbolická fráze nebo slovní spojení. *Поговорка* nemůže vystupovat jako

¹³ ДАЛЬ, В. И. *Пословицы русского народа*. Москва: Азбука-классика, 2007. ISBN 9785389031593. Dostupné také z: <http://www.homlib.com/read/dal-vi-1/poslovicy-russkogo-naroda/43947>

¹⁴ ДАЛЬ, В. И. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Москва: Издательство АСТ, 2004. ISBN 5-200-00748-8, 5-200-00595-7. Dostupné také z: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=26764>

samostatná plnohodnotná věta. Je ve větách využívána především pro dodání emocionálního a uměleckého zabarvení.

1.7.2 Пословица neboli přísloví

Пословицы jsou často řazeny k malým žánrům ruské folklórní prózy. Konkrétně se jedná o parémii, což je pojem pocházející z řeckého slova *paroimia* – „*npumча*“¹⁵ (*podobenství, přirovnání, jinotaj, divná věc*). Přísloví mají více podob, jelikož není dána jednotná kompozice ani syntax. Vznikaly na různých místech a v různém čase.

Пословица – přísloví: je krátké přirovnání neznámého autora, které je většinou známé a chápáno všemi. Úplné přísloví se skládá ze dvou částí, a to z určité narážky, obrazu či názoru a dodatku, výkladu, poučení. Často se druhá část ztrácí a poté je takřka nemožné rozlišit přísloví od pořekadla (*пословицу от поговорки*). Například: *Во времени пождать, у бога есть что подать; Всякая рыба хороша, коли на удю пошла.*

V. I. Dal velice výstižně a obrazně popisuje chápání přísloví obyčejným lidem. Ti považovali *пословицы* za křik nebo výkřik duše, který byl zhuštěn do jedné hromady, do jednoho citoslovce. Je to tedy výsledek velkých lidových mouder, ale zároveň jsou to vzdechy, pláč, sténání, vzlyky, radost a veselí, trápení a útěcha. Je to životní lidová pravda, kterou nelze kritizovat či posuzovat (*На пословицу, что на дурака, и суда нет*). Lidově je přísloví a pořekadlo definováno takto: *Поговорка – цветок, а пословица ягодка* (*Pořekadlo je květ a přísloví plod*).

Významný ruský filolog poloviny 19. století F. I. Buslajev zkoumal přísloví jakožto umělecká díla, která tvoříme za pomoci slov mateřského jazyka a jimiž vyjadřujeme každodenní život národa, zdravý rozum a mravní zájmy.¹⁶ Je důležité, aby si naše generace uvědomovala, že tyto útvary jsou výsledkem dlouhodobého pozorování a kolektivní zkušenosti jednotlivých národů. Myslím, že pojem *kolektivní zkušenost* výborně vystihuje význam slova *přísloví*. Kolektivní zkušenost je v podstatě souhrn zkušeností, jež slouží lidem jako osvědčený vzor jednání.¹⁷

¹⁵ МОСКВИН, А.Г. *Большой словарь иностранных слов*. Москва: Издательство «ИДДК», 2007.

¹⁶ БУСЛАЕВ, Ф. И. *Исторические очерки русской народной словесности*. Москва: Либроком, 2011. ISBN 978-5-397-02104-3.

¹⁷ ЗУЕВА, Т.В. а Б.П. КИРДАН. *Русский фольклор: Учебник для высших учебных заведений*. Москва: Флинта, 2002. ISBN 5-89349-115-7.

Podle M. A. Rybníkové je přísloví již dokončený výrok či myšlenka, avšak pořekadlo je pouze slovní obrat či element výroku. Zde znovu nastává problém s překladem těchto ruských pojmů do češtiny, jelikož v ruském jazyce existuje jen velice tenká hranice mezi příslovím a pořekadlem. M. A. Rybníková ve svém díle¹⁸ „Ruská přísloví a pořekadla“ (*Русские пословицы и поговорки*) uvedla několik výstižných příkladů. Jelikož se jedná většinou o jednotky, které jsou obecně považovány za nepřeložitelné, uvedu je v ruském jazyce.

Поговорки

Чудеса в решете.

Воду в ступе толочь.

Пословицы

Чудеса: В решете дыр много, а вылезти некуда.

Воду в ступе толочь – вода и будет.

Пословицы - přísloví je podle ruských definic chápáno jako úplný výrok, který je v jazyce důležitější než *поговорка* (pořekadlo), jež je většinou neúplné. Co se týče vztahů těchto dvou pojmů v ruštině, tak přísloví je hyperonymum a pořekadlo – hyponymum.

V dnešní době nám pro srozumitelnější vysvětlení pojmu *пословицы* vystačí definice A. M. Novikové z její práce¹⁹ „Ruská národní poetická tvorba“ (*Русское народное поэтическое творчество*): „Přísloví jsou krátká, výstižná a ve své podstatě se jedná o hluboké výroky o jevech ze života vyjádřených v umělecké formě“.

1.8 Ostatní památky ústní lidové slovesnosti

Slované mají z poetického a lingvistického hlediska velice zajímavý, jasný a jednoduchý pohled na přírodu a jazyk. V práci A. N. Afanasjeva „Poetický pohled Slovanů na přírodu“ (*Поэтические воззрения славян на природу*) je věnována pozornost tvorbě kořenů či základních zvuků, kterými lidé v pravěku vyjadřovali pocity a zážitky, jež v nich vzbuzovaly předměty a jevy přírody. Tyto prapůvodní kořeny představovaly pro podstatné jméno či sloveso pouze určitý základ či příznak, který byl společný i pro ostatní předměty.

Z důvodu konkretizace se začaly vytvářet i přídavná jména, která jakoby opisují různá slova. Takový přístup v podstatě přetrvává až dodnes, a to především mezi negramotným obyvatelstvem. V některých nářečích či památkách ústní lidové slovesnosti jsou tato obrazná pojmenování stále zřejmá. Slovo neslouží pouze jako znak, který ukazuje na

¹⁸ РЫБНИКОВА, М. А. *Русские пословицы и поговорки*. Москва: Академии Наук СССР, 1961. Dostupné také z: http://elibrary.gnpbu.ru/text/rybnikova_russkie-poslovitsy-i-pogovorki_1961/go,6;fs,1/

¹⁹ НОВИКОВА, А. М. *Русское народное поэтическое творчество. Хрестоматия*. Москва: Высшая школа, 1987.

známý pojem, ale jako prostředek, který nám detailně líčí všechny nuance a zabarvení daného jevu. Avšak každé slovo či jev u každého vyvolává jiné představy a pocity. Takže pro jedno slovo vznikalo neurčité množství dalších názvů. K předmětu bylo přistupováno z různých úhlů pohledu a pouze díky ostatním synonymům mohl být předmět maximálně objasněn. V dnešní době takový přístup pocítujeme především u metaforických vyjádření. Postupem času jsou však kořeny slov zapomínány a dochází ke zmatku a chaosu v našich představách a ve snaze vyjádřit se.

V současnosti je citelná snaha o přesné „škatulkování“, které je vyvoláno racionální myslí, jež byla odseknuta od citlivého vnímání přírody. Sluch sám o sobě ztrácí tuto citlivost k různým pronášeným zvukům, a nakonec jsou slova vyslovována pouze silou zvyku. Slova poté přichází o svůj původní charakter a podstatu. Namísto poetického a obrazného vyjádření klesá slovo na úroveň pouhého abstraktního pojmenování a funguje jako prostý fonetický znak. Proto i metafora, které jsou úzce spjaté s pranostikami časem ztrácí svůj poetický význam. Tak například nebeská tělesa tedy hvězdy byly nazývány ne pouze v přeneseném smyslu slova jako „oči nebes“, ale v podstatě si je lid pod tímto živým obrazem představoval. Díky tomu vzniklo mnoho mýtů. Například slunce bylo přirovnáváno ke lvu. A v podobném duchu mezi lidmi vznikalo náboženské i mravní smýšlení. Ze začátku národ udržoval povědomí o shodě vytvořených poetických obrazů s jevy přírody, avšak jak už tomu bývá, toto povědomí se čím dál více vytrácelo, a nakonec zcela vymizelo. Nicméně zvláštní silou na nás dýchá jazyk epických vyprávění a jiných památek ústní lidové slovesnosti dodnes.

Na rozdíl od V. I. Dala rozděluje A. N. Afanasjev památky ústní lidové slovesnosti pouze do 4 skupin. Považuji za nezbytné uvést nuance v termínech, které se podílely na utváření pranostik. Jedná se tedy o toto rozdělení:

- 1) Загадки
- 2) Пословицы, поговорки, присловья, прибаутки
- 3) Заговоры
- 4) Народные лирические песни

Druhá skupina byla již popsána výše, takže se v krátkosti zaměřím na přiblížení zbývajících třech.

1.8.1 Загадки neboli hádanky

Podstata hádanek je v tom, že prostřednictvím metaforického jazyka se snaží skrze jeden předmět vyjádřit druhý. Pro pochopení a získání odpovědi záleží jen na správném úhlu pohledu. V dnešní době už bez pomoci odborníků tyto historické a logické souvislosti neodhalíme. Právě ve smělých otázkách národ zachytil svůj pohled na svět boží a mocné přírodní síly.

1.8.2 Заговоры neboli zaříkávadla

Jedním z nejstarších folklórních žánrů byly zaklínadla či zaříkadla, jimiž si lidé snažili zajistit si podporu nadpřirozených přírodních sil, jara, boha atd. Je zřejmé, že specifickou vlastností tohoto žánru je personifikace. Pro dnešní dobu je představa koledy či jara jako nějaké bytosti absurdní. Z písní se o nich dozvíme například to, že s nimi můžeme mluvit, že za námi mohou přijít, avšak o jejich podobě nezazní ani zmínka. Z toho vyplývá další charakteristika tohoto žánru, a to nedostatečně rozvinutý systém obrazů.

Zaklínadla či zaříkávadla mají převážně imperativní formu. Méně častá je forma prosby či *мольбы* – pokorné žádosti. Lidé se obrací k určitému zosobněnému obrazu, například k jaru a vyslovují svá přání. Základní forma kompozice zaklínadel je monolog. V tomto žánru je využíváno jen málo poetických prostředků písňového folklóru. Hojně je používána metafora v podobě zosobňování. Často se setkáváme s deminutivními sufíxy při komunikaci s přírodními jevy, zvířaty atd. Tento fakt dokonale podtrhuje tehdejší jednotu člověka s přírodou a jeho lásku k ní, která nám v současné době velice chybí. Kvůli tomu, že se toto propojení člověka s přírodou v moderní společnosti takřka vytratilo, je pro nás těžké zcela pochopit hloubku a význam všech starých pořekadel a pranostik.

1.8.3 Народные лирические песни neboli lyrické lidové písně

Obřadové a smuteční písně jsou v tomto bodě velice důležité, protože doprovázely slavnostní a rodinné obřady, svatby či pohřby. U těchto písní došlo v průběhu času k velkému množství změn a pro výzkum většinou nejsou vhodné, jelikož kvůli proměnlivosti a nestálosti lidských pocitů se původní verze nezachovaly. Lidské pocity jsou totiž základnou pro obsah lyrických písní.

Písně popisující obřady jsou považovány za nejpozdnější typ obřadové poezie. To dokazuje i jejich podoba s poetikou neobřadových lyrických písní. Tyto písně sloužily

k tomu, aby komentovaly obřady v určitých momentech a organizovaly veškeré dění během obřadu.

Se zaklínadly jsou geneticky spojeny velebné písně, které byly zpívány v zimě při obcházení statků, tzv. *овсени, колядки, виноградия*, v létě *вьюнишные, сгорьевские нечу* atd. Přivolávaly do domu bohatou úrodu, štěstí, zdraví a blahobyt. Na rozdíl od zaklínacích písní, mají velebné písně pěkná slova a jsou melodičtější. Oslavující písně se soustředí na jednoho člověka, kterého oslavují a přejí mu jen to dobré. Můžou také oslavovat určitý kolektiv, květinu atd. Velebná píseň má dvě důležité části: chvalozpěv a přání. Zde jsou využívány nejvýraznější a nejpestřejší umělecké prostředky ruského folklóru. Jsou to různé symboly bohatství, štěstí, metafory a hyperboly.

Jednotlivé roční cykly jsou spojeny například s kultem země, předků, vody, slunce, ohně, rostlin. Dále je spojen také s rituálním smíchem, pláčem atd. Všechny tyto obřady jsou doprovázeny kalendářními písněmi, které považují za nedílnou součást paremiologie. Existují také tzv. „*нечу обходов*“. Jsou to písně, které se zpívaly při obcházení statků a dvorů.

V. K. Sokolova ve své práci²⁰ „Zaklínadla a zaříkadla v kalendářních obřadech“ (*Заклинания и приговоры в календарных обрядах*) se domnívá, že nejprve se obcházelo pouze s mluvenými zaklínadly, která byla doprovázena magickými pohyby, jako je například rozsévání semen. Původní mluvená podoba výroků má tedy blízko k pranostikám. Až v průběhu času začaly být zaklínadla složitější a stávaly se z nich písně. Mají svůj zvláštní obrazový systém, symboliku, kompozici a umělecké prostředky (hyperbola, zobrazování chtěného jako již reálného). Byl jim přidáván velký magický význam. Tyto písně měly zabezpečit tomu, komu byly zpívány, hojnost v různých směrech, a to například v úrodě, zdraví, manželství atd. Některé z těchto písní zní jako zaklínadla. Jako příklad uvedu známou ruskou koledu:

А дай бог тому, кто в этом дому!

Ему рожь густа, рожь ужиниста.

Ему с колоса осьмина,

Из зерна ему коврига,

Из полужерна пирог!

²⁰ СОКОЛОВА, В. К. *Заклинания и приговоры в календарных обрядах*. 1982. Dostupné také z: <http://paganism.ru/zaklin.htm>

Наделил бы вас господь

И житьем, и бытьем, и богатством...

V knize J. G. Kruglova²¹ „Ruské obřadní písně“ (*Русские обрядовые песни*) je uvedena oslavná píseň pro břízku, která se zpívala pouze v Den Svaté Trojice:

- Ты березка, ты кудрявая,

Ты кудрявая, моложавая!

Ты когда взошла,

Когда выросла?

- Я весной взошла,

Летом росла,

Солнцем вызрела,

По зорям цвела!

1.9 Obřadová lidová frazeologie

V rámci různých přístupů a členění ruských lidových pranostik považují za nezbytné uvést N. I. Tolstého. V knize²² „Jazyk a lidová kultura“ (*Язык и народная культура*) se zabývá sakrální neboli obřadovou lidovou frazeologií, která je předmětem mytologických, sémiotických a filologických výzkumů. Z lingvistického hlediska jde o velice zajímavé jevy. Na základě etnografického a lingvistického materiálu N. I. Tolstoj pozoruje dva protilehlé procesy, kdy vznikají malá folklórní díla. První proces je založen na přeměně obřadu nebo obřadového textu na slovo (slovní spojení, větu). Druhý proces funguje obráceně a to tak, že probíhá přeměna slova na obřadový text či obřad a také přeměna slova ve verbální text. Prvním procesem – od verbálního textu ke slovu se zabýval již A. A. Potebňa. Tvrdil, že delší povídka či nějaké vyprávění se v naší mysli zkracuje a kondenzuje. Všechno ostatní, co je důležité pro objasnění výroku, ze kterého vzniká pořekadlo, je zachováváno u nás v mysli a lehce nám tyto informace díky tomu znovu vyvstanou. A. A. Potebňa dospěl k závěru, že v pořekadle může být obsah básně představen jako určitá zmínka. Druhý proces, jenž probíhá od slova k verbálnímu textu či od slova k obřadu, je velice málo prozkoumán a popsán.

²¹ КРУГЛОВ, Ю.Г. *Русские обрядовые песни*. Москва: Высшая школа, 1989. ISBN 5-06-000261-6. Dostupné také z: http://biblio.imli.ru/images/abook/folklor/Kruglov_YU.G._Russkie_obryadovye_pesni._1989.pdf

²² ТОЛСТОЙ, Н. И. *Язык и народная культура*. Москва: «Индрик», 1992. ISBN 5-85759-025-6. Dostupné také z: <http://books.e-heritage.ru/book/10081652>

1.10 Rituál

Součástí ruských pranostik jsou i rituály. V ruském jazyce slovo *обряд* (*obřad*) a *ритуал* (*rituál*) vystupují jako synonyma, ale je upřednostňován mezinárodní termín rituál. Rituály mají různé funkce. Věřilo se, že dokáží vyvolávat změny, nastolovat rovnováhu a soulad, léčit, podpořit úrodu, zprostředkovávat komunikaci se světem duchů, božstev, předků atd. Rituály zaujímaly důležité místo v tradičním životě národa a měly magický význam. Rituály bývají děleny především na dva druhy – rodinné a pracovní. Ruské rituály jsou geneticky provázány s rituály ostatních slovanských národů. Hlavním úkolem je především předávání kulturních hodnot mezi generacemi dané společnosti a národa. Nicméně rituály jsou velice úzce spjaty s násilím, obětováním, černou magií aj. Avšak co se týče pranostik, jsou rituály využívány zvláště pro nenásilné účely, a to především v hospodářství. Tomuto tématu se konkrétněji věnuje J. N. Kirilenko ve své práci²³ „Filozofický rozměr rituálu: rituál jako jazyková hra“ (*Философское измерение ритуала: ритуал как языковая игра*). Ve filozofickém diskurzu je rituál chápán jako jazyková hra. Jedná se o moderní přístup k chápání rituálu. Jazyková hra je typická tím, že má určitá pravidla a zároveň může být přehrávána různě s všelijakými významy a cíli. Rituál je určitá hra, kdy každý účastník v rámci určitého prostoru vstupuje do role herce a vykonává stanovené činnosti. V rámci jazykové hry nechápeme jazyk pouze jako něco napsaného a řečeného, jenž je ohraničené výhradně v oblasti lingvistiky a jazykovědy, ale věnujeme pozornost všem elementům, které umožňují navázání komunikace. Takže součástí rituálů je i neverbální komunikace, a tedy gesta, mimika a různé činnosti. Díky rituálům měli lidé pocit větší kontroly a schopnosti něco ovlivnit. Jednalo se o hluboce promyšlenou a účelnou činnost, která byla provozována po staletí. Při rituálech vzniká zvláštní sémantický prostor, který je chápán jako text s prvotně zadanými kódy. Rituál jakožto jazyk má charakteristická schémata na třech základních úrovních. Jedná se o úroveň syntaktickou, sémantickou a pragmatickou:

- 1) **Syntaktická úroveň** – má ideální jazykové schéma, a proto syntaktickou úroveň rituálů můžeme najít v rukopisných zdrojích, které popisují „jak by to mělo být“.
- 2) **Sémantická úroveň** – na této úrovni se nachází význam rituálu. Je to určité spojení účastníka rituálu s nadpřirozenem. V ideálním schématu musí být význam jednoznačný.

²³ КИРИЛЕНКО, Ю.Н. *Философское измерение ритуала: ритуал как языковая игра*. 2010. Dostupné také z: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskoe-izmerenie-rituala-ritual-kak-yazykovaya-igra.pdf>

- 3) **Pragmatická úroveň** – je zkoumána z pohledu etnografie. Součástí této úrovně jsou všechny podmínky, které v konkrétní situaci mají vliv na ideální schémata sémiotické a syntaktické úrovně rituální činnosti.

Formální jazyk rituálu vede k určitému propojení lidí v rámci jednoho historického pole a prostoru. Jazyková hra rituálu by také měla být pochopitelná pro jakéhokoli zúčastněného člověka. Tento jazyk se obrací k symbolickému universu a našemu podvědomí.

Rituální text je organizován za pomoci syntaktických vztahů, které mají časový a prostorový charakter. Příkladem je kalendář, který vystupuje v roli syntagmatické osy rituálního textu kultury. Zde vzniklo také segmentované vnímání kalendáře jakožto malých časových cyklů (týdnů, dnů). V těchto cyklech se vyvíjely konkrétní rituály. Kalendářní obřady jsou různorodé. Úroveň jejich ritualizace se liší podle lokálních tradic, kde je vždy vyčleňováno několik hlavních svátků, a ostatní jsou považovány za druhořadé. Jsou tedy rituály kalendářní, které udávají rytmus života kolektivu, a pak rituály, které pomáhají určovat celý životní cyklus jednotlivce. První skupina rituálů je využívána při pravidelných příležitostech jako je sklizeň úrody, společné předání lnu aj. Do druhé skupiny patří rituály spojené s různými slavnostmi. Na nižší úrovni ritualizace se nachází také rozvržení každodenních aktivit, které se dělí podle malých kalendářních cyklů (měsíc, týden, den či noc). Z jedné strany hraje v těchto cyklech důležitou roli také čas pro práci, odpočinek, společné modlitby a stolování. Z druhé strany zase určité druhy domácích mužských i ženských prací, povinnosti představitelů různých věkových kategorií (dětí, mládeže, starých lidí) a tradiční způsob výchovy. Obřadový folklor je tvořen slovesnými, hudebními, dramatickými, herními a choreografickými žánry. Je tedy zřejmé, že rituály mohou být verbální i neverbální.²⁴

1.11 Kalendářní obřady a obřadová poezie

Jako většina Slovanů, tak i Rusové byli především zemědělci. Slované odedávna oslavovali slunovrat a s ním spojené probíhající změny v přírodě. Vysledované jevy postupem času vytvořily systém mytologické víry a praktických pracovních zvyků, které byly ustáleny v obřadech a pranostikách. Postupně obřady vytvořily kalendářní cyklus. Nejdůležitější svátky byly časově sladěny se zimním a letním slunovratem a také s jarní

²⁴ БАЙБУРИН, А. К. *Ритуал в традиционной культуре*. СПб: Наука, 1993. ISBN 5-02-027354-6. Dostupné také z: https://eu.spb.ru/images/et_dep/Baiburin/Baiburin.pdf

a podzimní rovnodenností. Jedná se o 4 astronomicky významná data, která jsou spojena s pohybem Země okolo Slunce. Obřady se opakovaly pravidelně každý rok a bez jakýchkoli změn v melodii, slovech nebo pohybech těla. Lidé byli přesvědčeni o tom, že pouze díky provozování rituálů mohl zůstat okolní svět nezměněn, úroda nemohla být horší než předešlý rok atd. Dnem zimního slunovratu (21. prosince) nastává astronomická zima. 21. června nastává letní slunovrat a začíná astronomické léto. Podzimní rovnodennost je 23. září a logicky tedy začíná astronomický podzim. Dnem jarní rovnodennosti (21. března) nastává astronomické jaro. Všechny základní cykly rolnických obřadů a svátků jsou spojeny se „slunečním rokem“, který dělíme na zimní, jarní, letní a podzimní. Toto rozdělení je samozřejmě všeobecně známo, ale pro pochopení ročního cyklu a pranostik s ním spojených, není od věci si ho připomenout.²⁵

Církvi se podařilo zavést do lidových kalendářních obřadů křesťanskou symboliku. V lidovém kalendáři jsou všechny sezónní rituály provázány.

V historickém utváření kalendářních obřadů hrál velkou roli boj křesťanství s pohanstvím. Pravoslavná církev se snažila upravit pohanskou podstatu svátků například tím, že zavedla tzv. „*Месяцеслов*“ (církevní kalendář se jmény svatých) nebo „*Святыи*“. V nich se nachází v kalendářním pořádku modlitby za křesťanské svaté nebo historické církevní události, které připadají na stejnou dobu jako základní pohanské svátky. Postupem času na sebe tyto biblické události a svatí vzali různé funkce a představy. Tito svatí začali plnit funkci božstva úrody a pomocníků při práci zemědělce. Dokonce i jejich jména začala být chápána jinak. Byli k nim připojovány různé přezdívky odrážející vypořádané jevy týkající se počasí a specifik sezónní práce. Díky tomu vznikly „*Святыи*“, což je pozměněný lidový kalendář. V těchto *Святыях* se podivně mísily pohanské a křesťanské elementy. Církevní kalendář výrazně zvýšil počet svátků, jenž jsou děleny na stabilní neboli „nepřechodné“ a nestabilní čili „přechodné“. První jsou pevně spjaté s určitým datem v měsíci, avšak druhý typ své místo v kalendáři každým rokem mění. Všechny „přechodné“ svátky připadají především na jaro a začátek léta. Jsou spojeny například s Velikonocemi. Tyto svátky byly vypočítávány podle východního lunárního kalendáře. V důsledku ovlivnění pohanského ročního cyklu církevním kalendářem ztratily některé svátky svůj dřívější název. Považuji za podstatné podotknout, že se podařilo zachovat

²⁵ СОКОЛОВА, В.К. а Т.М. ЧИРКОВА. *Обрядовая поэзия*. Москва: Современник, 1989. ISBN 5-270-00110-1. Dostupné také z: http://www.ruthenia.ru/folklore/folklorelaboratory/4expseminar/Obryadova_poeziya_rozp.pdf

jejich původní významy. Pravoslavlí vytěsnilo z podvědomí národa veškerou pohanskou mytologii a jména pohanských bohů byla nahrazena křesťanskými jmény svatých.

Месяцеслов vychází z ústní lidové tvorby. Ke každému dni v měsíci jsou vypsány rady, co dělat či nedělat v daný den. Dále jsou připsány pranostiky, obřady, zvyky, pověry, přísloví, výklady snů, jmeniny, recepty a lidové názvy dní podle jmen svatých.

Pro zajímavost zde uvedu úryvek popisu jednoho dne (13. července) z knihy „Církevní kalendář, pořekadla, obřady a rady na každý den“ (*Месяцеслов, приметы, обряды и советы на каждый день*), kterou sestavil O. V. Stepkin.²⁶

13 июля

Приметы и обычаи: в народе этот церковный праздник получил свою трактовку: считалось, что макушку лета держат на своих плечах 12 апостолов. Крестьяне в этот день выходили на холмы и кланялись заре, приветствуя красное лето, просили зарницу помочь хлебам полнее вызреть. Но, хотя на празднества времени уже не остается, наши предки отмечали и этот день – оправляясь на сенокос, одевались в праздничные одежды. В некоторых областях Росси на 12 апостолов давали с собой пастухам крашеные в желтый цвет яйца, ведь желтый или золотой в русской традиции – это знаки избранничества, счастья и высшего суда, символ солнца. Да и само яйцо считалось символом жизни. В некоторых областях России в этот день прощались с весной. Для этого делали из соломы чучело, наряжали его в красный сарафан, на голову одевали украшенный цветами кокошник, а на шею – красные бусы. Потом разряженное чучело с песнями и плясками несли к реке, где водили прощальный хоровод и пели ритуальные песни. Затем чучело раздевали и бросали в воду – прощались с весной до будущего года. В других областях России крестьяне окликали весну на 12 апостолов. Для этого на закате парни и девушки собирались на красной горке (самом высоком пригорке рядом с деревней), усаживались в кружок и обменивались крашеными яйцами.

Pranostiky k tomuto dni:

- *Весну кличут, назад вернуться просят.*

²⁶ СТЕПКИН, О.В. *Месяцеслов. Приметы, обряды и советы на каждый день*. Москва: РИПОЛ классик, 2016. ISBN 978-5-386-08255-0.

- *Если кукушка продолжает куковать – лето будет хорошее и долгое, но ячменный колос может оказаться пустозерным.*
- *С макушки лета лето катится зиме навстречу.*
- *Как медь желты облака – к дождю.*
- *День убывает – жара прибывает.*
- *Овцы блеют, друг за дружкой бегают – к дождю.*
- *Утром роса выпадет – к ведру, нет росы – дождь будет.*

2 PRAKTICKÁ ČÁST

V rámci klasifikace jednotlivých pranostik s komponenty názvů zvířat a rostlin budu vycházet ze členění T.S. Sadové, které si však upravím v závislosti na různých aspektech uvedených pranostik. Pro vybranou problematiku paremiologie považuji za nejvhodnější kategorizaci podle ontologického hlediska, jelikož zahrnuje objektivní i neobjektivní prvky pranostik a zároveň vystihuje jednotlivé spojitosti a vztahy k přírodním a jiným jevům podstatných pro folklórní žánry. Nejprve budou pranostiky²⁷ rozděleny do dvou hlavních skupin, a to na referenční a nereferenční a následně do podskupin. Tytéž pranostiky budou následně rozděleny také podle modálního kritéria. Modální hledisko členění bude použito za účelem celistvějšího posouzení symboliky, která vznikala v průběhu staletí a dochovala se až do našich časů. Nejprve jsem nashromáždila veškeré pranostiky o rostlinách a zvířatech z různých knižních i internetových zdrojů. Podle získaného množství příkladů k jednotlivým názvům zvířat a rostlin jsem vybrala pro praktickou část ty představitele fauny a flóry, jejichž pranostiky tvořily nejpočetnější skupiny. Na základě tohoto výběru jsem vypracovala konkrétní symbolický popis každého zástupce. Pro zajímavost bude součástí symboliky i několik legend a pohádkových příběhů, které se u některých zvířat a rostlin tradují. S porovnáním symboliky a kategorizace pranostik dle výše uvedených hledisek bude zřejmé, jaká symbolika je nejvýznamnější a jaké představy o těchto tvorech a rostlinách převládají. U zvířat se mi podařilo nalézt mnohem větší počet pranostik a bohatší symboliku. Rozpracováno bude tedy deset zvířat a pouze čtyři zástupci světa rostlin. V části věnované rostlinám se zaměřím především na symboliku stromů, jelikož právě stromy vystupují v ruských pranostikách nejčastěji. Ostatní nashromážděné pranostiky, které nebudou v praktické části použity, uvedu v příloze. V příloze budou zástupci rozděleni pouze obecně do říše zvířat, rostlin a hub.

2.1. Symbolika v pověrách a představách o rostlinách a zvířatech v ruských pranostikách

V praktické části bude klasifikace říše zvířat uvedena podle kmenů, tříd a řádů. Třída hmyzu bude zastoupena řády brouků a motýlů. Ze třídy savců budou představeni zástupci řádů hmyzožravců, hlodavců, šelem a lichokopytníků. Třída ptáků bude zastoupena řádem pěvců, brodivých, měkkozobých a krátkokřídých. Součástí práce je také představitel řádu

²⁷ ГРУШКО, Е. а Ю. МЕДВЕДЕВ. *Энциклопедия русских примет*. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. ISBN 5040051662.

plazů. Co se týče říše rostlin budou uvedeny stromy, tedy růstová forma vyšších rostlin. Pro naše předky byla otázka úrody či neúrody jednou z nejdůležitějších záležitostí jejich života. V podstatě zde hovoříme o otázce života a smrti. V dobách, kdy život lidí závisel pouze na jejich pídí a vlastních schopnostech a znalostech, bylo potřeba vypracovat určitý „návod“ na život. Pro naši současnou konzumní společnost je těžké si představit, jaký strach z hladu, chudoby a nemocí měly generace před námi. Na základě vypozerovaných skutečností získalo takřka každé zvíře a rostlina určitou symboliku, tedy představu uznávanou většinou lidí. Představa je soubor obrazů v našem vědomí, které v nás vyvolávají určité pocity. Na základě těchto pocitů a názorných obrazů v mysli lidí vznikaly postupně skupiny pranostik.

2.1.1. Zvířata

Už od pradávna lidé věřili, že některá zvířata ztělesňují bohy. V knize „Tajemný jazyk symbolů“²⁸ se píše: „*jen náhledem do světa zvířat se mohou lidé naučit rozvíjet a ovládat tvůrčí síly tak, aby dosáhli nejlepšího účinku*“. Zvířata jsou považována za zdroj moudrosti, síly, pravdy, míru a ničím nezkažené duše s jasnou intuicí, žijící v souladu s přírodou. Díky intuici, kterou zvířata nemají tak potlačenou jako lidé, jsou pro nás zdrojem inspirace a víry, že vše má svůj význam a řád. Každý má své místo, své poslání, svůj malý svět, který ve spojení s ostatními tvoří jeden velký společný. Bez těchto soukromých miniaturních světů by nemohl existovat pevně daný koloběh života v přírodě. Lidé tedy i z těchto důvodů přisuzovali zvířatům zvláštní schopnosti, kterými mohou uvést člověka do jiných světů, věštit a zasvětit ho do opravdové moudrosti.²⁹

2.1.1.1 Hmyz

2.1.1.1.1 Brouk (жук)

Není velké množství pranostik, které by byly spojené s broukem jako takovým, ale i přesto je jeho symbolika důležitá, a to především ve spojitosti se symbolikou hmyzu obecně. V lidových pranostikách může brouk vystupovat jako obraz duše. Podle jedné takové pranostiky vylézá ze rtu spícího brouk, leze po dřevu a poté se vrací zpět a v tu chvíli se člověk zase probouzí. Také se říká, že se čarodějnice převtělují do brouků, a to zvláště

²⁸ FONTANA, David. *Tajemný jazyk symbolů: názorný klíč k symbolům a jejich významům*. Praha: Paseka, 1994. ISBN 80-85192-91-8.

²⁹ KOMÍNKOVÁ, P. *Na motýlích křídlech*. Brno, 2013. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/363159/pedf_b/motyli3.pdf. Masarykova univerzita v Brně.

v tzv. „*Страстной четверг*“ (jedná se o Čistý čtvrtek–13. dubna) a na „*Ивана Купалу*“ (7. července). Jako i jakýkoli jiný hmyz, jsou brouci ve vzájemném symbolickém vztahu s dobyt看. Tato symbolika se objevuje například i v hádankách: „*Летит ворон, Сам не черен, Есть рога – сам не бык, шесть ног без копыт*“. Řada pranostik je o různých druzích brouků. Často je zmiňována *světluška*. Představy o duši propojují světlušky s motýlí symbolikou. U Bulharů má světluška i motýl stejné pojmenování, jež je přirovnáváno k čarodějnici (*вещица*, což je noční motýl). Co se týče západních Slovanů, Chorvatů a také částečně východních Slovanů má světluška čili svatojánská muška symbolickou spojitost se Svatojánskou nocí (v ruštině se jedná o „*Иванов день*“). Dle symboliky je světluška zoomorfní stvoření, jež je podobné démonologické podobě *блуждающих огней*, což jsou takové bloudící světýlka, ve kterých lid viděl zosobnění mrtvých duší. Jak již bylo výše zmíněno, symbolika brouků má blízko k dobytku. I u světlušky je tato symbolika zřejmá z různých způsobů pojmenování. V ruštině se jí také říká například *коровка, конёк, коза. Навозный жук* neboli hovnivál pomáhal východním Slovanům s určením času zahájení setí. *Жук-олень* čili roháč obecný má také bohatou symboliku. Je spojován s ohněm (v polštině *ogniczek*). Tento brouk se podle legend může zabíjet jen v případě, že by chtěl vlézt do domu, ale pouze rychlou smrtí, bez mučení, protože jinak do domu přinese na svých rozích uhlíky a spálí dotyčnému dům. Rohy roháče jsou využívány při některých magických obřadech či pro léčení. Jeho rohy pomáhají například od bolesti zubů. *Майский жук* (chroust obecný) je také používán pro léčbu. Jeho žlutá tekutina, kterou chroust vypouští, když se ho dotkneme, je využívána při pořezání a na rány celkově. Dle pranostik *Древооточец* (drvopleň obecný) předpovídá smrt. Traduje se, že jestli člověk slyší tohoto brouka, jak se prokousává dřevěnou stěnou nebo podlahou, tak to znamená, že z té strany, odkud se zvuk ozývá, někdo umře. Proto je tento brouk přirovnáván k „*смертным часам*“ (hodinám smrti).

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Жуки жуужжат – к непогоде.

Если навозный жук летает над лесными дорожками и тропинками, это верная примета хорошей погоды.

Даже если моросит дождя, а небо затянуто тучами, появление навозного жука может служить предвестником хорошей погоды. Но если во время солнечной погоды жуков не видно – жди через несколько часов дождя.

- **agronomické**

Много майских жуков – к урожаю хлебов.

Весною ловят жуков и примечают: если у них на передних лапках больше зародышей, то следует сеять раньше, и тот сев будет лучше; если на средних, то должно сеять в среднюю пору, а если на задних, то поздний сев будет выгоднее.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Если над вами кружит жук – это к разорению или большой потере.

Если вы нечаянно раздавите жука – к болезни, а специально – к смерти близкого человека.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Если навозный жук летает над лесными дорожками и тропинками, это верная примета хорошей погоды. Даже если моросит дождь, а небо затянуто тучами, появление навозного жука может служить предвестником хорошей погоды.

Много майских жуков – к урожаю хлебов.

- **radící**

Весною ловят жуков и примечают: если у них на передних лапках больше зародышей, то следует сеять раньше, и тот сев будет лучше; если на средних, то должно сеять в среднюю пору, а если на задних, то поздний сев будет выгоднее.

- **varovné**

Если над вами кружит жук – это к разорению или большой потере.

Если вы нечаянно раздавите жука – к болезни, а специально – к смерти близкого человека.

Referenční pranostiky fenologické hovoří nejčastěji o počasí. Dle uvedených pranostik je možné říci, že čím dříve se objevují brouci, tím lépe. Co se týče meteorologické předpovědi je to vždy dobré znamení. V představách o broucích je důležitá funkce agronomická: „*Много майских жуков – к урожаю хлебов*“. Tento fakt je logický, jelikož s brouky se lidé setkávali zvláště při práci na polích. Výskyt brouků tedy radil lidem v otázkách zemědělství, takže i z modálního hlediska členění je symbolika potvrzena „radícími“ pranostikami. Zastoupení agronomických pranostik potvrzuje symboliku. Sémantická motivace pojmenování je spojena s dobytkem. V symbolice jsou uvedeny pojmenování typu „kravička“, „koza“ atd...Důležitý je tedy vztah pojmenování k označené skutečnosti. Na základě nereferenčních pranostik o broucích je výrazná symbolika smrti. Symbolika popisuje představy Rusů o broucích, v nichž je brouk obrazem duše. Přímé zosobnění mrtvých duší se nepodařilo v pranostikách nalézt, ale symboliku smrti jako takovou ano. Tento fakt potvrzuje například tato pranostika: „*Если вы нечаянно раздавите жука – к болезни, а специально – к смерти близкого человека*“. V rámci referenčních pranostik je výskyt brouků pozitivním znamením, ale co se týče nereferenčních je to spíše špatné znamení, o čem vypovídá i modální kritérium členění, kde je skupina varovných pranostik. Brouk je v symbolice spojován s elementem ohně, avšak tuto skutečnost se bohužel nepodařilo v pranostikách potvrdit. Je však jisté, že brouci mají především v referenčních pranostikách výrazné postavení.

2.1.1.1.2 Motýl (бабочка)

U symboliky brouka, konkrétně světlušky je zmiňován motýl a považují tedy za podstatné rozvést i jeho symboliku, která je z mnoha hledisek velice zajímavá. S motýlem jsou spojovány představy o duši. V Rusku se tedy říká, že když vidíme letět motýla: „*Вот чья-то душа летает*“. Dle ruských lidových představ, duše, která vylétá z těla nebožtíka, může mít podobu motýla. Tato představa nám zdůvodňuje pojmenování motýlů v různých částech Ruska: *душа, душечка*. Tato představa vysvětluje i tyto pověry: „*Кто случайно съест ночную бабочку, станет ненасытным*“, „*Если скотина съест бабочку, она уже никогда не наестся и всегда будет голодная и худая*“. Také jako i u jiného hmyzu a plazů je dle pranostik motýl jedovatý, takže by se neměl jíst, protože: „*Если проглотить ночную бабочку, отравишься*.“ Motýl jakožto duše zemřelého je symbolem smrti a nemoci. Existuje mnoho pověr o duši čarodějnice v podobě motýla či o motýlu, jakožto

pomocníkovi a sluhovi čarodějnice. U jižních Slovanů se velice často setkáváme s pranostikami a pověrami o tom, jak se čarodějnice přeměňují v motýly. Znovu na základě metonymie jsou užívány pro motýla tyto pojmenování: *ведьма, вѣщес, веицуца, магесница, магьосница, мамница, мамник...* Velcí barevní motýli, kterým se říká *магесницы*, posílá čarodějnice na krávy nebo na ovce, aby jim vzali mléko. Tato pověra existuje v různých variantách i s jinými zvířaty, především s plazy. Tito motýli nemusí být jen barevní, ale také černí a takového velkého černého motýla přivádí čarodějnice na svět z vejce. Symbol vejce je v pověrách spojen s domácími zoomorfními duchy, kteří přináší svému domácímu (čaroději) bohatství. Motýli se klubou většinou z nějakých zvláštních a neobyčejných vajec, jako jsou například kohoutí vejce či vejce od černé slepice. Jsou to v podstatě démoni, kteří mají podobu motýla. Již zmíněná *ночная бабочка*, které se říká můra je na základě názvu spojována s démonickou postavou tzv. *морой* (tento název je znám především v rumunském folklóru a označuje druh upíra či jakýsi přízrak mrtvého člověka, který opustil svůj hrob). Říká se také, že mučí lidi po nocích. Představ Slovanů o motýlu jakožto duši, je opravdu mnoho. Obecně je nejvýraznější ruská představa, která hovoří o duši zemřelého. Dále tedy motýl předpovídá smrt, pomáhá démonickým lidským duším (čarodějnicím), přináší jim bohatství a v neposlední řadě může mít podobu duše člověka, který má alespoň démonické vlastnosti. Symbol motýla je spjat také s psychikou člověka. Etymologie pojmenování *motýl* (v polštině *montel*) ledasco vysvětluje. Toto pojmenování je motivováno slovesem *муть*. Motýli mohou mít všelijaké barvy, takže jestli by se sletěli do jednoho místa, tak by se člověku zakalil rozum, a právě to je význam slovesa *муть*. Také existuje proti sobě logicky postavená symbolika nočních a denních motýlů. Když zaletí motýl do domu přes den, znamená to štěstí a úspěch. Motýl má také symbolickou spojitost s ptáky. Výška a směr letu, jako tomu bývá často i v ptačích pranostikách, určuje například množství úrody.

Referenční pranostiky

- **fenologické pranostiky**

Ранние бабочки – хорошая погода.

Белые бабочки – на тепло, желтые – на холод.

- **agronomické**

Много белых бабочек – урожай на мед.

Чем выше летают первые весенние бабочки, тем выше вырастет лен.

Если весной появится много красных, красных и желтых или желтых бабочек, то будет сухое лето и много меда.

Множество белых бабочек предвещает мокрое лето и обилие молока у коров.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

Если над вами кружит красивая бабочка – это к хорошим новостям.

Если бабочка села вам на голову, вас ждет поездка и приятная встреча со старыми друзьями.

Если бабочка села на правое плечо – ждите гостей, на левое ждите врага.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Ранние бабочки – хорошая погода.

Чем выше летают первые весенние бабочки, тем выше вырастет лен.

Если весной появится много красных, красных и желтых или желтых бабочек, то будет сухое лето и много меда.

Множество белых бабочек предвещает мокрое лето и обилие молока у коров.

Если над вами кружит красивая бабочка – это к хорошим новостям.

Если бабочка села вам на голову, вас ждет поездка и приятная встреча со старыми друзьями.

Много белых бабочек – урожай на мед.

Белые бабочки – на тепло, желтые – на холод.

- **varovné**

Если бабочка села на правое плечо – ждите гостей, на левое ждите врага.

Motýlí symbolika je spíše negativní, avšak uvedené pranostiky o motýlích mají spíše pozitivní náboj. V symbolice se hovoří o denních a nočních motýlech. Jestli se jedná o tu či druhou skupinu zjistíme podle barvy a vzhledu motýla. V příkladech jsou zmiňováni především bílí, žlutí či červení motýli. Tyto barvy jsou pestré a je tedy možné říci, že se jedná o denní motýly, kteří mají pozitivní symboliku a jejich výskyt je pozitivní. Tento fakt potvrzuje symboliku, ve které se píše o štěstí a úspěchu při výskytu motýlů ve dne.

Velkou váhu tedy lidé věnovali barvě motýlů, což je zřejmé v agronomických pranostikách. Jelikož se jedná o hmyz, tak tyto pranostiky vypovídají o hojnosti či nedostatku medu. V motýlí symbolice je významná představa vtělené duše, avšak v pranostikách se s touto představou takřka nesetkáme. V referenčních pranostikách mu lidé přisuzovali především schopnosti prognózování počasí. Symbolická spojitost s ptáky, kteří podle výšky či směru letu pomáhají určovat například množství úrody, je tedy v pranostikách potvrzena.

2.1.1.2 Hmyzožravci

2.1.1.2.1 Ježek (еж)

V díle A. Gury „Symbolika zvířat v slovanské národní tradici“ (*Символика животных в славянской народной традиции*)³⁰ mne jako jeden z představitelů živočišné říše zaujal právě ježek. Toto zvíře je u Rusů velice oblíbené, o čemž svědčí i animovaná pohádka „Ежик в тумане“. Slovanská symbolika ježka je docela překvapivá. A. Gura zmiňuje především ježkovy kosmické funkce, které pomohly vytvořit svět. Zároveň podle některých slovanských legend je ježek nejchytřejší ze všech zvířat, protože na světě žije nejdéle ze všech. On ví o všem, co bylo dříve a na co lidi už dávno zapomněli. Další významnou funkcí, která je spojena s kosmickou, je funkce demiurgická. Existuje mnoho legend o ježkovi, ve kterých radí Bohu, jak pokrýt svět nebem anebo Bůh učí jeho, jak vytvořit kopce a údolí. Vševedoucí ježek podle jihoslovanských národů ví, kde najít omlazující bylinu tzv. „омолаживающую траву“ anebo rostlinu, které se říká „разрыв-трава“, jež dokáže bez klíče otevřít jakýkoli zámek. A jak získat od ježka takovou kouzelnou bylinu? Říká se, že když kameny zahradíme hnízdo s mláďaty, tak se ježek vydá pro tento druh rostliny, jelikož bez ní se do hnízda nedostane. Díky ní zničí překážku z kamení a „разрыв-траву“ nechá ležet vedle. Poté ji člověk může vzít a použít k jakémukoli krádežím. Další zajímavou legendou je mytologický vznik ježka. V legendě z Bosny a Hercegoviny je ježek spojován s čertovskými vlasy. Čert si česal vlasy a ty, které vyčesal vyhodil na špalek, kde se štípe dřevo a tam se najednou vlasy přeměnily v ježka. Díky svým ostrým bodlinám má ježek v představách Slovanů sílu, která dokáže odvracet temné síly a jeho bodliny jsou využívány jako amulety. V obřadech byla používána dokonce i celá jeho kůžička. Ježek má i léčivou sílu. Pro tento účel je využívána hlavně jeho krev, maso a sádlo. Je zajímavé, že v různých slovanských dialektech je

³⁰ ГУРА, А.В. *Символика животных в славянской народной традиции*. Москва: Индрик, 1997. ISBN 5-85759-056-6. Dostupné také z: http://www.rodnovery.ru/attachments/article/507/simvolika_zhivotnyh.pdf

pojmenování „ježek“ blízké „jezevci“ (*барсука* – např. v Archangelské oblasti se jedná o *езвика* či *езбика*). Lexikální podobnost tedy svědčí i o podobných národních představách. Ukrajinci či Poláci rozdělují dva druhy ježků, jeden má prasečí čumák a jeden psí. Druh s prasečím čumákem se může jíst a druhý ne. Podle pověr se ježek může dokonce přeměnit na prase. A znova se tyto představy promítají na lexikální úroveň. V gemerském nářečí se ježkovi říká „trnova prasä“.³¹

Referenční pranostiky

- **fenologické**

*Если в погожие дни ежи часто сворачиваются в клубок – жди суровой зимы.
Если логовище ежа с краю леса – будет теплая зима, а если в середине
холодная.*

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **mytologické**

*Ежик пришел во двор – к защите домочадцев от всякой беды.
Случайно уколется ежовыми иголками – вас кто-то сильно
оклеветает.
Если в вашем доме поселился еж, то никто не сможет навести порчу
на вашу семью.
Если во двор сам зашел ежик, то ближайший год будет покойный и
сытный.
Встретить ежика в лесу – к приятному известию.*

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují:**

*Бегающий еж предвещает смерть или тяжелую болезнь.
Если осенью еж носит яблоки себе в нору, наступит голод.
Увидеть бегущего ежа - к ненастью.*

³¹ *Literárny časopis Literatlik* [online]. [cit. 2017-09-19]. Dostupné z:
<http://www.literatlik.sk/literaturista/archiv/2004-28-09pelemelearch.html>

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Если логовище ежа с краю леса – будет теплая зима, а если в середине холодная.

Ежик пришел во двор – к защите домочадцев от всякой беды.

Если в вашем доме поселился еж, то никто не сможет навести порчу на вашу семью.

Если во двор сам зашел ежик, то ближайший год будет покойный и сытный.

Встретить ежика в лесу – к приятному известию.

- **Varovné**

Увидеть бегущего ежа - к ненастью.

Случайно уколется ежовыми иголками – вас кто-то сильно оклеветает.

Если в погожие дни ежи часто сворачиваются в клубок – жди суровой зимы.

Если осенью еж носит яблоки себе в нору, наступит голод.

Бегающий еж предвещает смерть или тяжелую болезнь.

Jak už bylo řečeno výše, tak ježek je v Rusku velice oblíbený. Podle ontologického hlediska členění jsou zastoupeny fenologické pranostiky, které nás informují především o přírodních periodických vztazích a jevech spojených s počasím. Je tedy logické, že když se ježek schoulí do kuličky, což je jeho ochranná reakce, tak bude krutá zima. I z modálního hlediska jsou pranostiky zaměřeny na varování před zimou či nemocí. Jelikož není ježek domestikované zvíře a lidé se s ním setkávali a setkávají pouze občas, tak nevzniklo ani velké množství pranostik. Vševedoucnost ježka, což je jeho nejvýraznější symbolika, potvrzuje například tato pranostika: „*Бегающий еж предвещает смерть или тяжелую болезнь*“. Podle symboliky má ježek blízko Bohu, jelikož mu radil a pomáhal při stvoření světa. Pravděpodobně díky této představě lidé považovali za dobré znamení setkání s ježkem, což potvrzují nereferenční mytologické pranostiky. Takže když se ježek nastěhoval někomu do dvora či blízko domu, tak mu tím dle pranostik zaručil dobré zprávy, klid a úrodu. V symbolice jsou zmiňovány také bodliny ježka, které odvrací temné síly. V uvedených pranostikách je jeden příklad, který popisuje situaci, jež i z modálního hlediska členění varuje před pomluvami. Obecně tedy bodliny varují, ochraňují a odvrací temné síly. Dá se tedy říci, že pranostika: „*Случайно уколется ежовыми иголками – вас кто-то сильно оклеветает.*“ potvrzuje uvedenou symboliku. Co se však v pranostikách nepotvrdilo je motivace pojmenování ježka v jiných dialektech a jazycích,

kde má blízko k jezevci, psovi či praseti. Tato symbolika bude pravděpodobně založena čistě na určité podobnosti ve vzhledu.

2.1.1.3 Plazi

2.1.1.3.1 Had (змея, змей)

Významná symbolika tohoto zvířete je známá už odpradávná. Nicméně zmijí a obecně hadí symbolika je velice různorodá, často si úplně protirečí a postrádá mytologickou logiku. Zmije nebo had, podle toho, jaký překlad použijeme, může přinášet zlo i dobro, déšť i sucho. Dokáže otrávit, ale i vyléčit. Velice důležité je v ruštině rozdělení na mužskou symboliku *змеѝ* a ženskou *змея*. Nesmíme zapomínat ani na to, že slovo *змеѝ* v ruštině znamená drak. Podle mytologie draka rodí zmije. Obě tato démonická stvoření jsou mezi sebou těsně provázána, jak příbuzným pojmenováním, tak i podobnými mytologickými představami. *Змеѝ* může být chápán jako velký had anebo v mužské podobě jako had s křídly tedy drak. Kvůli fantasknímu vzezření draka má toto zvíře démonické příznaky, které najdeme i v symbolice zmije. Jak už bylo zmíněno výše, na úrovni sémantické je důležité rozdělení na mužský a ženský rod. Toto rozdělení potvrzují ruská rčení, jako je například „Жена да муж – змея да уж” či pověry, kde se mluví o *муже-уже* a *жене-змеѝ*. Mužský a ženský rod pochopitelně určuje i jejich charakteristiku, schopnosti a rozdíly v představách. Ženský obraz *змеѝ* je spojen s negativními silami. Mužským představitelem dobra je *уж* (užovka). Negativní představa o zmiji je známá už z bible a z křesťanské tradice jako takové, kde je zmije považována za převtělení Satana či má alespoň dábelskou tvář. Pozitivní symbolika u mužského obrazu *ужа* je představena v legendách o potopě, kdy *уж* sám sebou ucpal díru v arše. Za záchranu před zkázou světa dostal had právo jíst lidské a ptačí maso a pít lidskou krev. Proč má had dvojí jazyk a vlašťovka dvojí ocas? Vlašťovka se doslechla o hadích schopnostech. Řekla tedy hadovi, že je třeba mít pěkný jazyk, aby mohl jíst lidské maso a poprosila ho, aby jí ho ukázal. Když jí ho ukázal, vlašťovka ho klovla a od té doby má had dvojí jazyk. Srbská legenda zase vysvětluje, proč má vlašťovka dvojí ocas. Spojitost je zřejmá. Bylo tomu právě naopak, had chytil vlašťovku za ocas a od té doby ho má dvojí. V chthonické symbolice, tedy té spíše démonické, spojené s podsvětím, vystupuje v legendách had s vlašťovkou velice často.

Hadi se objevují často i v kalendářních rčeních, zvycích a rituálech. Tyto zvyky a rituály jsou časovány především do období, kdy se hadi objevují. Jedná se hlavně o jaro a léto.

V mytologii je významné propojení Slunce s magickou silou hada. Říká se například, že slunce nemůže zapadnout, dokud se na něj dívá had. Čím častěji se na Slunce dívá had, tím jedovatější je, protože zase v jiných legendách se mluví o tom, že had ze Slunce vytahuje sílu. Dále jsou uváděny rady, kdy člověku, kterého uštknul had, pomůže Slunce, jež vytáhne z rány jed. Jak už bylo uvedeno výše, v symbolice a mytologii hada hraje důležitou roli Slunce, a to zejména v období letního slunovratu. V lidovém kalendáři se jedná většinou o období okolo *Иванова дня*. Potom ztrácejí svou sílu. Chtonická podstata hada je nejvýraznější ve spojení se světem mrtvých. Hadi zimují v zemi, což může být chápáno jako jeho dočasné přebývání na onom světě. Had tedy plní roli prostředníka mezi světem živých a mrtvých. Lidé si také mysleli, že když našli v domě hada, tak je to převtělený předek. Do hada pobývajícího na hřbitově se může převtělit zase duše zemřelého. Symbolická spojitost mezi zemí a hadem je zřejmá již z jeho pojmenování (*змея и земля*), a není tedy divu, že je had spojován i s meteorologickými jevy a vodou. Tato spojitost je jednou z nejdůležitějších mytologických charakteristik hada. Proto existuje i mnoho pranostik s meteorologickou funkcí. Jako i jiné druhy zvířat, tak i hadi mají svého krále či královnu, v ruštině *cara* či *carevnu* a je to tzv. „*змеиный царь*“. Takový had má vždy určité znamení na hlavě. U Slovanů to může být koruna, drahý kámen, hvězda, kohoutí hřebínek, rohy, a dokonce i náušnice (u Makedonců). „*Змеиный царь*“ může být i bílý či má třpytivou hlavu nebo vousy. Takoví jedinci mají být podle představ ti nejsilnější a nejedovatější. Někteří Slované je považují za domácí bohy, kterým přinášeli jako dar například mléko, sýr či vajíčka. Tato představa je rozšířena především na severu Ruska, kde takového hada nazývali „*жировой*“.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Раннее появление змей весной указывает на дождливое наступающее лето. Если змеи летом держатся сухих мест, то и наступающая осень будет сухая, а если мокрых, то и осень будет мокрая.

Nereferenční pranostiky

- **mytologické**

Убьешь змею – простится сорок грехов.
Если змеиную кожу положить человеку под подушку, то он скоро умрет.
Повешенная на осине убитая змея может ожить и укусить того, кто убил ее.

Если после укуса змеи вы останетесь живы – жизнь вас ожидает долгая и счастливая!

- **pověrečné**

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Увидеть змею – к радости, вас ожидает шумная и веселая компания.

Если вас ужалит змея – это к перемене в жизни в лучшую сторону: в скором времени вы или получите наследство, или состоится удачная сделка, благодаря которой вы станете богатым человеком.

Змея со двора – быть беде, а во двор – к радости.

В течение осени и зимы змеиный яд набирает такую силу, что первые жертвы их укусов быстро умирают.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Раннее появление змей весной указывает на дождливое наступающее лето.

Если змеи летом держатся сухих мест, то и наступающая осень будет сухая, а если мокрых, то и осень будет мокрая.

Увидеть змею – к радости, вас ожидает шумная и веселая компания.

Если вас ужалит змея – это к перемене в жизни в лучшую сторону: в скором времени вы или получите наследство, или состоится удачная сделка, благодаря которой вы станете богатым человеком.

Змея со двора – быть беде, а во двор – к радости.

Если после укуса змеи вы останетесь живы – жизнь вас ожидает долгая и счастливая!

- **radící**

Убьешь змею – простится сорок грехов.

- **varovné**

В течение осени и зимы змеиный яд набирает такую силу, что первые жертвы их укусов быстро умирают.

Если змеиную кожу положить человеку под подушку, то он скоро умрет.

Legend a vyprávění o zmijích a hadech je nespočet, avšak pranostiky s hadí tematikou nejsou zcela časté, i přesto jsou zde uvedeny příklady, které potvrzují vypracovanou symboliku. Fenologické pranostiky pomáhaly lidem v oblasti předpovědi počasí, např.: *„Если змеи летом держатся сухих мест, то и наступающая осень будет сухая, а если мокрых, то и осень будет мокрая.“* Z modálního hlediska se často v pranostikách konstatuje, co se bude dít, především na základě místa přebývání hadů a období, kdy se objevují. Tyto pranostiky potvrzují informaci uvedenou v symbolice. Zvláštností hada, jenž nemá každé zvíře, je jeho jed, a proto ani pranostiky spojené s hadím jedom nechybí. Překvapivě si však lidé uštknutí hada vykládali jako pozitivní událost. V symbolice je pospán příběh o Noemově arše a hadovi. Za dobrý skutek mu Bůh povolil jíst a pít lidskou krev. Můžeme se tedy domnívat, že lidé znali tento příběh a hadí uštknutí tedy považovali za událost, která se stala z dobré boží vůle. V případě přežití uštknutí pranostiky zaručují dlouhý a šťastný život. Důležitým elementem v symbolice hada je voda. Ve vypsáních příkladech hraje voda či nedostatek vody výraznou roli. Had má mít démonické vlastnosti a je ve spojení se světem mrtvých, protože přebývá v zemi. O démonické vlastnosti a světě mrtvých hovoří pranostika: *„Повешенная на осине убитая змея может ожить и укусить того, кто убил ее“*. Had tedy podle pranostiky může ožít a opustit svět mrtvých. Hadí symbolika není jednoznačná ani v pranostikách. Z jedné strany se doporučuje zabíjet hady, aby byly odpuštěny hříchy a z druhé strany je zase dobré, když se objeví had ve dvoře, jako se píše v této pranostice: *„Змея со двора – быть беде, а во двор – к радости.“* V symbolice se totiž do hadů mohou převtělovat duše předků.

2.1.1.4 Divoké šelmy

2.1.1.4.1 Vlk (волк)

Dle symboliky má vlk velké množství významů, které jsou spojovány i s ostatními predátory a zvířaty chtonické symboliky. Legendy si v původu vlka protiřečí. Některé říkají, že vlk byl stvořen čertem proti Bohu, a jiné zase, že byl stvořen pastevci z hlíny, bláta nebo vyřezán ze dřeva, avšak život mu nedal čert, ale Bůh, protože čert ho oživit nedokázal. Chtonická symbolika je zřejmá již z toho, že byl vytvořen ze země. V lidových představách je vznik vlka spojen s hady. Jedná se o další nečisté zvíře, které je zakázáno pojídat. Charakteristickou vlastností pro hady je slepota. Rodí se slepí, tak jako i vlčata. Motiv slepoty je tedy často přítomen v legendách o vlcích (v ruštině existuje nemoc *„куриная слепота“*, v češtině *„vlčí mlha“*). Chtonická podstata symboliky vlka je

spojována s mrtvými. Nebožtík upír (*покойник-вампир*) může mít vlčí podobu. Vlk pobývá se zemřelými na onom světě. Samozřejmě, že i duchové předků mohou mít podobu vlka, jak už tomu bylo i u hada. Svatební symbolika vlka je také velice podstatná. Je zaměřena především na účastníky svatby. Na svatbách se hosté z ženichovy a nevěstiny strany většinou navzájem neznají, proto se druhé straně budoucí rodiny říká, že je „*волчая*“. Dokonce bývá vlkem nazývána i nevěsta a celá její rodina, která na druhý den navštěvuje ženichův dům. Na severu Ruska jsou nazýváni bratři ženicha šedými vlky „*волками серыми*“. V legendách je zmiňována i erotická symbolika vlka, která je spojena s koitem. Tato symbolika se objevuje v legendách o ovcích, pasáčcích, pastýřkách a samozřejmě v pověrách o svatební noci. Vlk je spojen s nečistou silou, ale zároveň dokáže uchránit před zlem. Vlci například pojídají čerty, zastrašují je a čerti se jich bojí. Podle kozáků to vlci dělají pod vedením Boha. Vlci ničí a trhají nebožtíky a upíry, kteří dusí dobytek či lidi a pijí jejich krev. Avšak podle jiných legend má sám vlk blízko k upírům, a to v podobě všem známého vlkodlaka tzv. „*волк-оборотень*“. Vlk má v lidových představách mnoho démonických vlastností a podob. Například obyvatelé Smolenské oblasti své děti straší mýtickým bílým vlkem. Pro magické a léčebné účely používali lidé některé jeho části pro získání životní síly, agrese, zdraví, ale také za účelem vystrašení. Jako amulety byly využívány oči, srdce, zuby, drápy a srst. Dětem se například zašival dráp do oblečení, aby byly chráněny před uhranutím. Symbolika vlka má mnoho významů. Jak bylo zmíněno výše, vlk má v mytologii blízko i k jiným predátorům (k rysu, supu) a zvláště medvědu. Lidé mají o medvědu a vlku stejné démonologické představy, vystupují ve stejných folklórních textech atd. Takovýmto způsobem je spojován i se psem. Vlk vystupuje v roli prostředníka. Zprostředkovává komunikaci mezi tímto a oním světem, lidmi a Bohem, lidmi a nečistou silou. Představy o něm jsou tedy výrazně ambivalentní.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Волки воют под жильем – к морозу.

Пока волки не появятся – и зимы нет.

- **agronomické**

Рано осенью волки завyli – урожая не жди.

Волки близко к деревне подходят – к недороду хлебов.

Волк, забежавший в деревню – предвестье неурожая.

- **spojené s pracovní činností či specializací**

С Николая студеного (27 февраля) наступает время звериных свадеб, волки матеют.

С Ильи Пророка (2 августа) открываются волчьи выходы (норы); первый выезд на волков.

На Анну и Стефана (22 декабря) волки сходятся, а разбегаются после выстрелов на Крещение. Волки в стаях в эти дни становятся особенно опасны.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Волк, перебегающий дорогу путнику, пробегающий мимо деревни, встретившийся в пути, предвещает удачу, счастье и благополучие.

Множество волков – к скотьему мору.

Завыли волки под Рождество – жди нападения на скот весной; завыли под Новый год – летом; под Крещение – осенью.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Пока волки не появятся – и зимы нет.

С Николая студеного (27 февраля) наступает время звериных свадеб, волки матеют.

Волк, перебегающий дорогу путнику, пробегающий мимо деревни, встретившийся в пути, предвещает удачу, счастье и благополучие.

- **radící**

С Ильи Пророка (2 августа) открываются волчьи выходы (норы); первый выезд на волков.

- **varovné**

На Анну и Стефана (22 декабря) волки сходятся, а разбегаются после выстрелов на Крещение. Волки в стаях в эти дни становятся особенно опасны.

Волки воют под жильем – к морозу.

Рано осенью волки завыли – урожая не жди.

Волки близко к деревне подходят – к недороду хлебов.

Множество волков – к скотьему мору.

Завыли волки под Рождество – жди нападения на скот весною; завыли под Новый год – летом; под Крещение – осенью.

Волк, забежавший в деревню – предвестье неурожая.

Если при первом выгоне скота в поле кто-нибудь бос, то волков накличет.

Кто в лесу поет и увидит ворона, тому наткнуться на волка.

Vlci jsou divoká zvířata, která napadají dobytek, a proto je lidé i často lovili. Jsou tedy zastoupeny pranostiky spojené s pracovní činností či specializací. V tomto případě se jedná o lov. Jako v češtině, tak i v ruštině je vlk významným představitelem pohádkového světa, tedy světa folkloru a mytologie. Dle symboliky není zcela jasné, jestli je vlk symbolem pozitivním či naopak. V mytologii totiž není jasné, jestli vlka stvořil Bůh či čert. Některé pranostiky jasně dokazují, že například setkání s vlkem je pozitivní událost. Nicméně převažuje spíše negativní symbolika, o čem vypovídá téma referenčních i nereferenčních pranostik. Podle některých legend byl vlk vytvořen z hlíny a má roli prostředníka mezi světy. Proto by měla převažovat právě temnější symbolika. Z modálního hlediska také převažuje varovná funkce. Symbolika vlka má v určitých aspektech blízko k hadovi a medvědovi. S hadem má společnou slepotu při narození a s medvědem zase schopnost přeměnit se. Avšak tuto symboliku se v pranostikách nepodařilo nalézt. Každopádně svatební symbolika se v pranostikách objevuje.

2.1.1.4.2 Medvěd (медведь)

V symbolice divoké zvěře zaujímá medvěd přední místo. Byl považován za oprávněného vládce lesa. Dle symboliky je mu nejbližší vlk, avšak na rozdíl od vlka je medvěd symbolem čisté síly. Nečistá síla nemůže na sebe vzít jeho podobu, jelikož je „*медведь от Бога*“. Vlk i medvěd jsou silná, divoká a pro člověka nebezpečná zvířata. Je třeba podotknout, že medvěd nevyniká pouze svou silou, ale také dlouhověkostí. Podle lidových pranostik a představ byl medvěd božským stvořením. Říkali mu například „*лесной архимандрит*“.³²

³² Archimandrita od 4. stol. se tak nazývá představený kláštera ve východní církvi. V 6. stol. byl tento titul vyhrazen představenému sdružených klášterů. Někdy se tato hodnost udílí honoris causa i mnichům, kteří nejsou představenými kláštera. IEncyklopedie [online]. [cit. 2018-05-13]. Dostupné z: <http://www.iencyklopedie.cz/archimandrita/>

Dle legend tedy vznikl medvěd z Boha, který ho za trest přeměnil v člověka. V pranostikách a pohádkách se ve spojitosti s medvědem objevuje motiv lípy. Na severu Ruska se říká, že medvědi vznikli z dětí Adama a Evy. Adam a Eva měli děti a schovávali je před Bohem, protože se asi báli, že jich je hodně. Z těch dětí, které schovali do lesa, se stali medvědi. Z těch, které schovali do země, vznikli plazi a z těch, které schovali do moře mořská zvířata. Toto propojení s člověkem je zachyceno i v některých pověrách. Říká se například, že když z medvěda stáhneme kůži, vypadá jako člověk. Medvědí samec připomíná muže a medvědice se podobá ženě včetně bílého poprsí. Lidé byli přesvědčeni, že medvěd má lidské oči a končetiny s prsty jako má člověk. Nicméně i chování medvěda je spíše lidské, protože dle lidových představ umí chodit po dvou, rád tancuje na hudbu, myje se, kojí a má rád děti. Stará se o svá mláďata a přeje si, aby měly lidské vychování. Je chytrý, raduje se a truchlí, rozumí lidské řeči a sám také někdy mluví. V neposlední řadě má slabost pro med a vodku, jako ruský lid. Medvědí intelekt je často srovnáván s jeho silou, avšak u medvěda vyhrává síla. Podle jedné pranostiky je medvěd silný jako dvanáct mužů a chytrý jako šest. Důkaz o tom, že medvěd vznikl z člověka vidí lovci v tom, že pes na medvěda štěká stejně jako na člověka a ne tak, jako na ostatní zvířata. Proto by člověk neměl jíst medvědí maso a naopak. Pouze s božím svolením může medvěd například napadnout krávu či člověka. Člověka může napadnout čistě jen z boží vůle jako trest za hříchy. Ženy napadá za jiným účelem, a to proto, aby je unesl k sobě a žili společně. I přesto, že je medvěd symbolem čisté síly, má blízko k té nečisté, ale zároveň se nečistá síla té čisté bojí. Říká se, že lesní démon Lešij je jeho bratr. Často tak i medvěda nazývají: *лешиак, лесной черт, леший*. Někteří lesní duchové mohou mít medvědí podobu. Medvěd dokáže přemoci a zahnat ducha vodního elementu neboli vodníka, jemuž se v Rusku říká *Vodjanoj*. Voda je v symbolice medvěda podstatná. Možná i proto vznikla představa o tom, že medvěd vznikl z mlynáře. Jelikož medvěd vyhání vodníka, tak je považován za ochránce mlynářů a mlýnů obecně. Ruské lidové představy hovoří i o tom, že medvěd je schopný zbavit prokletý dům čar a kouzel. Podle chování medvěda můžeme také rozpoznat, který dům byl vystaven magii a kde žije či nežije čarodějnice. Do takového domu medvěd nepůjde a začne hlasitě rvát. Dokáže zbavit uhranutí i dobytek, a proto je považován i za ochránce dobytka. Pro ochranu používali lidé medvědí hlavu, kterou věšeli do stáje či chléva. Dále používali také jeho drápy, kožich a samotnou lebku. Tak jako existují pověry o vlkodlacích, tak existují i o tzv. „*оборотнях-медведях*“. Jedná se v podstatě o čaroděje, který má podobu medvěda anebo je to kouzelníkem začarovaný člověk. V této spojitosti je podstatná svatební symbolika. K této přeměně totiž podle pověr

dochází právě na svatbách. Se svatební symbolikou jde ruku v ruce i téma plodnosti a úrodnosti.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Медведь выходит из берлоги на Антипа-водопола (24 апреля), и одновременно со вскрытием берлоги вскрываются реки.

Пока талый снег бока не промочит, медведь из берлоги не вскочит.

- **astronomické**

Зима длится по медвежьему хотению: как на Спиридона-солноворота (25 декабря) повернется мишка в берлоге на другой бок, так и зиме ровно половина до весны осталась.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **mytologické**

Если введенный в дом ручной медведь вдруг заревет, то это предвещает скорую свадьбу в этом доме.

Если съесть сердце медведя – будешь сильным и мужественным.

- **vypozerované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Медведь в берлоге на другой бок переворачивается, зима с летом встречается.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Медведь выходит из берлоги на Антипа-водопола (24 апреля), и одновременно со вскрытием берлоги вскрываются реки.

Зима длится по медвежьему хотению: как на Спиридона-солноворота (25 декабря) повернется мишка в берлоге на другой бок, так и зиме ровно половина до весны осталась.

Пока талый снег бока не промочит, медведь из берлоги не вскочит.

Медведь в берлоге на другой бок переворачивается, зима с летом встречается.

Если введенный в дом ручной медведь вдруг заревет, то это предвещает скорую свадьбу в этом доме.

- **radící**

Если съест сердце медведя – будешь сильным и мужественным.

Hlavním tématem v medvědích pranostikách je roční období. U medvěda se výjimečně objevila i pranostika astronomická spojená se Sluncem. Medvěd má v symbolice blízko k hadovi, u kterého je Slunce důležitým komponentem. Při hledání medvědích pranostik jsem se setkala především s frazeologismy, na které se však ve své práci nezaměřuji, a tedy nemohly být využity. Můžeme se domnívat, že hlavní roli při vzniku právě frazeologismů hrála symbolika medvěda, která je založena na zosobnění člověka. Díky tomu byl ideálním zvířetem pro vznik metaforického přenesení obrazu člověka, jako například: „*Два медведя в одной берлоге не живут*“. Medvěd je jednoduše vládce lesa a božské stvoření, tak jako i člověk. Svatební symbolika je v příkladech zastoupena a odpovídá tedy výše zmíněnému. Dalším důležitým atributem v pranostikách je voda. Pro medvěda je důležitý element vody, což odpovídá uvedené symbolice. Tento atribut je především ve fenologických pranostikách ve spojitosti s předpovědí počasí. Typickou charakteristikou medvěda je jeho síla, která je zmiňována i v symbolice i v pranostikách. Z modálního hlediska nejsou zastoupeny varovné pranostiky, jelikož se jedná o božské stvoření, které ubližuje a napadá člověka pouze z boží vůle.

2.1.1.5 Lichokopytníci

2.1.1.5.1 Kůň (лошадь)

Kůň je jedním z nejposvátnějších mytologických zvířat, jehož symbolika je spojena s pohanskými bohy a křesťanskými svatými. Byl považován za dítě Bělboga, což byl slovanský bůh dobra a dne, a dokonce i Černoboga – bůh zla a temnoty. Logicky náležel dobrému bohu bílý kůň a zlému černý. V lidových pranostikách měl kůň schopnost předpovídat osud. Kůň byl tedy atributem mnoha božstev, a zvláště boha války a hromů. V slovanské mytologii je toto zvíře důležité právě pro Peruna, který jezdil na koni či na kočáře. V pohanských dobách lidé chovali posvátné koně především u chrámů významnějších bohů, protože se věřilo, že na nich jezdí bohové. Postupem času, kdy byli pohanští bohové nahrazováni křesťanskými, posvátnost tohoto zvířete nezanikla, a dokonce byl kůň křesťanskými světci ochraňován. Existovali tzv. „*конные святые*“, což byli patroni koňů. Byl to například Georgij Pobedonosec, Ilja-Prorok atd. Také se slavily

„конные праздники“. Takový svátek připadal například na *Юрьев день* (26 ноября). V tento den koně nepracovaly, krmili je dosyta a prováděli s nimi různé obřady. Vedli je například do kostela a tam je kropili svěcenou vodou, koupali je, zdobili jim pentlemi hřívu a ocas. Ostatně toto zdobení koňů při různých svátcích přetrvalo dodnes i v Česku. Při pohřebních obřadech hráli koně zvláštní roli. Kůň je v lidových pranostikách spojován se záhrobním světem a často byl považován za průvodce, který provází člověka do světa mrtvých. V pohanských dobách koně pohřbívali společně s jeho majitelem. S koněm je spojena i důležitá svatební symbolika. Podle lidových tradic přivazovali koně a kobyly k seníku, kde měla proběhnout první svatební noc.³³

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Лошадь храним – к вьюге, к ненастью, фыркает – к теплу.

Лошадь фыркает – летом к дождю, зимою к метели.

Трясет головой и закидывает ее кверху – к дождю.

Часто скребет ногами – к дождю.

Если лошади собираются косяком в лощину, то к непогоде, к метели.

Если лошади выходят на бугор, то к перемене погоды, к оттепели.

Копыта у лошади потеют – к теплу.

- **pranostiky týkající se určitého pracovního odvětví**

На Ивана Купалу (7 июля) полезно купать больных лошадей.

На Фрола и Лавра (31 августа) лошадиный праздник: кропят лошадей, украшают их, прикармливают. На лошадях в этот день не работают, не то падеж будет.

Если на Феофана (25 марта) лошадь заболит, то все лето работать не станет.

Едешь на лошади, а она упирается, и собака жметя к лошади – значит, волк где-то рядом.

14 августа, после первого Спаса, поят лошадей через серебро (опустив в бадью серебряную монетку). Потом она должна скрытно храниться под теми яслями, из которых ест сено эта лошадь. Таким образом двор ограждается от конского падежа.

³³ ШАПАРОВА, Н.С. *Краткая энциклопедия славянской мифологии*. Москва: АСТ, 2003. ISBN 5-17-009469-8.

У норовистой лошади передние зубы (резцы) кривые.

Рыжие кони хитры и злы, особенно – светлой золотисто-рыжей масти.

Если лошадь грызет землю, значит, сильная.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Лошадь сменяет одно положение другим, вздыхает – она больна.

Если лошадь ест корм, закрыв глаза, - скоро умрет.

Если издохшую лошадь вывозят через ворота и вперед головой, то могут околеть оставшиеся лошади; поэтому следует вывозить мертвую лошадь со двора через разобранное на дворе прясло и вперед ногами.

Если у лошади на морде фонарь (белая отметина, заходящая на глаза) – это верный признак дурного нрава.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Лошадь храпит – к вьюге, к ненастью, фыркает – к теплу.

Если лошади выходят на бугор, то к перемене погоды, к оттепели.

Копыта у лошади потеют – к теплу.

Если по весне дергач крикнет прежде перепела, то лошади во все лето будут худы; если же перепел крикнет прежде дергача, то лошади будут сыты.

Если у лошади на морде фонарь (белая отметина, заходящая на глаза) – это верный признак дурного нрава.

Если лошадь грызет землю, значит, сильная.

- **radící**

14 августа, после первого Спаса, поят лошадей через серебро (опустив в бадью серебряную монетку). Потом она должна скрытно храниться под теми яслями, из которых ест сено эта лошадь. Таким образом двор ограждается от конского падежа.

Если издохшую лошадь вывозят через ворота и вперед головой, то могут околеть оставшиеся лошади; поэтому следует вывозить мертвую лошадь со двора через разобранное на дворе прясло и вперед ногами.

Хорошо на лошади перевозить табак и шерсть, так как от этого лошадь добрее.

- **varovné**

Лошадь сменяет одно положение другим, вздыхает – она больна.

Если лошадь ест корм, закрыв глаза, - скоро умрет.

Рыжие кони хитры и злы, особенно – светлой золотисто-рыжей масти.

Чепрак из барсовой кожи вреден для лошади

- **zakazující**

На Савву (18 декабря) нельзя ругаться тому хозяину, у кого есть лошадь.

Нельзя на лошади перевозить кошку, так как лошадь от этого может похудеть.

Kůň je podle mytologie božské zvíře a není tedy divu, že figuruje ve velkém počtu pranostik. Na rozdíl od jiných zvířat byl kůň v pranostikách zmiňován opravdu často, a to nejen klasicky za účelem předpovědi počasí, ale také v pranostikách týkající se určitého pracovního odvětví. Logicky je hojně zastoupena právě tato skupina díky tomu, že kůň je důležitým hospodářským zvířetem. Fenologické pranostiky mají meteorologickou tematiku. V případě, že kůň kroutí hlavou, potí se či frká, je to většinou znamením, že bude špatné počasí, déšť či vánice. Zajímavostí je, že tematika není směřována na pomoc člověku, ale naopak od člověka ke koni. Kůň je zde hrdinou, kterého si lidé hýčkali, protože věděli, že za ně zastane těžkou práci a nejen to. Je to silné zvíře, ke kterému je třeba přistupovat s úctou a respektem. Příkladem může být tento frazeologismus: „Глаженный конь лучше хваленного“. Posvátný přístup lidí ke koním vznikl již v pohanství a výjimečně byl ještě podpořen a udržen i v křesťanství. Symbolika hovoří o koňských svátcích. Tento komponent je přítomen například v pranostice: „На Фрола и Лавра (31 августа) лошадиный праздник: кропят лошадей, украшают их, прикармливают. На лошадях в этот день не работают, не то надеж будет“. Z modálního hlediska je členění pranostik velice rovnoměrné. Důležitým faktem je zastoupení pranostik s radící funkcí, které lidem pomáhaly v tom, aby bylo o koně dobře postaráno. Podstatná je také barva koně, která hraje velkou roli v symbolice obecně. Bílý kůň je dobrým symbolem, černý zlým. Barva koně vypovídá také o jeho charakteru.

2.1.1.6 Ptáci

2.1.1.6.1 Čáp, jeřáb (аист, журавль)

Čáp z řádu brodivých ptáků zaujímá jedno z předních a hlavních míst v lidových představách o ptácích. Je to tzv. „boží pták“ (*божья птица*), kterého si lidé váží. Čáp má různorodou symboliku, která se částečně odráží v symbolice jeřába. Slované nemají pro čápa jednotné pojmenování. V některých ruských dialektech má čáp podobné pojmenování jako jeřáb, a to *жорав*, *жоравель*. Určitá historická spojitost mezi nimi je například zřejmá u „masleničných“ masek. Západní Slované zobrazují na maskách čápa a východní Slované jeřába. Čáp a jeho vlastnosti jsou spojovány s člověkem. V legendách a při jarních obřadech má roli ochránitele a „očistitele“ Země od hadů a ostatních nečistých sil (žab a hmyzu). Čápí pírkem vyhání blechy z domu. Čáp hubí žáby, které se proměňují na čarodějnice a čápí hnízdo ochraňuje dům před zlými duchy. V křesťanské symbolice čáp, jakožto hubitel žab, je protivníkem ďábla a v důsledku toho je symbolem Krista. Jedna z nejznámějších symbolik čápa je spojena s rozením dětí, jelikož čáp přeci nosí děti. Je symbolem života, a proto je hřích zabít čápa. Podle mytologie pochází čáp z člověka. Podle legend se většinou jedná o člověka, který zhřešil a byl potrestán bohem za porušení určité dohody. Ve folklórních textech je čáp pojmenováván. Jsou užívány jména jako *Иван*, *Иван Иванович*, *Иванько*, *Ваня*, *Ян*, *Адам*, *Василь*, *Василь-Василек*, *Василько*, *Яков*. Většina slovanských národů připisuje čápům psychické, fyzické a morální vlastnosti, tedy vlastnosti lidské. Podle legend čápí rozumí lidské řeči. Říkávalo se, že sami jako lidé mluvili a že mají duši. U čápa převažují především meteorologické pranostiky, které popisují období přiletu a odletu čápů.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

На Ионна Предтечу (11 сентября) журавли на юг пошли – жди ранней зимы.

Если журавли летят высоко, не спеша и «разговаривают», будет стоять хорошая осень.

Если на Иринин день (1 октября) летят журавли, то на Покров (14 октября) надо ждать первого мороза; а если их не видно в этот день, то раньше Артема (2 ноября) не ударит ни одному морозу.

Ранние журавли – ранняя весна.

Если журавли осенью летят низко – жди теплой зимы; летят высоко – холодной.

Журавли улетают рано – к суровой зиме.

Если журавли полетят низко, то зима близко, а если высоко, то зима далеко.

Если журавли летят высоко, тихо и без крика, то следует ожидать ясной и сухой погоды.

Если журавли раскричались вечером на своих оседлых местах, то на другой день нужно ожидать хорошей погоды.

Журавли летают высоко – к дождю.

Журавль в село залетел – к ненастью.

Журавль заплясал – к теплу.

- **agronomické**

Если журавли улетают на юг поодиночке – к неурожаю, если попарно – к урожаю, если по семи пар летят – к обильному урожаю.

Если журавль прилетит еще при снеге – уродится просо и горох.

Если весной журавли летят высоко – уродится просо.

Поздний прилет журавлей – к урожаю хмеля.

Если же увидишь первого аиста неподвижным, т.е. стоящим, особенно на одной ноге, сидящим или лежащим, будет неблагоприятный год – засушливый, несчастливый, тяжелый.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **mytologické**

Если пара, у которой давно не получается зачать ребенка, увидев аиста, загадает желание родить малыша, в ближайший год пара станет счастливыми родителями.

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Увидеть летящего аиста – к приезду родственников.

Убить аиста – к смерти близкого человека.

Увидеть сидящего аиста – к неожиданной встрече с дальним родственником или родственницей.

Видеть одного журавля – к одиночеству и болезни, а видеть стаю журавлей – к пополнению в семье или к приезду дальних родственников.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

На Ионна Предтечу (11 сентября) журавли на юг пошли – жди ранней зимы. Если журавли летят высоко, не спеша и «разговаривают», будет стоять хорошая осень.

Если на Иринин день (1 октября) летят журавли, то на Покров (14 октября) надо ждать первого мороза; а если их не видно в этот день, то раньше Артема (2 ноября) не ударить ни одному морозу.

Ранние журавли – ранняя весна.

Если журавли осенью летят низко – жди теплой зимы; летят высоко – холодной.

Если журавли полетят низко, то зима близко, а если высоко, то зима далеко.

Если журавли летят высоко, тихо и без крика, то следует ожидать ясной и сухой погоды.

Если журавли раскричались вечером на своих оседлых местах, то на другой день нужно ожидать хорошей погоды.

Журавли летают высоко – к дождю.

Если журавли улетают на юг поодиночке – к неурожаю, если попарно – к урожаю, если по семи пар летят – к обильному урожаю.

Если журавль прилетит еще при снеге – уродится просо и горох.

Если весной журавли летят высоко – уродится просо.

Поздний прилет журавлей – к урожаю хмеля.

Увидеть летящего аиста – к приезду родственников.

Увидеть сидящего аиста – к неожиданной встрече с дальним родственником или родственницей.

Видеть одного журавля – к одиночеству и болезни, а видеть стаю журавлей – к пополнению в семье или к приезду дальних родственников.

Журавль заплясал – к теплу.

Если пара, у которой давно не получается зачать ребенка, увидев аиста, загадает желание родить малыша, в ближайший год пара станет счастливыми родителями.

- **varovné**

Журавли улетают рано – к суровой зиме.

Убить аиста – к смерти близкого человека.

Журавль в село залетел – к ненастью.

Если же увидишь первого аиста неподвижным, т.е. стоящим, особенно на одной ноге, сидящим или лежащим, будет неблагоприятный год – засушливый, несчастливый, тяжелый.

Čáp a jeřáb se vyskytují v pranostikách velice často. Převažují spíše referenční pranostiky. S těmito ptáky se lidé pravidelně setkávali i v blízkosti svých obydlí, na loukách a polích. Díky tomu se do dnešní doby donesla i početná skupina agronomických pranostik. Jsou zde zastoupeny i pověrečné pranostiky, ve kterých jsou často zmiňováni blízcí a rodinní příslušníci, např. „*Увидеть летящего аиста – к приезду родственников*“. Tento fakt tedy logicky vypovídá o časté tematice pověrečných čapích pranostik. Tak jako i medvěd, tak i čáp dle mytologie pochází z člověka a je symbolem života. Opět se zde opakuje představa, že jestliže pochází určité zvíře z člověka, tak má posvátnou symboliku. U čápa není zmiňován pouze Bůh jako takový, ale konkrétně symbol Krista. V pranostikách se však tato konkrétní představa nevyskytla. Nicméně čáp je také symbolem života, což dokazuje nereferenční mytologická pranostika. U hada se v pranostikách radilo zabíjet ho za účelem odpuštění hříchů, avšak u čápa takové pranostiky nepřipadají v úvahu, což vyplývá i z této pranostiky: „*Убить аиста – к смерти близкого человека*“. Dle symboliky by byl totiž hřích zabít tohoto posvátného ptáka. Jelikož je chování těchto ptáků ovlivňováno ročním obdobím, tak opět převažuje meteorologická funkce pranostik. Nedá se však říci obecně, jestli bude pěkné či špatné počasí v závislosti na výšce letu. Pranostiky si v tomto směru trochu protirečí. Faktem však je, že když letí ptáci brzo na jih, bude krutá a dlouhá zima a když se brzo vracejí, přijde brzo jaro. V agronomických pranostikách je také důležité období odletu a příletu těchto ptáků.

2.1.1.6.2 Holub (голубь)

Zvířata jsou dle symboliky děleny na dobré a zlé, božské a ďábelské. Holub z řádu měkkozobých, ztělesňuje čistotu, dobro a patří do skupiny „*божьих птиц*“, K této skupině

mimochodem patří také *ласточка* (vlaštovka), *жаворонок* (skřivan), *соловей* (slavík) a výše uvedený *аист* (čáp). Legendy o holubech mají biblické motivy. Holub se podílel na stvoření světa. Říká se, že než se země oddělila od vody, byl holub Bohem. Znova se zde objevuje motiv Noemovy archy jako tomu bylo i u hada. Podle jihoslovanských národů má holub červené nohy díky tomu, že vyletěl z archy hledat zemi, kterou našel a tam šlápl do krve. Jeho křik je spojován s jarem a začátkem období setí. Nejrozšířenější je svatební symbolika, která je představena v různých pověrách, svatebních obřadech, milostných písních atd. Vrkající holub s holubicí je symbolem zamilovaných. Jsou přirovnávání k ženichu a nevěstě. O této mytologii vypovídá tato pranostika: „*Если голуби и ласточки летают около дома, где происходит свадьба, это предвещает молодым счастье в браке*“. Podle lidových představ zosobňují holubi duši. Tyto duše se dělí na dobré a zlé. Jestliže jsou to dobré duše, stávají se z nich bílí holubi a zlé se přetělují do černých vran a krkavců. V podobě bílých holubů létají duše dětí, které umřely nepokřtěné. Kvůli tomu je holub spojován se smrtí a její předzvěstí. Holubi jsou důležití i v lidové medicíně. Je používána zvláště jejich krev a trus.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Голуби разворковались – к вёдру.

Голуби прячутся в вёдро – к ненастью.

Купаются – к дождю.

Утром голуби тесно садятся на крышу и глядят на восток – к дождю.

Если голуби, сидя на голубятне, часто машут крыльями – ожидай сильного ветра.

Голубка воркует – к хорошей погоде

- **agronomické**

У кого во дворе водятся голуби, у того и хозяйство кипит, то есть изобилует.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**
 - **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Он бьется в окно, значит в доме кто-нибудь умрет.

Когда голубь залетит в окно и разобьет его – к смерти.

Если голубь просто садится на карниз и смотрит в окно значит тоскует любимый или любимая.

Под которой кровлей голуби водятся, там пожара не будет.

Дом, в котором живут голуби, никогда не сгорит.

Если кто убьет голубя, у того будет плохо с домашним скотом.

Modální kritérium členění

- **Prostě konstatující**

Если голубь просто садится на карниз и смотрит в окно, значит тоскует любимый или любимая.

У кого во дворе водятся голуби, у того и хозяйство кипит, то есть изобилует.

Голуби разворковались – к вёдру.

Голубка воркует – к хорошей погоде.

Под которой кровлей голуби водятся, там пожара не будет.

Дом, в котором живут голуби, никогда не сгорит.

Если голуби, сидя на голубятне, часто машут крыльями – ожидай сильного ветра.

Голуби прячутся в вёдро – к ненастью.купаются – к дождю.

Утром голуби тесно садятся на крышу и глядят на восток – к дождю.

- **varovné**

Он бьется в окно, значит в доме кто-нибудь умрет.

Если кто убьет голубя, у того будет плохо с домашним скотом.

Когда голубь залетит в окно и разобьет его – к смерти.

Holub je dalším z řady posvátných ptáků. Tyto božská zvířata se nedoporučuje zabíjet, protože podle pověstí přijde trest: „Если кто убьет голубя, у того будет плохо с домашним скотом.“ Tento motiv se opakuje v pranostikách posvátných zvířat velice

často. Obecně je však, jako i u jiných ptáků, důležitá tematika meteorologická. Nedá se říct, že by převažovaly spíše pozitivní nebo negativní pranostiky. Holubi se pohybují v blízkosti domů ještě častěji než čáp, takže je to částečně domestikovaný pták. Díky tomu se v pranostikách objevují holubníky a různé části lidských obydlí. Při jejich poničení předpovídají pranostiky smrt a špatné počasí. Holub může být totiž podle některých legend i symbolem smrti. V pranostikách se však objevila spíše svatební a milostná symbolika, jelikož holub může zosobňovat duši člověka. O tom vypovídá například tato pranostika: „*Если голубь просто садится на карниз и смотрит в окно, значит тоскует любимый или любимая.*“ Jako i u jiných ptáků, tak i holub dokáže v pranostikách předpovídat počasí. Důležitý je zde element vody, který předpovídá spíše špatné počasí. V symbolice nebyl zmíněn element ohně, který však v pranostikách vystupuje hned ve dvou příkladech. Holub má velice bohatou symboliku. Některé symboly se však v malém počtu uvedených pranostik nepodařilo potvrdit. Často se totiž v těchto pranostikách opakují pouze určité motivy. Chybí zde například symbolika barev, kterou u holuba považují za důležitou. Bílá barva symbolizuje dobrou duši a černý holub zlou. Kvůli černé barvě holub automaticky přechází do skupiny nečistých ptáků, jako je havran, vrána nebo krkavec.

2.1.1.6.3 Vrána, krkavec, havran (ворона, ворон, грач)

Symbolice vrány, krkavce nebo také havrana z řádu pěvců je v různých kulturách věnováno velké množství výzkumů. Tito ptáci, společně ještě s dalšími (*галка* – kavka), patří do jedné velké skupiny čeledě krkavcovitých. V slovanských dialektech mají i stejná či podobná pojmenování. *Ворона* může být vrána, ale *черная ворона* je už pojmenování pro havrana (*грач*). Dle lidových představ se tyto ptáci dokáží přeměňovat jeden v druhého. Patří mezi stvoření nečistá, prokletá a d'ábelská. Tato příslušnost je zřejmá už podle jejich černé barvy, jenž stojí v opozici k božské bílé. Ke skupině nečistých ptáků patří také jestřáb, sup, sova, výr a straka. Zvláště vrána se vyznačuje velkou dravostí a krvežíznivostí, a to ji v obřadové symbolice sbližuje s takovým predátorem, jako je vlk. Tak jako i ostatní představitelé nečistých sil, tak i tyto ptáci mají chtonickou symboliku, která se projevuje v legendách o pokladech v zemi, podsvětí, mrtvých, duších předků a hříšníků. Havran je tzv. prorockým „*вещун*“ ptákem, tak jako například sova. Říká se, že žijí sto nebo tři sta let a dokážou předpovědět smrt, útok nepřátel a dávají rady. Lidé věřili například v to, že čerti v podobě krkavců, krouží nad domem umírajícího čaroděje, aby pomohli duši opustit tělo. Podle jiných legend duše čaroděje žije přímo ve vranách. Není divu, že i u krkavce se

objevuje v legendách Noemova archa. Podle této legendy ho Noe poslal, aby zjistil, jestli už je konec potopy, avšak krkavec se nevrátil. Kdysi bílý krkavec je od těch dob černý a za trest se musí živit mršinami. V symbolice je vrána spojována s motivem krádeže. Lidé si trochu upravili zvuk, který vrána vydává na „*украли, украли!*“, a pravděpodobně z tohoto podobenství vznikly legendy o tom, že vrána předpovídá nebo upozorňuje na krádež. V mytologii jsou ptáci spojováni se světem mrtvých a smrtí. Znova se jedná o chtonickou symboliku. Na severu Ruska přilétá smrt oknem v podobě černého krkavce. Právě on předpovídá brzkou smrt. Jeho krákání („*кро-кро!*“), které smrt ohlašuje, v tomto případě připomíná spíše „*кровь-кровь!*“. Takže krákající vrána je obecně zvěstovatelem různých nešťastných a špatných událostí jako je požár, smrt a výše zmíněná krádež. Nicméně tito ptáci mají i jinou méně negativní symboliku. Krkavec totiž střeží poklady, které jsou ukryté v zemi. On ví, kde se bohatství a tyto poklady nacházejí.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Если 1 июня вороны садятся клювами в одну сторону - к сильному ветру.

Если 1 декабря ворона ходит по дороге, значит будет тепло.

Если на Платона и Романа (1 декабря) ворона ходит по дороге – к теплу.

Ворона свила гнездо на дереве высоко – к бурному половодью.

Низко летят вороны – к холодам; высоко летят – к теплу.

Вороны в кучу собираются – к ненастью.

Каркают стаяй летом – к ненастью, зимой – к морозу.

Вороны под тучи сбиваются – быть морозу.

Ворона кричит на полдень, то есть на юг, - к теплу, на север – к холоду.

Вороны играют вверху, толкуны толкутся – к ведру.

Если вороны играют на лету – жди ведра.

Вороны часто кричат – к дождю или бурной погоде.

Ворон высоко летает – к ведру.

Вороны резвятся – зима еще постоит.

Ворона раскричалась – жди снегов.

Ворона каркает на восток – к ведру, на запад – к ненастью.

Стая воронья зимою вьется – перед снегом; сели на землю – к оттепели; сели на хаты или деревья – к морозу; сели на нижние ветки – к ветру.

Вороны под тучи взвиваются – ненастью.

Вороны смотрят на реку – к дождю.

Если вороны молчат и смотрят в одну сторону – оттуда придет непогода.

Вороны садятся на верхушки деревьев и чистятся – жди дождя.

Зимою вороны летают и кружатся стаями – к морозу.

Вороны хохлятся – к дождю. Ощипываются – тоже.

Ворона каркает против ветра – жди дождя, зимою – снега.

Если ворон на дереве кричит на разные голоса – жди перемены погоды.

Ворон летит и каркает – к дождю.

Ворона летом купается – к ненастью.

Вороны играют на земле – к дождю.

Вороны и галки все садятся на полдень носами – к теплу.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **vypozerované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Если на крыше дома собирается много ворон, значит ждите в доме свадьбу.

Если ворона обгадила – это к деньгам.

Считается, если ворон сидит на могильной или на церковном кресте, а его хвост указывает на чей-то дом, в том доме и будет покойник.

Если ворон каркает, сидя на церковном кресте, значит умрет священник.

Ворон каркает – к несчастью.

Кто в лесу поет и увидит ворона, тому наткнуться на волка.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Если 1 декабря ворона ходит по дороге, значит будет тепло.

Если на Платона и Романа (1 декабря) ворона ходит по дороге – к теплу.

Низко летят вороны – к холодам; высоко летят – к теплу.

Если на крыше дома собирается много ворон, значит ждите в доме свадьбу.

Если ворона обгадила – это к деньгам.

Ворона кричит на полдень, то есть на юг, - к теплу, на север – к холоду.

Вороны играют сверху, толкуны толкутся – к ведру.

Если вороны играют на лету – жди ведра.

Ворон высоко летает – к ведру.

Вороны резвятся – зима еще постоит.

Ворона каркает на восток – к ведру, на запад – к ненастью.

Стая воронья зимою вьется – перед снегом; сели на землю – к оттепели; сели на хаты или деревья – к морозу; сели на нижние ветки – к ветру.

Вороны и галки все садятся на полдень носами – к теплу.

Если 1 июня вороны садятся клювами в одну сторону - к сильному ветру.

Ворона свила гнездо на дереве высоко – к бурному половодью.

- **varovné**

Считается, если ворон сидит на могильной или на церковном кресте, а его хвост указывает на чей-то дом, в том доме и будет покойник.

Если ворон каркает, сидя на церковном кресте, значит умрет священник.

Вороны в кучу собираются – к ненастью.

Ворон каркает – к несчастью.

V ptačích pranostikách je opět podstatná předpověď počasí, takže i u vrány a havrana tomu není jinak. Jedná se většinou o pranostiky založené na reálných přírodních jevech. Zde převažují fenologické pranostiky. Z pranostik vyplývá, že když létají tito ptáci vysoko, je to dobré znamení a bude pěkné počasí. V ptačích pranostikách jsou důležité světové strany, avšak jasné závěry se z těchto příkladů nedají vyvodit, jelikož u každého ptačího zástupce mají světové strany jiný význam. V rámci předpovědi počasí je důležité, jestli ptáci létají odděleně či ve skupinách. U vrány, havrana a krkavce hraje důležitou roli zvuk. V symbolice se hovoří o asociacích spojených se zvuky, které vydává krkavec a vrána, avšak v uvedených pranostikách tato asociční skupina nefiguruje. Ptačí křik je zmíněn alespoň ve fenologických pranostikách a předpovídá spíše špatné počasí. Bohatě je zastoupena skupina nereferenčních pranostik. Uvedené příklady potvrzují jak pozitivní

svatební symboliku, tak i tu negativní spojenou se smrtí. Vrána a krkavec patří ke skupině tzv. nečistých ptáků, kteří jsou spojováni se světem mrtvých, o tom se dočteme například zde: „Если ворон каркает, сидя на церковном кресте, значит умрет священник.“ Nejenže je v pranostice symbol smrti, ale také poukazuje na to, že je to pták prokletý a ďábelský. Dalo by se také říci, že pranostika potvrzuje i to, že se jedná o ptáka s prorockými schopnostmi. Konkrétně předpovídá smrt. Vrána má v symbolice blízko k vlku. I toto tvrzení může být podloženo nereferenční mytologickou pranostikou: „Кмо в лесу поет и увидит ворона, тому наткнуться на волка“. Z modálního hlediska je nejvýznamnější funkce varovná, která pomáhala lidem předpovědět počasí a předejít škodám.

2.1.2 Rostliny

Slovanská mytologie má hluboké pohanské kořeny. S přírodou měli Slované hluboký vztah. Matka Země jim poskytovala vše, co potřebovali a díky jejich znalostem toho dokázali využít v různých směrech, jako je například léčitelství či stavebnictví. Příroda pro ně byla posvátná. Byl to jejich chrám a síla přírody byla jejich víra, kterou bezmezně uctívali. V archaické religiozitě jsou rostliny chápány jako duchové. Víra v duchy rostlin je považována za spíše ezoterické chápání světa, avšak v historii se jednalo o zcela přirozené jednání, kdy byla příroda chápána jako jeden celek. Jednotlivé rostliny neměly svou vlastní duši ve smyslu vědomí, ale fungovaly jako celek, jako celá pozemská vegetace, která má vědomí spojené, jak to i sám uvádí český spisovatel Radomil Hradil v knize „Duše rostlin“³⁴. Dokonce i v současné době existují společnosti, které se věnují oživení slovanské spirituality a pohanství. Tzv. „Rodná víra“ je společnost zabývající se o staroslovanskou kulturu, tradice a duchovno. Spolupracují také s Pobaltím, Slovenskem a Polskem. Rodná víra chápe přírodu jako živoucí organismus, který je možné rozhněvat či si ho naklonit a v každém případě je třeba ho ctít. Dalším příkladem, že duchovní přístup k přírodě přetrvává, je knižní edice Vladimíra Megreho³⁵ „Zvonící cedry Ruska“ (Звонящие кедры России). Na motivy těchto knih jsou pořádány konference a přednášky. Vznikají různé spolky podporovatelů myšlenek Anastasie, což je hlavní hrdinka těchto knih. Dále vznikají tzv. rodové statky, rodové školy, a to dokonce i v České republice. Sám tvůrce *Zvonících cedrů Ruska* již Česko také několikrát navštívil. V Rusku fungují také

³⁴ HRADIL, R. *Duše rostlin*. Hranice: Fabula, 2004. ISBN 80-86600-12-2.

³⁵ МЕГРЕ, В. *Звонящие кедры России*. СПб: Диля, 2012. ISBN 978-5-8174-0070-0. Dostupné také z: http://lib.ru/URIKOVA/MEGRE_W/01_anastasia.txt

obchody s touto značkou a aktivit přívrženců Anastasie je nespočet. Samozřejmě, že je mnozí kritizují a jejich chování považují za sektářské či „neopohanské“. Přesto v této práci budu čerpat i z knih této edice.

Rostliny začnou samy růst ze semínka tam, kde je pro ně nejvhodnější prostředí. Bez jakéhokoli umělého řízení z vnějšku procházejí všemi svými životními a ročními cykly. Lidé však odpradáвна chtějí svět kolem sebe formovat dle obrazu svého, takže potřebují přirozenou intuici přírody pochopit, zmapovat, zaznamenat a ovládnout. Tyto poznatky jsou pak následně použity pro lidskou potřebu řízení chovu zvířat či pěstování rostlin.

Významnou symboliku v slovanských dějinách a mytologii mají především stromy. Stromy mají údajně zvláštní energetické pole, které má velký vliv na člověka. Stromy mohou vysávat či dodávat energii, a to podle toho o jaký strom se jedná či jak se k němu chováme. Elektromagnetické záření stromů vstupuje do energie, kterou vyzařuje člověk. Díky tomu mohou stimulovat práci srdce, aktivovat látkovou výměnu, odstranit bolest hlavy, snižovat úroveň stresu atd. Tomuto tématu se věnuje dendroterapie. Pohané byli vychováni v duchu úcty k přírodě a jejich informovanost o tomto neviditelném světě energií byla pravděpodobně mnohem větší, než je v současnosti. Obecně je symbolika stromů, stejně jako zvířat, rozdělována na dobrou a zlou. Stromy s pozitivní symbolikou byly používány pro stavbu domů, v domácnosti a při obřadech. Patří k nim například dub, bříza, kaštan a borovice. K těm, které mají spíše negativní náboj patří smrk, topol či osika.³⁶

Slovanská mytologie považovala některé lesíky či háje za posvátné, a díky tomu také nedotknutelné. Nekácelo se v nich a ani tam lidé nesbírali žádné kletí. Vždy se v lese nacházela nějaká „svatyně“ v podobě stromu, kříže nebo kapličky. Zvláště staré stromy,

³⁶ БЕРЕГОВА, О. *Символы славян*. Москва: Диля, 2011. ISBN 978-5-88503-605-4. Dostupné také z: https://www.e-reading.club/bookreader.php/1028007/Beregova_-_Simvolyslavyan.html

které rostly osamoceně v poli nebo blízko léčivých pramenů a zřidel byly nejposvátnější a nejuctívanější. K takovým stromům přicházeli lidé, aby se zbavili nemocí, uhranutí, neplodnosti aj. Přinášeli dary a obětiny, modlili se k nim a dotýkali se jich. Přes dutiny a praskliny ve stromech prolézali nemocní jako symbol zanechání nemocí za hranicemi toho daného otvoru. Pro Slovaný je charakteristické, že stavěli vedle posvátných stromů kostely anebo na místě, kde kdysi stál kostel, vysazovali strom. V jedné srbské pověsti se povídá o posvátné borovici, do které uhodil hrom. Lidé si ji přenesli za ikonostas do kostela a uctívali ji jako místní svatostánek.

Okolo posvátných stromů se prováděly různé obřady. Jižní Slované oddávali okolo stromů. Během nepřítomnosti kněze se lidé dokonce mohli vyzpovídat staré lesní lísce. Při zpovědi si museli kleknout ke stromu na kolena, obejmout jeho kmen a prosit o odpuštění. Jilm, dub a další velké stromy se tedy nesměly kácet. V případě poškození takových stromů hrozila člověku smrt, mor jeho dobytku anebo neúroda. Posvátné stromy považovali Slované za ochránce určitého prostoru: domů, vesnic, studní, jezer.

Jednou z nejznámějších symbolik stromu je tzv. *Мировое древо* (latinsky *Arbor mundi*). Říká se mu také mýtický strom, strom poznání, kosmický strom či strom světa (viz symbolika dubu).

Strom byl také chápán jako metafora cesty, po které se může člověk dostat do záhrobí. Tento motiv je společný pro všechny slovanské obřady a pověry spojené se smrtí. S významem „umírat“ říkali například „*уѣхти в кокорье*“, „*дыбеть*“, „*дыба дати*“. Po smrti člověka přecházela jeho duše do stromu. S převtělováním duše člověka do stromu se ve slovanských legendách setkáváme často. Tato symbolika je spojována s osudem člověka, jeho tělem a životními etapami, a také mužskou a ženskou energií. Démonologie je nedílnou součástí symboliky stromů. Ve stromech, okolo stromů, či na stromech žijí podle pověstí mýtické postavy. Rusalka žije na bříze, čert v kořenech bezu nebo puklé vrbě a víly zase v jiných velkých stromech.³⁷

³⁷ ПАНКЕЕВ, И. А. *Тайны русских суеверий*. Москва: Яуза, 1998. ISBN 5-87849-084-6.

2.1.2.1 Dub (дуб)

Slované si dubu již odedávna velice vážili. V mytologických představách Slovanů zaujímá důležité místo.³⁸ Dub je pro Slovany posvátný strom, kterému dávali dokonce i jména. Tento strom hrál významnou roli například při řešení důležitých vnitropolitických záležitostí. Právě politické otázky byly projednávány u takovýchto posvátných dubů. V lidových představách je spojen s kultem boha hromu a blesku Perunem. Podle tohoto kultu ho také v některých písemnostech nazývají „*Перуновым*“. Ve spojitosti s Perunem existuje pověra, že by se dub neměl sázet blízko domu, protože během bouřky udeří blesk nejprve právě do dubu. Nosily se k němu obětiny. Symbolizuje mužský počátek, sílu, moc, odolnost a tvrdost. V mytologických představách, které se k nám dochovaly díky folklorním textům, ztělesňuje dub tzv. *образ мирового дерева* (viz výše Arbor mundi), který jakoby ukazuje systém prostoru světa. Větve, kmen a kořeny propojují celý svět. Větve spojují také jednotlivé světové strany. V mytologicko-poetických textech vystupuje dub v podobě cesty, po které osoby samy cestují anebo jsou vysílány do horního či spodního světa. Z tohoto vyplývá, že dub plnil funkci prostředníka mezi světy. Dub je v ruském folklóru důležitý, a proto mu dokonce říkali *Царь Дуб*. Dub je jednoduše symbolem stromů jako takových, takže když v Rusku mluví o dubovém lese, tak mluví o jakémkoli lese obecně. V lidových představách má dub symboliku mužského počátku, prvenství, síly, moci, tvrdosti, z čehož vyplývá že je dubu připisována převážně pozitivní symbolika. Je to první rostlina mezi všemi, kterou Bůh stvořil. Podle jedné slovanské legendy, ještě v dobách, kdy nebylo ani Nebe ani Země, se nacházel v modrém moři obrovský dub, na kterém seděli dva holubi. Tito holubi se vrhli na dno moře a vynesli nahoru písek, kameny a hvězdy, z nichž pak vznikla Země a Nebe. V zaříkadlech vystupuje dub jako centrum či střed světa. Jakožto objekt, který stojí na hranici všeho, je dub dle lidových představ obýván mytologickými postavami jako jsou například čarodějnice či rusalky. Při obřadech a v ustálených slovních spojeních vystupuje dub v roli hlavy rodiny. Dub má obecně, a především ve východoslovanských představách, mužskou symboliku. Při magických rituálech byl z dubových a březových třísek připravován odvar, který sloužil jako lektvar lásky, který sváděl dohromady muže a ženu. Tyto třísky musely být odřezány v místě, kde se bříza (s ženskou symbolikou) s dubem protínaly. Ve východoslovanské kultuře existuje představa o celkové provázanosti člověka s dubem.

³⁸ МАДЛЕВСКАЯ, Е.Л. а Н.Д. ЭРИАШВИЛИ. *Русская мифология. Энциклопедия*. Москва: Эксмо, МИДГАРД, 2007. ISBN 5-699-13535-9. Dostupné také z: <http://www.e-reading.club/book.php?book=141743>

Říká se, že život dítěte závisel na tom, jak rostl dub zasazený jeho vlastníma rukama. Neměl by se pěstovat dub ze žaludu. Traduje se totiž, že jestliže člověk zasadí žalud, umře ve chvíli, kdy dub doroste do jeho výšky. Dub je jeden z nejtvrděších a nejodolnějších stromů. Jedná se o dlouholetý strom. O jeho dlouholetosti se tradují legendy. Například v Petrohradu doposud rostou duby, které byly zasazeny ještě v době Petra Velikého. Dub byl využíván v tzv. *sympatetické* neboli *imitativní magii*, kdy se využívá působení na dálku na základě skrytého vnitřního souladu.

V období prvního hromu či při zhlédnutí prvního jarního ptáka se lidé dotýkali zády dubu. Dělali to především v průběhu sezóny zemědělských prací, aby si zajistili, že je nebudou bolet záda. S jeho pomocí Slované léčili. V lidovém léčitelství napomáhá dub při nemocech plic a hrdla. Toto propojení pravděpodobně zapříčinila dutina, která v dubech bývá. Dub byl využíván při pohřebních obřadech. Vyráběli z něj například hroby, takže symbol smrti je zde také přítomen.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Шум дубровушки – к непогодушке.

Дубрава зимой почернела – к оттепели или к буре.

Когда станет распускаться лесной дуб, тогда смело можно начинать купаться.

Дуб перед ясенем лист пустил – к бездождю, сухому лету.

Если в сентябре много желудей – много будет снега перед Рождеством.

- **agronomické**

Если на св. Федота (31 мая) дубовый лист развернулся, то земля принялась за свой род.

Коли на Федота-овсяника на дубу макушка с опушкой, будешь мерить овес кадушкой.

Пышное цветенье дуба предвещает урожайный год.

Урожай желудей осенью на дубах – к обильному урожаю хлебов, на будущий год.

Сей лен, когда на дубе почки распускаются.

Много желудей – к теплой зиме, к плодородному лету.

Если летом богатый урожай желудей, то будет хороший урожай хлеба.

- **pranostiky týkající se pracovní specializace či určitého odvětví**

Лист на дубу развивается – в эту пору щук хорошо ловить.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **mytologické**

Не повреждайте дуб и не рубите его без нужды – это к несчастью.

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Зеленые листья с дуба опадают – к голоду.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Коли на Федота-овсяника на дубу макушка с опушкой, будешь мерить овес кадушкой.

Если на св. Федота (31 мая) дубовый лист развернулся, то земля принялась за свой род.

Урожай желудей осенью на дубах – к обильному урожаю хлебов, на будущий год.

Дуб перед ясенем лист пустит – к бездождю, сухому лету.

- **radící**

Пышное цветенье дуба предвещает урожайный год.

Когда станет распускаться лесной дуб, тогда смело можно начинать купаться.

Сей лен, когда на дубе почки распускаются. Не повреждайте дуб, не рубите его без нужды – это к несчастью!

- **varovné**

Зеленые листья с дуба опадают – к голоду.

Шум дубровушки – к непогодушке.

Дубрава зимой почернела – к оттепели или к буре.

Dub je rozšířeným stromem. Jedná se o jeden z nejposvátnějších stromů. Podle mytologie mu dávali i jména, ale v pranostikách vystupuje pouze pod základním pojmenováním. Tak jako je důležitým představitelem smíšených lesů, tak se s ním často setkáváme

i v pranostikách. Lidem pomáhal především při předpovědi počasí a v agronomických otázkách. Fenologické pranostiky jsou zaměřeny na hojnost úrody. Výše zmíněná témata se bohužel v pranostikách opakují a bohatou symboliku dubu je v pranostikách těžké nalézt. To, že je dub posvátným stromem, potvrzuje alespoň jedna uvedená pranostika, ze které vyplývá, že je dub chráněný: „*Не повреждайте дуб и не рубите его без нужды – это к несчастью*“. Jestliže se ho někdo pokusí pokácet, tak ho stihne trest. Z modálního hlediska je důležitá funkce radící, která je směřována opět na hospodářství. Mezi příklady pranostik o dubu jsem zařadila i ty o žaludech, které jsou opět zaměřeny na předpověď úrody. Základním prvkem, který vypovídá o tom, jaká bude úroda, je dubové listí a období, kdy dub začíná kvést.

2.1.2.2 Vrba (верба)

Vrba je pro pravoslaví a ruskou mytologii významným stromem. Podle ní se jmenuje i církevní svátek „*Вербное воскресенье*“, který se slaví poslední neděli před Paschou. Říká se, že s větvíčkou vrby bude v domě mír, klid a žádný zloděj se tam nevydá. Vrba funguje jako talisman před neštěstím a před požárem. Proč právě vrba? V pohanských dobách je spojována se jménem hlavního boha Peruna, který měl proutek vrby při všech jarních obřadech vždy při sobě. V průběhu času pohanský obřad přešel ve křesťanský svátek, který se slaví 6. neděli během postní doby tedy během Velkého půstu. Podle biblické legendy, právě v tuto dobu vítali Ježíše v Jeruzalémě s větvíčkami datlové palmy nebo jeruzalémské vrby. Na památku těchto času vznikl i název „*Вербное воскресенье*“.

Vrba je v lidové kultuře symbolem rychlého růstu, zdraví, krásy, životní síly a plodnosti. Tyto představy jsou založeny na tom, že vrba začíná kvést dříve než ostatní stromy. Vrba byla velice často využívána v ruských rolnických kalendářních obřadech. Bez ohledu na to, že *Вербное воскресенье* je svátkem církevním, bylo v tento den prováděno nespočet různých obřadů, které vznikly z archaických představ a víry. V tento den se po příchodu domů z kostela či přímo u kostela švihali touto posvěcenou vrbou členové rodiny a nejčastěji děti. V některých krajích dokonce takto šlehali i dobytek. Je zde zřejmé podobenství s českou velikonoční tradicí. Dodneška dávají Rusové k ikonám posvěcené větvíčky vrby, a to do tzv. červeného koutu. Tyto větvíčky se nevyhazují, ale jsou uschovány po celý rok. Vyhodit je, například po šlehání dobytka, bylo považováno za hřích. Na *Ивана Купалу* (7 июля) měly vrbové větve roli svátečního atributu. Dívky je zdobily kytičkami a v kruhu kolem nich tancovaly chorovod. Postupně se zapojovali

i chlapci, kteří vstupovali do tohoto kruhu a tyto větve ničili. Tento obřad má podobný význam jako východoslovanský rituál, kdy v roli svátečního atributu vystupuje tzv. *чучело* a v Česku např. Morena. Cílem tohoto rituálu bylo samozřejmě ovlivnit síly přírody, aby si lidé zajistili dobrou úrodu.

Vrba má tedy mnoho magických funkcí. Zvláštní sílu měly právě ty posvěcené v den *Вербного воскресенья*. Vrbové pupeny se jedly. Dávaly se dobytku, ale i ženám pro podporu plodnosti. Vrba má samozřejmě také léčebné vlastnosti. Byla využívána v lidovém léčitelství především v rámci prevence. Z vrby se vyráběl odvar či roztok pro obklady, kterými se léčily různé otoky či pohmožděnin. V lidové kultuře jsou vrbě připisovány ochranné vlastnosti a říká se jí „женская утешительница“ (utěšitelka žen). Lidé byli přesvědčeni o tom, že posvěcená vrbová větvička je dokáže ochránit před bouřkou, před různými živelnými pohromami a také před nečistou silou a nemocemi. Jak už tomu v mytologii bývá, je s vrbou spojená také opačná symbolika. Vrba totiž patří k Bohem prokletým stromům. Podle legendy byly právě z vrby vyrobeny kolíky na vytvoření kříže a dle lidových představ sedí v suché vrbě čerti.

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Вербы зимою режут – на метель.

Верба распутицу ведет, гонит с реки последний лед

- **agronomické**

Если пушится верба к Вербному воскресенью – год будет урожайный

Если на верхушке вербы густые барашки, то первый посев даст хороший урожай, а если внизу вербы густые барашки, то последний посев будет лучше первого.

На вербной неделе мороз – яровые хлеба хороши.

Если хорошо цветет верба, пашня будет удачной.

Освященная на Вербное воскресенье верба, воткнутая в стол – сберегает посевы от порчи.

- **pranostiky týkající se pracovní specializace či určitého odvětví**

Вербою с Вербного воскресенья первый раз выгоняют в поле скот на Егория (6 мая).

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**
 - **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Освященная на Вербное воскресенье верба, брошенная против ветра, прогоняет бурю, а брошенная в пламя, останавливает действие огня.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Если пушится верба к Вербному воскресенью – год будет урожайный.

Если на верхушке вербы густые барашки, то первый посев даст хороший урожай, а если внизу вербы густые барашки, то последний посев будет лучше первого.

Вербою с Вербного воскресенья первый раз выгоняют в поле скот на Егория (6 мая).

На вербной неделе мороз – яровые хлеба хороши.

Если хорошо цветет верба, пашня будет удачной.

Верба распутицу ведет, гонит с реки последний лед.

- **radící**

Освященная на Вербное воскресенье верба, воткнутая в стол – сберегает посевы от порчи.

Освященная на Вербное воскресенье верба, брошенная против ветра, прогоняет бурю, а брошенная в пламя, останавливает действие огня.

- **varovné**

Вербы зимою режут – на метель.

Если зеленые листья с дуба опадают, то это к голоду.

Stejně jako u dubu, tak i vrba je rádcem v oblasti agronomické a meteorologické. V pranostikách i v symbolice je nejpodstatnější náboženská symbolika. Posvěcené větve vrby jsou hlavním atributem pranostik. Pranostiky lidem radily v používání těchto posvěcených vrbových větviček. Důležité jsou v pranostikách církevní svátky a hlavně tzv. „Вербная неделя“ a „Вербное воскресенье.“ Vrbové větvičky a svátky jsou uvedeny i v symbolickém popisu vrby. Rusové si tohoto stromu tedy vážili a v případě zdravého růstu lidem vrba zaručovala pozitivní výsledky v různých oblastech, jako například: „Если

пушится верба к Вербному воскресенью – год будет урожайный.“ a naopak *„Если зеленые листья с дуба опадают, то это к голоду.*“ V pranostikách vystupuje element ohně, což považuji za zajímavé, jelikož v Česku je vrba spojována spíše s vodou a vodními mytologickými bytostmi.

2.1.2.3 Bříza (берёза)

Pro východní Slované je bříza jedním z nejuctívanějších stromů. Má podobné funkce jako dub. Dub byl centrem Země, avšak bříza je symbolem centra Vesmíru a prostorového objektu, který spojuje různé světy. Podle lidových představ, mají větve břízy zvláštní sílu, jelikož rostou rychle a objevují se na nich listy dříve než na ostatních stromech. Znovu si symbolika a mytologie protirečí. Z jedné strany je totiž bříza považována za „šťastný“ strom, který dává sílu a zdraví a z druhé strany je to strom nebezpečný a je spojen s dušemi mrtvých a nečistou silou. Dle pranostik a různých pověr je původ břízy spojen s biblickými postavami. Existuje legenda, že břízy jsou dcery prvního člověka Adama. Jejich dlouhé copy vrostly do země a z jejich slz se stala břízová míza. Tyto slzy podle lidových představ prý pomáhají vyléčit všechny nemoci. Díky jarním paprskům začínají stromy nabírat svou životodárnou mízu. Břízová míza má odpradáвна velkou sílu a mnohasetletou tradici. V pobaltských zemích je břízová míza nazývána božím nápojem. Má mnoho pozitivních účinků na lidské zdraví a dle fytotherapeutů obsahuje například antioxidanty, díky čemu se i v dnešní době používá pro detoxikaci.³⁹

Na rozdíl od dubu, jenž je spojen s mužskou symbolikou, je bříza symbolem ženského počátku. O tom svědčí například způsob léčby, který byl provozován Ukrajinci, kdy nemocnou dívku odnášeli k bříze, aby nemoc přešla do stromu a chlapce přinášeli k dubu. Bříza je dále spojena se svatební a pohřební symbolikou. Obřady a rituály při svatbách jsou vždy spojeny jen s nevěstou a jejími kamarádkami. Obraz břízy je tedy vždy symbolem ženy či dívky. Co se týče pohřební symboliky, tak například v Bělorusku je zemřelá dívka nazývána „bílou břízou“.

³⁹МОРОК, А. а К. РАЗУМОВСКАЯ. *Приметы и суеверия*. 2013. ISBN 978-5-457-26701-5. Dostupné také z: https://www.e-reading.club/bookreader.php/94900/Razumovskaya_-_Primety_i_sueveriya.html

Referenční pranostiky

- **fenologické**

Если к 5 октября с березы не опали листья — значит снег выпадет поздно.

Раньше клена опушилась береза — жди сухого лета, и наоборот.

Если весной из березы течет много сока, то лето будет дождливое.

Если береза раньше ольхи распускается, лето будет нежаркое, пройдут дожди; если распустится ольха прежде, это верный признак, что лето будет сухое.

Когда по осени березы желтеют с макушки — ожидай ранней весны; если желтеют снизу — поздней.

Соловей зацелкал — значит, береза лист пустила.

При обилии летней влаги листья у красавицы густы и имеют темный оттенок — к рослым хлебам и хорошему урожаю.

- **agronomické**

Если к 5 мая лист березы полностью развернулся, значит можно высаживать картофель, а если нет, то картофель сажать еще рано, померзнет.

На березах много серег — к урожаю гороха.

Когда лопаются сережки у берез — время сеять хлеб.

Если на верху березы листья раньше и больше распустились — озимый хлеб нужно сеять раньше; если в середине больше распустились — нужно средне сеять; если внизу больше распустились — сеять позже.

Если листья на березе густы и темно-зелены — к урожаю и рослому хлебу.

Если листья опадают с березы и осины чисто — к урожайному году.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **vypozorované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují**

Если на березах осенью много листьев остается — то будет год тяжелый.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Если к 5 октября с березы не опали листья — значит снег выпадет поздно.

Раньше клена опушилась береза — жди сухого лета, и наоборот.

Если береза раньше ольхи распускается, лето будет нежаркое, пройдут дожди; если распустится ольха прежде, это верный признак, что лето будет сухое.

Когда по осени березы желтеют с макушки — ожидай ранней весны; если желтеют снизу — поздней.

На березах много серег — к урожаю гороха.

Если листья на березе густы и темно-зелены — к урожаю и рослому хлебу.

Если листья опадают с березы и осины чисто — к урожайному году.

Если весной из березы течет много сока, то лето будет дождливое.

При обилии летней влаги листья у красавицы густы и имеют темный оттенок — к рослым хлебам и хорошему урожаю.

- **radící**

Если к 5 мая лист березы полностью развернулся, значит можно высаживать картофель, а если нет, то картофель сажать еще рано, померзнет.

Когда лопаются сережки у берез — время сеять хлеб.

Если на верху березы листья раньше и больше распустились — озимый хлеб нужно сеять раньше; если в середине больше распустились — нужно средне сеять; если внизу больше распустились — сеять позже.

- **varovné**

Если на березах осенью много листьев остается — то будет год тяжелый.

Во время грозы надо укрываться под березу, а не под ель или сосну.

Bříza je jedním ze symbolů Ruska, a díky tomu existuje i velké množství pranostik. Analogicky, jako i u ostatních zástupců flóry, spadá největší počet příkladů pod agronomické a fenologické pranostiky. Agronomické se zaměřují především na úrodu obilovin. Bříza zastupuje ženský princip. Tento fakt se projevuje i v pranostikách a v pojmenování. Bříza tedy zosobňuje dívku, což je zřejmě například z této pranostiky: „При обилии летней влаги листья у красавицы густы и имеют темный оттенок — к рослым хлебам и хорошему урожаю.“ Uvedený příklad vypovídá také o důležitosti

březového listí. Podle toho, kdy březové listí opadáva nebo se listy rozvíjejí lidé určovali, kdy je čas setí a jaká bude úroda. Tak jako u dubu byl v pranostikách komponentem žalud, tak u břízy je to jehněda. Tento atribut vystupuje zvláště v agronomických pranostikách. Další prvek, který je v pranostikách o bříze zmiňován, je březová míza. V symbolice břízy hraje důležitou roli, a to díky jejím léčivým účinkům. Uvedené příklady se však zaměřují spíše na listí. Nicméně další symbolický význam březové mízy vystupuje v této pranostice: „*Если весной из березы течет много сока, то лето будет дождливое*“. Lidé podle množství březové mízy, která teče pouze na jaře předpovídali, jestli bude deštivé léto. Dešťové kapky jsou jako slzy a podle symboliky je březová míza slzami dcer prvního člověka Adama. Samozřejmě, že množství mízy vypovídá o vlhkosti půdy, a tedy i celkovém množství srážek. Záleží tedy na každém, jestli se na pranostiky podívá spíše poetickým pohledem nebo tím realistickým. Bříza je národním stromem Ruska, který dává sílu a zdraví. Na základě uvedených pranostik je to jednoznačný fakt.

2.1.2.4 Cedr (кедр)

Cedr je a byl pro obyvatele Sibíře a Uralu posvátným stromem. Říká se mu „*деве-мать*“, „*царь тайги*“, „*заветное дерево*“, „*пальма Сибири*“, „*хлебное дерево*“, „*сибирский великан*“. Dožívá se více jak 500 let. Je mohutný a krásný s rozložitými větvemi. Jeho dřevo je velice odolné a nepřitahuje škůdce, dokonce je odpuzuje. Existuje více druhů cedru jako je himalájský, sibiřský či libanonský. O cedru se mluví jak v Bibli, tak i v jiné duchovní literatuře, jako je například Citadela spisovatele Antoine de Saint-Exupéry nebo v již zmíněné edici Vladimíra Megreho „*Zvonící cedry Ruska*“. Perlu sibiřských lesů, jak je cedr také nazýván, si lidé cení hned z několika důvodů. Jako jediný strom sibiřské tajgy má ve smolnatých šiškách uložena semena-ořechy. Cedrové oříšky jsou jedlé anebo se z nich vyrábí olej či postní mléko, které pomáhalo léčit tuberkulózu, ledviny či psychické poruchy. Po vylisování cedrových oříšků se tzv. výtlačky používaly na přípravu chleba, palačinek či zákusků. Fauna cedrových lesů je přímo závislá na tomto stromu a jeho plodech. Některé druhy zvířat žijících v tajze nevyvádí potomstvo v letech, kdy cedr neplodí. Kožešiny zvířat žijících v těchto lesích mají viditelně lepší kvalitu než ostatní. Z jehličí se zase vyrábí vitamínový nápoj a smůlou se léčí rány. Cedr je tedy pro Rusy takový univerzální lidový léčitel. Z jiného úhlu pohledu je cedr znamením propojení vesmíru a pozemského života. Má údajně schopnost shromažďovat energii z kosmu. Tuto energii v sobě chrání či ji posílá zpět. Existují legendy o tzv. Zvonících cedrech, které se objevují velice zřídka, a to dvakrát nebo třikrát za tisíciletí. Tyto cedry také shromažďují

vesmírnou energii, ale nenavrací ji zpět a po 500 letech svého života začínají zvonit. Cedr takto údajně zvoní 3 roky. Během těchto 3 let může být pokácen a jeho energie využita na Zemi. Jestliže není využit, tak po 3 letech zvonění ztrácí cedr schopnost tuto energii vrátit a spaluje ji sám v sobě. Dřevo zvonícího cedru pomáhá člověku být talentovanějším, nadanějším, úspěšnějším a chytřejším.⁴⁰

Referenční pranostiky

- **pranostiky týkající se pracovní specializace či určitého odvětví**

Есть кедр – будет соболев, и белка, и медведь.

Нет кедрa – тайга пуста.

Никогда не клади в костер кедровых дров – будут болеть у оленей глаза и ноги.

Nereferenční pranostiky

- **pověrečné**

- **mytologické**

В ельнике – трудиться, в березняке – веселиться, в кедрaче – богу молиться.

Modální kritérium členění

- **prostě konstatující**

Есть кедр – будет соболев, и белка, и медведь.

Нет кедрa – тайга пуста.

- **radící**

Никогда не клади в костер кедровых дров – будут болеть у оленей глаза и ноги.

В ельнике – трудиться, в березняке – веселиться, в кедрaче – богу молиться.

Cedr má krásnou a vznešenou symboliku, která je známá nejen v Rusku. Cedry však většinou rostou daleko od lidské civilizace a jen v určitých oblastech, a to je pravděpodobně i důvodem, proč se s pranostikami o cedru setkáme jen zřídka. Kvůli tomuto faktu je i v této práci jen pár skromných příkladů, ale i mezi nimi se najde pranostika potvrzující mytologickou vznešenost cedru a jeho posvátnost: „В ельнике – трудиться, в березняке – веселиться, в кедрaче – богу молиться“. Pranostiky týkající

⁴⁰ Zvonící cedry Ruska [online]. 2010 [cit. 2018-05-13]. Dostupné z: <http://www.zvonici-cedry.cz/cedr.html>

se pracovní specializace či určitého odvětví zase vypovídají o tom, jak je cedr důležitý pro zvířata. Jak bylo uvedeno v popisu symboliky cedru, jedná se o jediný strom sibiřské tajgy, který má jedlá semena. Cedr je tedy zdrojem potravy. Takže tam kde je cedr, budou i zvířata, které je možné lovit. Pro lidi žijící na Sibiři a Uralu je tedy cedr „carem tajgy“. Tématikou pranostik o cedru je především lov.

ZÁVĚR

Cílem této magisterské diplomové práce bylo zpracovat žánr lidové slovesnosti, konkrétně pranostiku, nastínit celkový rámec ruské paremiologie nashromáždit příklady pranostik o rostlinách a zvířatech a vypracovat symboliku k jednotlivým zástupcům fauny a flóry.

Teoretická část poodhaluje základní útvary ústní lidové slovesnosti s akcentem na pranostiky. Tyto malé folklorní žánry jsou součástí širšího systému kultury, a proto jsou v práci zmiňovány i rituály, obřady a vše, co k těmto událostem patřilo. Součástí rituálů, kalendářních obřadů a jiných významných příležitostí našich předků byly vždy lyrické lidové písně, které jsou částečně založeny na obřadové poezii. Stručná pojednání i o ostatních mikrožánrech ústní lidové slovesnosti napomáhají v zorientování se mezi ruskými a českými pojmy dané problematiky.

Stěžejním bodem teoretické části bylo vymezení pojmu pranostika a charakteristika hlavních znaků. Jedná se tedy primárně o předpovědi, rady a varování, která vznikají na základě pozorování určitých jevů, situací a přírodních posloupností. Pro praktickou i teoretickou část byly použity převážně rusky psané prameny, jelikož tematika ruských pranostik je zpracována pouze úzkou skupinou odborníků.

Ústředním tématem pranostik v praktické části jsou reálie každodenního života i smrti. Uvedené příklady pranostik o zvířatech a rostlinách se zaměřují na určitý okruh činností. Nejčastěji jsou orientovány na polní hospodářství, lov, rybolov, chov domácích zvířat, včelařství a zahradnictví. Nejčastějším tématem pranostik je samozřejmě počasí, o čemž vypovídá samotná struktura pranostiky, která je tvořena ze dvou částí. Nejprve se hovoří o určité události a poté přichází prognóza.

Z většiny je praktická část věnována zvířatům. Bylo vyčleněno deset nejvýznamnějších zvířat. První byli rozpracováni brouci obecně, poté následuje motýl, ježek, had, vlk, medvěd, kůň, čáp s jeřábem, holub a vrána společně s krkavcem a havranem. V další části je pozornost věnována rostlinám, a to konkrétně čtyřem stromům. Jedná se o dub, vrbu, břízu a cedr. Při shromažďování paremiologických jednotek nastal problém v omezeném množství literatury. I po návštěvě ruských knihoven v Moskvě a Petrohradu se podařilo nalézt pouze několik skromných pramenů, které by se věnovaly právě zvířatům a rostlinám. U rostlin byla situace o něco horší. Bohatá symbolika totiž nezaručuje velký

počet pranostik a naopak. Ve zdrojích, které jsou v současné době k dispozici, se nepodařilo u některých rostlin nalézt větší počet pranostik, i když je jejich symbolika zajímavá. K tomuto zjištění jsem dospěla například u kapradí, kopřivy, osiky a dalších. Druhá varianta byla samozřejmě dostatek pranostik, ale nevýrazná symbolika. K tomu docházelo především u rostlin, pěstovaných pro hospodářské účely. Pranostik, které podávají lidem „návody“ pro výsev, sklizeň a podobně, bylo mnoho. Jmenovitě se jedná o brambory, pohanku či zelí, ale hlubší symboliku u nich nenalezneme. Pro praktickou část byly využity spíše populárně naučné publikace než odborné knihy.

Většina jednotek má referenční charakter. Nejpočetnější skupinu tvořily pranostiky fenologické a agronomické. Fenologické pranostiky zachycují opakující se životní pochody živočichů a rostlin. Součástí této skupiny jsou i meteorologické pranostiky, které jsou přímo závislé na způsobu chování zvířat a rostlin. Menší skupinu, avšak neméně důležitou, tvořily pranostiky týkající se již konkrétní pracovní specializace či určitého odvětví. Rozlišit pranostiky od ostatních frazémů je možné na základě tematiky. V rámci uvedených příkladů převládala tematika lovu, rybolovu, pastevectví a chovu dobytka.

V rámci nereferenční pranostik tvořily nejpočetnější skupinu jednotky mytologické a pověrečná skupina, která je založena na vypořizované časové posloupnosti určitých událostí, které po sobě následují, avšak není založena na reálných jevech. U rostlin je mnohem menší počet nereferenčních pranostik než u živočichů.

Závěrem se dá říci, že pro porovnání vypsané symboliky se symbolickými významy v pranostikách je nejvhodnější méně početná skupina nereferenčních pranostik. Referenční pranostiky jsou převážně praktického charakteru a hlubší symboliku v sobě nezachycují.

Dalším vybraným kritériem pro členění pranostik bylo kritérium modální. Referenční pranostiky měly většinou prostě konstatující charakter. Pranostiky radící se objevovaly především u rostlin. Nereferenční pranostiky měly často varovný charakter. Toto zjištění je logické, jelikož pověrečné pranostiky odráží převážně symbolické významy. Na základě pověr a legend se dělí zvířata a rostliny do dvou skupin, a to na čistá a nečistá. Obrazné použití vlastností, které má určitý zástupce, se využívalo pro tvorbu pranostik. Takže v rámci většiny pověrečných pranostik je zřejmé, že se lidé snažili ochránit před temnými a nečistými silami. Symbolika a pranostiky s kladným symbolickým nábojem se věnují například léčitelsví nebo také svatební a milostné tematice. Negativní náboj pranostik a symboliky je obsažen v tematice smrti, neúrody a nemoci.

Z vybraných zástupců mají negativní symboliku především tyto zvířata: vlk, brouk, vrána, krkavec a havran. Pozitivní charakter mají všechny uvedené stromy a také symbolika holuba, čápa, jeřába, ježka, medvěda a koně. Sporné momenty v symbolice a v pranostikách jsem zaznamenala u motýla a hada. U hada hraje roli mužský či ženský obraz zvířete. U živočichů jsou představy spojené s ženským obrazem obecně spojovány s negativními silami a mužský obraz se silami čistými, dokonce až posvátnými. Mužský princip se objevil především u posvátných zvířat, která zosobňují člověka. Z uvedených zástupců živočišné říše se jedná o medvěda a čápa. V symbolice stromů je rozdělení na mužský a ženský princip jednoznačné, ale nevypovídá o negativním či pozitivním náboji pranostik a představ. Představitelem síly, a tedy i mužství je dub a cedr. Ženskou symboliku má bříza a vrba. Slované považují stromy za přírodní léčitele. Ženský a mužský princip tedy určuje, komu daný strom může nejvíce pomoci.

U symboliky motýla je třeba rozlišovat, jestli se jedná o denního či nočního jedince. Zbarvení křídel denních motýlů je pestré. Každá barva má svůj význam i v pranostikách. Symbolika černé a bílé barvy je samozřejmě jednoznačná. Bílá barva je symbolem čistoty a nevinnosti. Černá je opakem bílé a symbolizuje nečistou sílu, tajemno a smutek. Symbolika barev byla obsažena v pranostikách o koních a výše zmíněných motýlích. U koní určovala zmíněná barva i vlastnosti a povahu koně. U ptáků barva určuje celkovou symboliku i tematiku pranostik. Vrány, krkavci a havrani jsou ztělesněním temných sil, jelikož jsou černí. U těchto ptáků převažují varovné pranostiky. Důležitým faktorem ovlivňujícím celkovou symboliku je tedy barva.

V pranostikách o ptácích jsou podstatné světové strany a výška letu. Tyto faktory pomáhaly předpovídat počasí, takže jsou obsaženy především v referenčních pranostikách. Zjednodušeně se dá říci, že když létají ptáci potichu a vysoko, je to dobré znamení. Špatné počasí či události předpovídají hluční ptáci, kteří létají nízko. Světové strany jsou zmiňovány ve většině paremiologických jednotkách. Na základě pranostik však nelze zobecnit konkrétní symboliku jednotlivých stran. V symbolice nebyly světové strany zmiňovány skoro vůbec a v pranostikách byl jejich význam u každého zástupce jiný.

U živočichů je pro pranostiky důležité období a místa, kdy a kde se začínají určité druhy objevovat. U stromů zase hraje roli období květu, barva listí, hustota koruny a doba padání listí. Pranostiky, které obsahují výše zmíněné prvky, spadají převážně do referenčních pranostik a z modálního hlediska se jedná o radící či prostě konstatující pranostiky.

Dále se v symbolice i v pranostikách objevují archetypy živlů. V představách lidí byl každému zvířeti a rostlině přisuzován jeden ze čtyř živlů. Nejčastěji je zmiňován element vody a ohně. Daný element je rozhodující pro pranostiky předpovídající počasí. Většinou se element uvedený v symbolice odráží i v pranostikách. Za zmínku stojí především element vody u medvěda, vrby, břízy a hada.

Pojmenování jednotlivých tvorů je často motivováno lidovými představami. Komponenty charakterizující určitou symboliku motivují nářeční názvy zvířat a vztahy mezi nimi. Tato provázanost byla zaznamenána například u hada, motýla a ježka. Z části se jedná o názvy známé i z dalších slovanských jazyků. Určujícím komponentem byl například charakteristický rys ve vzhledu, konkrétní mytologická představa či jeden ze čtyř elementů. Pojmenování některých brouků bylo například motivováno názvy hospodářských zvířat, takže i pranostiky měly spíše agronomický charakter. V pranostice o bříze byl motivujícím prvkem ženský princip, díky kterému je bříza nazývána krasavicí.

Zajímavým zjištěním v symbolice některých zvířat a rostlin je, že jsou zasvěcena stejnému bohu. Jedná se o slovanského boha Peruna. V pranostikách jméno boha hromů a blesků sice nevystupuje, ale v symbolice ano. Nebeský Perun totiž bojuje s nečistými silami a je tedy logicky patronem a ochráncem posvátných zvířat a rostlin. Perun vystupuje v symbolice koně, dubu a vrby.

Dalším opakujícím se prvkem v symbolice i v pranostikách jsou tzv. „*Kupadelné svátky*“. V ruštině se tomuto svátku říká „*Купальская ночь*“, „*день Ивана Купалы*“ nebo také „*Иванов день*“. Jedná se o slovanské oslavy letního slunovratu. Lidé oslavují přicházející léto, období sklizně, odchod zimy a příchod životodárného tepla, plození a života jako takového. Pochází již z pohanských dob a při christianizaci byl přetvořen na církevní svátek Jana Křtitele. Je to svátek, který uznávali nejen pohané, ale i křesťané. Svátek je tedy velice oblíbený a rozšířený. Díky oblíbenosti a tématice se v pranostikách vyskytuje nejčastěji. „*Иванов день*“ je zmiňován například u brouků nebo hada.

Někteří zástupci říše rostlin a zvířat jsou vyzdvihováni, a to prostřednictvím motivovanosti pojmenování. V ruské lidové tradici byli někteří představitelé fauny a flóry považováni za „*cary*“. Toto přirovnání je zmíněno v symbolice hada, medvěda, dubu a cedru.

Skoro každý živočich i rostlina má určitý charakteristický atribut, který vystupuje v uvedených příkladech pranostik. U ježka se jedná například o jeho bodliny, u hada o jed, u dubu o žaludy, u břízy o jehnědy a u vrby o posvěcené vrbové větvičky.

Jedním ze záměrů této diplomové práce bylo přiblížení ruského mysticky podmíněného iracionálního myšlení. Analyzovaná problematika je tvořena velice subjektivními složkami. Jestliže se na vývody daného tématu podíváme skeptickým pohledem, tak máme před sebou opět jen určité představy o představách ruského národu. Jedno je však jisté, pranostiky můžeme považovat za vzácné dědictví, které je svědectvím vnímavosti našich předků k přírodě.

РЕЗЮМЕ

Представленная к защите дипломная работа посвящена животным и растениям в русских приметах. В теоретической части идет речь о русских народных приметах как об объекте лингвистического, частично исторического и семантического исследования. Сначала уделяется внимание определению приметы и переводу этого термина с русского на чешский и с чешского на русский язык. Далее намечаются общие рамки этой проблематики с учетом разных языковых структур. В работе также указаны и другие микрожанры, определение которых будет дано в следующих подглавах теоретической части.

С целью объяснения различий между отдельными терминами паремиологии указаны дефиниции пословиц и поговорок, загадок и заговоров. Неотделимой составляющей данной проблематики считаются ритуал и обряды. В русской фольклорной и магической традиции присутствует огромное количество ритуалов, которые основаны, главным образом, на словах, так как вся сила этих обрядов заключена именно в словах.

Приметы всегда указывают на взаимоотношения между разными мирами. С одной стороны, говорится о мифологическом мире, то есть мире, основанном на суеверных легендах. С другой стороны, может быть, что перед нами есть реальный мир, основанный на действительных фактах. Различить, о каком виде примет идет речь, иногда очень трудно. Устное народное творчество дошло до наших дней уже в неполной форме. В современности приметы почти не образуются и поэтому возможно получить информацию только из определенного количества источников.

Составной частью работы является также размышление о сущности примет, в каких ситуациях они использовались и в каком виде. В практической части описана символика. Также для анализа использовались два типа классификации. Классификация примеров с модальной точки зрения ссылается на то, что являлось их замыслом. Разделение примет на референтные и нереферентные говорит об их мифичности или реальности. В заключении работы представлено сжатое изложение того, что вытекает из классификации примет и их символики.

Теоретическая часть, в основном, опирается на работы известных ученых, как Т. С. Садова, А. Н. Афансьева, Е. Е. Тонкова и А.М. Новикова. Теперь трудно представить дошла ли до нас суть примет в неизменном виде. В практической части использовались публикации А. Гуры, Е. Грушко и Ю. Медведева, И. Панкеева, а также О. Береговой.

Практическая часть делится на две части. Первая часть посвящена животным, а другая растениям. У каждого животного и растения ~~есть~~ в славянской культуре имеется определенная символика и примеры народных примет. На основании полученных народных примет было выбрано десять самых ярких представителей мира животных и четыре растений. В соответствии с символикой, которую было сложно найти и разработать у других видов растений, пришлось выбрать только деревья, а именно дуб, вербу, березу и кедр. Проблема с получением символики возникла, например, в случае с сельскохозяйственными растениями, у которых есть большое количество примет. Однако у этих примет обычно не бывает более глубокое символическое значение. К рассмотренным в данной работе представителям мира животных относятся жук, бабочка, еж, змея, волк, медведь, лошадь аист, журавль, ворона и грач.

Во время поиска паремиологических единиц возникла проблема, связанная с ограниченным количеством литературы по данной теме. Даже после посещения российских библиотек в Москве и Санкт-Петербурге было найдено лишь несколько источников, посвященных животным и растениям.

В доступных в настоящее время источниках для некоторых растений не удалось найти много примеров примет, даже если их символизм представлял интерес. Подобная ситуация происходила при отборе примет, связанных с крапивой, папоротником, осинкой и других. Второй вариант — это, конечно, большое количество примет, но неявная символика. Это особенно характерно для сельскохозяйственных растений, которые, главным образом, дадут „инструкцию“ по посеву, сбору урожая и так далее. Речь идет, например, о картофеле, гречихе или капусте. Для практической части научно-популярная литература использовалась в большей степени, чем научная.

По данной классификации фенологическая и агрономическая группы являются самыми значительными. Фенологические приметы описывают периодические

явления, связи и процессы в жизни животных и растений. Составной частью этой группы являются также метеорологические приметы, которые напрямую зависят от поведения животных и растений. Меньшая группа, но не менее важная, это отраслевые приметы или профессионально-трудовые. На основе тематики можно отличить приметы от других фразем. В приведенных выше примерах преобладала тема охоты, рыболовства, пастушества и животноводческого хозяйства.

Нереферентные приметы отражают такие соотношения и связи, которые в своей основе имеют, с точки зрения современного человека, замысел или заблуждения. В рамках нереферентных паремиологических единиц образовали самую многочисленную группу приметы мифологические, а также группа суеверных примет сложившихся по замеченной временной последовательности одного события, следующего за другим. Для растений существует гораздо меньше нереферентных примет, чем для животных.

В заключение можно сказать, что для сравнения символики с символическими значениями, проявляющимися в приметах, наиболее подходящей является небольшая группа нереферентных примеров. Референтные приметы по признаку являются более объективными и не отражают в себе более глубокую символику, поскольку у них самая важная прогнозирующая часть.

Следующим признаком для классификации примет является критерий модальности. Здесь выделяются просто констатирующие, приказывающие, советующие и предупреждающие приметы. У референтных примет чаще встречается констатирующий характер примеров. Этот вывод основывается на логике, так как суеверные приметы отражают, главным образом, символические значения.

На основании поверий и мифов животные и растения делятся на чистые и нечистые. Образное проявление свойств каждого животного служило как средство для создания примет. Поэтому очевидно, что люди пытались защитить себя от темных и нечистых сил. Указанная символика и приметы с позитивным значением посвящены, например, исцелению, а также свадебной и любовной тематике. Негативное значение большинства приведенных русских примет заключена в таких темах, как смерть, неурожай и болезнь.

Среди отобранных представителей животных являются в основном отрицательными следующие: волк, жук, ворона, ворон и грач. Положительный характер имеют все упомянутые деревья, а также голубь, аист, журавль, еж, медведь и лошадь.

Спорным пунктом в символике и в приметах были замечены у бабочки и змеи. У змеи играет большую роль мужское или женское изображение животного. У животных с женским образом, как правило, связываются отрицательными силами. Мужской род сочетается с изображением чистых, даже священных сил.

Мужской принцип появился, прежде всего, у священных животных, которые олицетворяют человека. В этой работе идет речь о представителях мира животных - медведь и аист. В символике деревьев разделение на мужской и женский принцип однозначен, но это не указывает на отрицательный или положительный заряд приметы и данной символики. Представителем силы, и в связи с тем мужественности, являются дуб и кедр. Береза и верба связаны с образом женщины. Славяне считают деревья естественными целителями. Таким образом, женский и мужской принцип определяет, кому лучше всего может помочь дерево.

В символике бабочки надо различать дневных и ночных бабочек. Окраска крыльев дневных бабочек очень яркий и пестрый. Каждый цвет имеет свое значение даже в приметах. Символика черно-белого цвета, конечно, однозначная и четкая. Белый цвет - символ чистоты и невинности. Черный является противоположностью белого и символизирует нечистую силу, тайну и печаль. Символика цветов важна у лошадей и вышеупомянутых бабочек. У лошадей определяет цвет также характер и типичные свойства лошади. У птиц цвет определяет общую символику и тему народных примет. Вороны и другие птицы из этого отряда служат воплощением темных сил, поскольку они черного цвета. У этих птиц преобладает количество предупреждающих примет. Следовательно, важным фактором, влияющим на общую символику, является цвет.

В птичьих приметах важным признаком являются стороны света и высота полета. Эти факторы помогают предсказывать погоду, поэтому, в основном, они содержатся в референтных приметах. Условно говоря, когда птицы летают тихо и высоко, это всегда хороший знак. Плохая погода или события предсказываются громкими птицами, летающими низко. Стороны света, упоминаются в большинстве случаев. Однако на основе показанных примеров невозможно обобщить их конкретную

символику. В символике стороны света вообще не упоминались, и в приметах их значение отличалось в зависимости от животного или растения.

У деревьев играет главную роль цветение, цвет листьев, плотность кроны и время падения листьев. Приметы, которые содержат вышеупомянутые элементы, попадают в основном к референтным единицам и с модальной точки зрения у них ~~просто~~ констатирующий или советующий характер.

Дальше появляются архетипические элементы. Во представлениях народа каждому животному и растению приписывался один из четырех элементов. Наиболее распространенным является элемент воды и огня. Этот элемент имеет решающее значение для метеорологических примет. Обычно элемент, который заключен в символике, отражается также в приметах. Стоит упомянуть, прежде всего, элемент воды у медведей, верб, берез и змей.

Наименования отдельных существ часто мотивируются народными понятиями. Компоненты, которые выступают в символике, мотивируют диалектные имена животных и отношения между ними. Эта связь была отмечена, например, у змей, бабочки и ежа. Частично это имена, известные из других славянских языков. Определяющим компонентом являются, например, определенные особенности внешнего вида, конкретный мифологический образ или один из четырех элементов. К примеру, имена некоторых жуков были мотивированы названиями скота, поэтому приметы относились чаще к агрономическим единицам. В приметах о березе является мотивирующим элементом женский принцип, благодаря которому народ называет березу красавицей.

Интересный вывод в символике некоторых животных и растений заключается в том, что они часто посвящены одному и тому же богу. Это славянский бог Перун. Имя бога грома и молнии не упоминается в приметах, но упоминается в символике. Небесный Перун сражается с нечистыми силами и логически является покровителем и защитником священных животных и растений. Перун выступает в символике лошади, дуба и вербы.

Еще один повторяющийся компонент – это праздник Ивана Купалы. Это славянский праздник, посвященный летнему солнцевороту. Люди празднуют предстоящее лето, период сбора урожая, уход зимы и самой жизни. Праздник возник уже при

язычестве, а во время христианизации превратился в христианский праздник Рождества Иоанна Предтечи. Этот праздник признавался не только язычниками, но даже христианами. Поэтому очень популярен и широко распространен. Благодаря популярности упоминается „Иванов день“, например, у жуков или змей.

Почти у каждого животного и растения есть отличительный атрибут, который появляется в примерах примет. Например, у ежа – это его иголки, у змеи - яд, у дуба - желудь, у березы - сережки и у вербы - освещенные ветки.

Первым указанным животным из группы насекомых является жук. Самая главная тема референтных фенологических примет у этого животного - погода. В связи с приведенными примерами примет можно сказать, что чем скорее появляются жуки, тем лучше. Что касается метеорологического прогноза это всегда положительный знак. В представлениях о животных всегда важна функция агрономическая. Эти приметы помогали людям и отвечали на земледельческие вопросы. Символика подтверждается тематикой данных примет, поскольку семантическая мотивация примет связана с домашним скотом. С модальной точки зрения помимо констатирующих примет, есть также количество советующих единиц, что является весьма важным в связи с агрономической тематикой. Как в референтных приметах, в символике жука, основным символом является смерть. Символика описывает представление русского человека, в котором жука считают образом души. К сожалению, прямое олицетворение мертвых душ – найти в приметах не удалось, однако удалось обнаружить символику смерти. В нереферентных примерах появление жуков считается отрицательным знаком и в связи с этим была выделена группа предупреждающих примет. Огонь – это главный элемент жука, но в приметах не проявляется.

Символика бабочек является весьма негативной, но показанные приметы имеют скорее положительное значение. Символизм говорит о дневных и ночных бабочках. В примерах упоминаются белые, желтые и красные бабочки. Эти цвета яркие, и можно сказать, что это дневные бабочки, у которых положительная символика и их появление считается положительным знаком. Этот факт подтверждает символику, которая рассказывает о счастье и успехе в случае встречи этих бабочек во время дня. Этот факт проявляется в агрономических приметах. Поскольку это животное также относится к классу насекомых, приметы свидетельствуют об обилии или недостатке

меда. В символике бабочки представление о воплощении души играет значительную роль, но в народных приметах с этот образ встречается редко. В референтных единицах бабочка, чаще всего, помогает прогнозировать погоду.

Символическая ассоциация с птицами, которые, например, помогают определить изобилие урожая, в зависимости от высоты или направления полета, встречается в указанных примерах.

В связи с классом насекомых следующим животным, связанным с классом насекомых, является еж. С онтологической точки зрения классификации у этого животного преобладают фенологические народные приметы, которые, в основном, информируют нас о естественных периодических отношениях и погодных явлениях. С модальной точки зрения, примеры сосредоточены на предупреждениях о холоде или болезни. В связи с тем, что еж не является одомашненным животным и люди с ним встречаются только редко, подбор примет вызвал некоторые осложнения. Согласно символике, всезнающий еж близок к Богу, поскольку он помогал ему в создании мира. Вероятно, благодаря этому образу встреча с ежом считается положительным знаком, что подтверждает присутствие мифологических примет. Неподтвержденным в указанных приметах оказалась мотивация называть ежа барсуком, собакой или свиньей как привычно на других диалектах. Этот символизм, скорее всего, основывается исключительно на некотором сходстве этих животных во внешности.

Ярким представителем класса пресмыкающихся животных является змей. Легенд и историй о змеях множество, но примет уже не так много. Фенологические приметы помогали русскому народу в прогнозировании погоды. Главным атрибутом змеи является яд и, следовательно, выступает этот знак и в примерах. Впрочем, удивительно, что укус змеи рассматривается в символике положительно. Мифология говорит о змее, как о животном, которое помогло Богу и людям во время всемирного потопа, и благодаря этому можно предположить, что люди считают укус змеи как событие, случившееся по воле Божьей. Парадоксален тот факт, что у змеи есть также демоническая символика. В итоге следует отметить, что символика и приметы невозможно отнести только к позитивным или негативным. Элементом змеи является вода. В перечисленных примерах играет вода важную роль.

В качестве млекопитающего животного с интересной символикой выступает волк. Волк является важным представителем сказочного, фольклорного и мифологического мира. Согласно символике, невозможно различить, считает ли русский народ волка положительным или отрицательным персонажем. По мифологии не вполне ясно, был ли волк создан Богом или Дьяволом. Однако негативная символика преобладает, так как это заметно как в референтных, так и в нереферентных приметах. Кроме того, с модальной точки зрения также преобладает функция предупреждения. Согласно некоторым легендам, волк был сделан из глины и играет роль посредника между мирами. Помимо всего прочего, свадебная символика присутствует как в символике, так в приметах.

Среди диких животных в России является самым большим и важным именно медведь. При поиске паремиологических единиц о медведях, было найдено больше пословиц и фразеологизмов, чем народных примет, но данная работа сосредоточена на народных приметах. Главной темой примет являются времена года. Также важна свадебная символика. В символике медведя важен элемент воды. Этот атрибут выступает, так как у остальных животных, у фенологических примет, которые посвящены прогнозу погоды. Медведь является символом силы. Согласно классификации по модальности, у медведя не присутствуют предупреждающие приметы, поскольку медведь считается божественным существом. Если медведь нападает на человека, это происходит только по воле Божьей.

Из непарнокопытных и одомашненных животных представлена лошадь. Лошадь является божественным существом и поэтому неудивительно, что существует большое количество народных примет, связанных с ней. В отличие от других животных, лошадь часто упоминается – не только в классических приметах, чтобы предсказать погоду, но даже в приметах, касающихся определенной сферы. Это логично, потому что лошадь является одомашненным и сельскохозяйственным животным. Интересно, что тематика не направлена на помощь человеку, как привычно, но от человека к лошади. Лошадь является героем, которого люди уважают, поскольку они знают, что застанет тяжелую работу. Это сильное животное, к которому надо относиться с достоинством и уважением. Отношение людей к лошадям как к священным животным возник еще в язычестве и исключительно поддерживался также в христианстве. Символы говорят о праздниках, связанных с лошадьми.

Среди диких животных в России является самым большим и важным именно медведь. В русских научных текстах при поиске паремиологических единиц о медведях было найдено больше пословиц и фразеологизмов чем народных примет, но данная работа сосредоточена на народных приметах. Главной темой примет являются времена года. Также важна свадебная символика. Элемент воды является важным при описании медведя. Этот атрибут выступает на первый план, так как у остальных животных, у фенологических примет. Медведь является символом силы. Эта его известная особенность проявляется в символике и в показанных приметах. Если обратиться к классификации по модальности, то можно отметить, что у медведя не присутствуют предупреждающие приметы, поскольку медведь считается божественным существом. Если медведь нападает на человека, это происходит только по воле Божьей.

Из непарнокопытных и одомашненных животных представлена лошадь. Лошадь — божественное существо и поэтому неудивительно, что существует большое количество народных примет, связанных с ней. В отличие от других животных, лошадь часто упоминается, не только в классических приметах, чтобы предсказать погоду, но даже в отраслевых, касающихся определенной сферы жизни. Это логично, потому что лошадь является одомашненным и сельскохозяйственным животным. Интересно, что тематика не направлена на помощь человеку, как привычно, но наоборот. В этих приметах советы людям, как помогать лошадям. Лошадь является героем, которого люди уважают, поскольку они знают, что она выносит. Это сильное животное, к которому надо относиться с достоинством и уважением. Священный подход людей к лошадям уже возник в язычестве и поддерживался также в христианстве. Символы говорят о конных праздниках. Важным фактом является присутствие примет с функцией совета, которые помогали людям заботиться о лошадях. Также следует учитывать цвет лошади. Цвет лошадей рассказывает о их характере, свойствах и в целом определяет символику.

Птицам в практической работе уделяется большое внимание. Начнем с аиста и журавля, которые упоминаются в приметах очень часто. В данном случае, преобладают референтные единицы с метеорологической тематикой. С этими птицами люди регулярно встречаются в непосредственной близости от их жилищ, лугов и полей. У аиста и журавля значительная группа агрономических примет. В суеверных приметах речь идет о родственниках и знакомых. Также как в символике

медведя, аист происходит от человека и является символом жизни. В связи с этим снова повторяется священная символика. У аиста Бог не упоминается как таковой, а конкретно говорится о символе Христа, но эта идея не представлена в указанных приметах. Поэтому согласно символике было бы грехом убить священную птицу, как упоминается в приметах. Поскольку на поведение этих птиц влияют, главным образом, сезон и погода, то в этом аспекте вновь преобладают фенологические приметы с метеорологической функцией. В агрономических приметах также очень важно время отправления и прибытия этих птиц.

Голубь также относится к группе священных птиц. Эта символика берет начало в приметах, где вновь упоминается, что божественных птиц не рекомендуется убивать, так как, согласно легендам, приходит наказание. Голубь более близок человеку, чем аист, поскольку это частично одомашненные птицы. Однако голубь может быть также символом смерти, что очевидно даже в приметах. Согласно мифам, голубь олицетворяет душу человека и, благодаря этому, в приметах важна любовная и свадебная символика. Так же, как и другие птицы и голуби способны предсказывать погоду, в образе голубя весьма важен элемент воды, который связан с предсказанием плохой погоды. В символике не упоминается элемент огня, однако в приметах он присутствует. Голубь имеет очень богатую символику, но в приметах подтверждается лишь немного из описанных символических значений. Не хватает примет с символикой цветов, так как цвет является важным компонент почти у каждого животного. Белый цвет птицы символизирует чистую душу, а черный голубь — зло. Из-за черного цвета голубь автоматически причисляется к группе нечистых птиц, таких как ворон, ворона или грач.

В приметах о птицах всегда важна тематика прогнозирования погоды. В большинстве случаев знания о погоде основаны на реальных природных явлениях. Поэтому и у вороны преобладают фенологические приметы. Вообще можно отметить, что когда птицы летают высоко и тихо, это хороший знак, и погода будет приятная. Если низко и громко, то это прогноз плохой погоды. В птичьих приметах важны страны мира, но четкие выводы из этих примеров невозможно сделать, так как у каждой птицы разные символические значения. В контексте прогнозов погоды также важно, если птицы летают отдельно или в группах. Для символики ворон играет важную роль звук и звуковая ассоциация, но, к сожалению, конкретных примет с междометиями не удалось найти, но по крайней мере во фенологических

приметах говорится о крике ворон как о плохом знаке. Богато представлена группа нереперентных примеров, которые иллюстрируют как положительную свадебную символику, так и отрицательную, связанную со смертью. Ворона и Ворон принадлежат к так называемым нечистым птицам. С модальной точки зрения, здесь наиболее важна функция предупреждения, что помогает людям предсказывать погоду и предотвратить повреждение и нанесение ущерба.

Составляющей практической части являются растения, а конкретно деревья. Это одно из самых священных деревьев России и мира. Согласно мифологии, у дуба встречаются и другие названия, но в приметах выступает под основным наименованием. Так как и у остальных примет о растениях, решаются метеорологические и агрономические проблемы. Фенологические приметы сосредоточены на тематике урожая или неурожая сельскохозяйственных культур. Вышеупомянутые темы повторяются и богатую символику дуба в приметах трудно найти. Тем не менее, дуб является священным деревом и этот факт подтвержден в приметах. С модальной точки зрения снова важны советы, главным образом, агрономические. У дуба атрибут желудь, который очень часто выступает также в приметах.

Подобно приметам дуба, в приметах о вербе является главной функцией агрономическая и метеорологическая. Освященные ветки являются основным атрибутом этих примет. Также упоминаются религиозные праздники, и особенно „Вербная неделя“ а „Вербное воскресенье“. В отличие от большинства остальных представителей, которые больше связаны с язычеством, у вербы самая важная религиозная символика. В России это дерево уважают. У вербы говорится о элементе огня. Это кажется интересным, потому что в Чехии верба связана с водой и водными мифологическими существами.

Предпоследним представителем мира деревьев является береза. Типичный символ России упоминается в приметах довольно часто. Тема агрономических примет сосредоточена, главным образом, на зерновых культурах. В связи с тем является определяющим компонентом листья. На основе того, если они падают или развиваются, люди определяют, когда будет посев, и какое будет качество урожая. Береза представляет женский образ. Этот факт проявляется как в приметах, так и в народных названиях. Береза олицетворяет девушку. Главным атрибутом березы

являются сережки. Этот атрибут также проявляется в агрономических приметах. Другим компонентом является березовый сок, который ценится народом благодаря его целебному эффекту. Кроме того, не менее важным является элемент воды. Люди, согласно количеству березового сока, который можно собирать только весной, предсказывали, будет дождливое лето или нет. Капли дождя похожи на слезы и, согласно символике, березовый сок - это слезы первых дочерей Адама. Безусловно, количество сока указывает на влажность почвы, а следовательно, на общее количество осадков. Эти представления помогают в прогнозировании погоды.

Последним деревом, о котором идет речь в практической части, является кедр. Символика кедра также является священной. Обычно они растут вдали от крупных населенных пунктов и только в определенных областях, и это, вероятно, является причиной того, что мы редко сталкиваемся с приметами о кедре. В связи с этим, в данной работе лишь несколько примеров. Главным образом, это отраслевые приметы с тематикой охоты. Как указано в символике кедра, это единственное дерево сибирской тайги, у которого съедобные семена, иначе говоря, орешки. Кедр - источник питания и „царь тайги“. Следовательно, где есть кедр, будут и животные, на которых можно охотиться.

Тема данной дипломной работы является обширной и поэтому для анализа были отобраны самые яркие представители мира животных и растений. Собственно говоря, данное исследование посвящено различным народным представлениям, что всегда является субъективным понятием. Поэтому эта работа лишь частично описывает понимание русским народом окружающего мира.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ВЛАДИСЛАВОВНА, Б. О. *Этнические стереотипы по данным языка и народной культуры славян*. Москва, 2006. Dostupné také z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/belova10.htm>. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Российская академия наук.
2. ТОНКОВА, Е. Е. *Народная примета с позиций лингвокогнитивистики и лингвокультурологии*. Белгород, 2007. Dostupné také z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/belova10.htm>. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Белгородский государственный университет.
3. ШАХНОВИЧ, М. И. *Приметы верные и суеверные*. Москва: Лениздат, 1984. ISBN 978-5-458-36064-7.
4. АФАНАСЬЕВ, А. Н. *Поэтические воззрения славян на природу. Том 3*. Москва: Современный писатель, 1995. ISBN 5-265-03309-2, 5-265-03305-х.
5. ДАЛЬ, В. И. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Москва: Издательство АСТ, 2004. ISBN 5-200-00748-8, 5-200-00595-7. Dostupné také z: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=26406>.
6. ЕФРЕМОВА, Т.Ф. *Новый толково-словообразовательный словарь русского языка*. Москва: Дрофа, 2000. ISBN 5-200-02800-0.
7. САДОВА, Т.С. *Народная примета как текст и проблемы лингвистики фольклорного текста*. Санкт-Петербург, 2004. Dostupné také z: <http://cheloveknauka.com/narodnaya-primeta-kak-tekst-i-problemy-lingvistiki-folklornogo-teksta#ixzz4X4g4BfuA>. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук.
8. ДАЛЬ, В. И. *Пословицы русского народа*. Москва: Азбука-классика, 2007. ISBN 9785389031593. Dostupné také z: <http://www.homlib.com/read/dal-vi-1/poslovicy-russkogo-naroda/43947>.
9. МОСКВИН, А.Г. *Большой словарь иностранных слов*. Москва: «ИДДК», 2007.
10. БУСЛАЕВ, Ф. И. *Исторические очерки русской народной словесности*. Москва: Либроком, 2011. ISBN 978-5-397-02104-3.
11. ЗУЕВА, Т.В. а Б.П. КИРДАН. *Русский фольклор: Учебник для высших учебных заведений*. Москва: Флинта, 2002. ISBN 5-89349-115-7.

12. РЫБНИКОВА, М. А. *Русские пословицы и поговорки*. Москва: Академии Наук СССР, 1961. Dostupné také z: http://elib.gnpbu.ru/text/rybnikova_russkie-poslovitsy-i-pogovorki_1961/go,6;fs,1/.
13. НОВИКОВА, А. М. *Русское народное поэтическое творчество. Хрестоматия*. Москва: Высшая школа, 1987.
14. СОКОЛОВА, В. К. *Заклинания и приговоры в календарных обрядах*. 1982. Dostupné také z: <http://paganism.ru/zaklin.htm>.
15. КРУГЛОВ, Ю.Г. *Русские обрядовые песни*. Москва: Высшая школа, 1989. ISBN 5-06-000261-6. Dostupné také z: http://biblio.imli.ru/images/abook/folklor/Kruglov_YU.G._Russkie_obryadovye_pesni._1989.pdf.
16. ТОЛСТОЙ, Н. И. *Язык и народная культура*. Москва: «Индрик», 1992. ISBN 5-85759-025-6. Dostupné také z: <http://books.e-heritage.ru/book/10081652>.
17. КИРИЛЕНКО, Ю.Н. *Философское измерение ритуала: ритуал как языковая игра*. 2010. Dostupné také z: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskoe-izmerenie-rituala-ritual-kak-yazykovaya-igra.pdf>
18. БАЙБУРИН, А. К. *Ритуал в традиционной культуре*. СПб: Наука, 1993. ISBN 5-02-027354-6. Dostupné také z: https://eu.spb.ru/images/et_dep/Baiburin/Bayburin.pdf.
19. СОКОЛОВА, В.К. а Т.М. ЧИРКОВА. *Обрядовая поэзия*. Москва: Современник, 1989. ISBN 5-270-00110-1. Dostupné také z: http://www.ruthenia.ru/folklore/folklorelaboratory/4expseminar/Obryadova_poeziya_rozp.pdf.
20. СТЕПКИН, О.В. *Месяцеслов. Приметы, обряды и советы на каждый день*. Москва: РИПОЛ классик, 2016. ISBN 978-5-386-08255-0.
21. ГРУШКО, Е. а Ю. МЕДВЕДЕВ. *Энциклопедия русских примет*. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. ISBN 5040051662.
22. ГУРА, А.В. *Символика животных в славянской народной традиции*. Москва: Индрик, 1997. ISBN 5-85759-056-6. Dostupné také z: http://www.rodnovery.ru/attachments/article/507/simvolika_zhivotnyh.pdf.
23. ШАПАРОВА, Н.С. *Краткая энциклопедия славянской мифологии*. Москва: АСТ, 2003. ISBN 5-17-009469-8.
24. МЕГРЕ, В. *Звонящие кедры России*. СПб: Диля, 2012. ISBN 978-5-8174-0070-0. Dostupné také z: http://lib.ru/URIKOVA/MEGRE_W/01_anastasia.txt.

25. БЕРЕГОВА, О. *Символы славян*. Москва: Диля, 2011. ISBN 978-5-88503-605-4. Dostupné také z: https://www.e-reading.club/bookreader.php/1028007/Beregova_-_Simvoly_slavyan.html.
26. ПАНКЕЕВ, И. А. *Тайны русских суеверий*. Москва: Яуза, 1998. ISBN 5-87849-084-6.
27. МАДЛЕВСКАЯ, Е.Л. а Н.Д. ЭРИАШВИЛИ. *Русская мифология. Энциклопедия*. Москва: Эксмо, МИДГАРД, 2007. ISBN 5-699-13535-9. Dostupné také z: <http://www.e-reading.club/book.php?book=141743>.
28. МОРОК, А. а К. РАЗУМОВСКАЯ. *Приметы и суеверия*. 2013. ISBN 978-5-457-26701-5. Dostupné také z: https://www.e-reading.club/bookreader.php/94900/Razumovskaya_-_Primety_i_sueveriya.html.
29. MUNZAR, J. *Medardova kápě aneb pranostiky očima meteorologa*. Praha: Horizont, 1985.
30. KOMÍNKOVÁ, P. *Na motýlích křídlech*. Brno, 2013. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/363159/pedf_b/motyli3.pdf. Masarykova univerzita v Brně.
31. MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7.
32. HRADIL, R. *Duše rostlin*. Hranice: Fabula, 2004. ISBN 80-86600-12-2.
33. FONTANA, David. *Tajemný jazyk symbolů: názorný klíč k symbolům a jejich významům*. Praha: Paseka, 1994. ISBN 80-85192-91-8.
34. FRANCOVÁ, E. *Rok ve Svatojánu*. Praha: Motto, 2017. ISBN 978-80-267-0922-0. *Zvonící cedry Ruska* [online]. 2010 [cit. 2018-05-13]. Dostupné z: <http://www.zvonici-cedry.cz/cedr.html>

Internetové zdroje

1. *ВЕСТИНИК ТГГУ*. 2011, 23(1). Dostupné také z: http://kpfu.ru/staff_files/F1576263016/7.pdf.
2. *Naše řeč*. 2000, 83(3). Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7573>.
3. *Slovo a slovesnost*. 1962, 23(4). Dostupné také z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=1194>.
4. *Literárny časopis Literatlík* [online]. [cit. 2017-09-19]. Dostupné z: <http://www.literatlik.sk/literaturista/archiv/2004-28-09pelemelearch.html>.

5. *IEncyklopedie* [online]. [cit. 2018-05-13]. Dostupné z:
<http://www.iencyklopedie.cz/archimandrita/>.

PŘÍLOHY

1. Zvířata

- **veverka (белка)**

Увидеть в лесу белку – к встрече с друзьями, убить белку – навлечь на себя несчастье.

Увидеть, как белка грызет орешки, - к скорой свадьбе и к семейному благополучию.

Увидеть бельчат – к рождению ребенка.

Убить бельчонка – к смерти близкого вам ребенка.

- **ovce (баран)**

Бараны дерутся рано утром – к скверной погоде.

- **blecha (блоха)**

Блохи кусают – перед дождем.

Для выведения из дому блох нужно воткнуть аистиное перо в середину пола или стены при постели.

Кукушкин голос кто впервые услышит, в тот бы час из-под правой ноги взял земли и в доме своем посыпал, в этом году блохи туда не пойдут.

- **slunéčko sedmítečné (божья коровка)**

Божьи коровки собираются вместе – к дождю.

Если божья коровка с ладони поднимается на палец, а потом полетит вверх – к ведру, полетит вниз – к ненастью.

Если божья коровка скоро слетает с ладони – будет ведро, если не улетает – жди дождя.

Появление в большом количестве божьих коровок предвещает хороший урожай ржи.

- **slavík (соловей)**

Если соловей запел на голых деревьях, неурожай на садовину.

Кто при первом соловье скинет рубаху, того блохи не будут кусать.

Соловей поет всю ночь – будет солнечный день.

Если соловья услышишь раньше кукушки, лето будет удачное.

- **čírmanek (бурундук)**

Бурундук квохчет – перед ненастьем.

- **ropucha (жаба)**

Наступить или убить жабу – к ненастной погоде, а также, к несчастью, в личной жизни – расставанию в скором времени с близким человеком.

- **skřivánek (жаворонок)**

Считается в народе вестником весны, это одна из почитаемых на Руси птиц.

Жаворонок прилетел, значит будет тепло.

Если жаворонки прилетали 22 марта, в день Сорока мучеников, значит должен быть хороший урожай.

Увидеть жаворонка в небе - к приятной и неожиданной встрече или хорошим известиям. Жаворонок - это предвестник чего-то хорошего и желанного.

Жаворонок летит – к теплу.

Ранний жаворонок – теплая весна.

Если жаворонок не запел на заре – жди дождя.

Жаворонки гуляют – к ведру, а сидят – к грозе.

Замлокает жаворонок – жди ненастья.

Если жаворонки запели в небе, то на третьи сутки будет водопол (снег таять начнет).

Жаворонок запел – пора выходить на пашню.

Если жаворонок начнет петь в новолуние, будет богатый год, если же в последнюю четверть, то год бедный.

- **zajíc (заяц)**

Увидеть в лесу следы зайца – к несчастью, можете заблудиться или на вас нападет дикий зверь.

Заяц меняет серую шубку на белую – к скорой зиме.

В сухой год зайцев больше, в сырой меньше.

Жирные зайцы – к долгой холодной зиме.

- **žluva, (иволга)**

Видеть иволгу – к счастливой и богатой жизни, слышать ее пение – к радости и к приятной встрече.

Если вы убили иволгу – значит в скором времени вас ожидают крупные неприятности, с которыми трудно будет справиться, вы не сможете найти выход из сложившейся ситуации, а друзья откажут вам в поддержке.

- **sur (коршун)**

Если коршун сидит на кресте, это к покойнику.

- **kořka (кошка)**

Если черная кошка перебежала дорогу значит случится какое-нибудь несчастье.

Если кошка чешет когти о дерево или ваш любимый диван - это к дождю.

Если кошка умывается, значит намывает гостей.

Место, на котором постоянно лежит кошка, считается самым хорошим, так как она выбирает только энергетически чистые места.

Если кошка не отходит от больного и валяется под столом на спине, больной скоро умрет.

Если скребет пол - это к ветру и морозу.

- **kuřka (кукушка)**

Если кукушка сидит на доме, значит в нем будет пожар.

Вышел из дома и услышал кукушку – бедному к прибыли, богатому к разорению.

Сколько раз кукушка прокукует столько тебе и жить осталось на свете.

Человек, первый раз в году услышавший кукование позади себя, скоро умрет.

Кукушка летает по двору, значит ждите пожара. Если кукушка кукует после Петрова дня (12 июля), значит лето будет хорошее, долгое и снег не скоро выпадет.

- **netopýř (летучая мышь)**

Если она на вас напала – это к смерти близкого человека, так как летучая мышь всегда считалась вестником несчастья.

Если она на вас не напала, а вы просто увидели ее издали – это к тяжелой болезни.

- **moucha (муха)**

Изобилие мух в доме говорит о богатстве хозяев.

Попала муха в еду или питье – ожидайте подарка. Мухи зимой в доме – к покойнику.

- **myš (мышь)**

Если завелись мыши – жди голода.

- **jelen (олень)**

Если дорожку перебежит олень, в скором времени родится наследник.

Встретить оленя в лесу – к большой прибили.

- **orel (орел)**

Увидеть белого орла – к получению наследства.

Если орел кружит над головой – ждите беды.

- **rāv (павлин)**

Хранить в доме павлиньи перья – к большому несчастью.

Если вам довелось услышать крик павлина, что, честно говоря, слух ваш не усладит, ждите интересных новостей, которые, возможно, полностью изменят вашу жизнь.

- **ravouk (паук)**

Убить паука дело богоугодное, за это прощаются 40 грехов.

Увидев паука, внимательно присмотритесь, в каком направлении он движется: если паук стремится вверх ждите приятных известий, а если вниз – новости будут хорошими.

Если паук сидит на паутине, вам сам Бог велел загадать желание. А делается это следующим образом: загадайте желание и проговорите про себя: „Если восемь ног паука будут вниз спускаться, то и мое желание будет исполняться“. Соответственно, если после ритуала паук ринется вверх, желание ваше не исполнится, вниз – исполнится в точности, как загадали.

- **kohout (петух)**

Если петух запел в неурочное время, ждите перемен в общественной и политической жизни.

Если у вас есть петух, вы вполне можете обойтись без часов: первые петухи поют ровно в полночь, вторые – до зари (3 часа утра), а третьи – на заре (5 часов утра).

- **svrček (сверчок)**

Когда в доме поселяется сверчок – это еще полбеды. Но когда он начинает стрекотать в любое время дня и ночи, ждите беды: или кто-то навсегда уйдет из этого дома, или быть покойнику.

- **husa (гусь)**

Гусь стоит на одной ноге, поджав другую, - к морозу.
Под крыло нос прячет – к холоду.
Гуси хлопают крыльями – к морозу.
Полощутся в воде – к теплу.
Гусь летит – к дождю (ранней весной), а лебедь – к снегу (поздней осенью).
Гуси ныряют – к дождю.
Гусь ошипывается – к хорошей погоде.
Поджимает лапу – к стуже.
Гусь щелкает клювом – к ненастью.
Гуси летают против ветра зимой – к бурану, летом – к ненастью.
Гуси и утки ныряют – к скорому дождю.
Гусь моется – к дождю.
Чем раньше весной прилетят дикие гуси, тем скорее наступят теплые дни.
Если осенью дикие гусы летят высоко, то зима наступит поздно, а если низко, то зима наступит скоро.
Высоко летят гуси в Воздвижение (27 сентября) – к высокому половодью, низко – к малому.

- **drozd (дрозд)**

Услышал пение дрозда – готовься к холодам.
Много дроздов – к голодному году.

- **datel (дятел)**

Дятел рано стучит, в январе еще, - к ранней весне.
Стучит в марте – весна будет поздняя.
Дятел запел – к дождю.
Дятел долбит дерево низко – к ведру.
Дятел долбит дерево снизу вверх – к суровой зиме и глубоким снегам.
Если дятел весной долбит по преимуществу изгородь, о наступающее лето будет червивое.
Если дятел долбит стены холодных (неотапливаемых) строений, то будет много мышей.
На Давида-земляничника (9 июля) земляника девок в лес зовет.
После Ильина дня (2 августа) не советуют есть земляники, иначе будешь дремать.

- **pěnkava (зяблик)**

Зяблик поет – на тепло.

Зяблик летит – к стуже.

Зяблик запел поутру – к проливному дождю: говорят, он „рюмит“, потому что монотонно тянет: „Рю-минь-минь-рю!“

- **krocan (индюк)**

Если индюки купаются в песке или в снегу, то летом следует ожидать дождливой погоды, а зимой – оттепели; купание же их во время оттепели указывает на то, что она продолжится.

- **šváb (таракан)**

Появление в доме тараканов – верная примета материального благополучия.

Убивать тараканов и чинить им всякие неприятности нельзя ни в коем случае, чтобы в вашем доме навечно не поселилась нужда.

- **hrdlička (горлица)**

Горлица воркует – высевай коноплю, а по дороге жди ведра.

2. Rostliny

- **brambor (картофель)**

Картофель сади в полнолуние.

Если картофель сажать при молодом месяце, тогда корни, не завязывая клубней, растут в длину.

Картошку сей на ущербе луны – никогда не будет мелка.

Сей картофель в тот день, когда очень быстро течет весенняя вода, - будет крупен.

Много картофеля – мало конопли.

Много черники – много картошки.

Выкапывать и есть картофель, так же, как и другие овощи, нужно начинать в тот именно день недели, на который приходилось

Благовещенье, тогда овощи не будут червивы и не станут гнить, в крайнем случае начать выкапывать картофель нужно в субботу.

- **smrk (ель)**

Много еловых шишек – к урожаю яровых, сосновых – к урожаю ячменя.

Много почек на ели – к урожаю льна.

- **šeřík (сирень)**

Сирень считается символом первой любви.

Цветки сирени обычно состоят из четырех лепестков, а вот если вам посчастливится найти цветок с пятью лепестками, носите его при себе – он не позволит злоумышленникам вас сглазить.

Если очень часто попадаются цветки с тремя лепестками, год будет голодный.

- **pes (собака)**

Если собака воеет, опустив при этом голову, - к покойнику, если она смотрит на дом и продолжает источно выть – быть пожару или краже, а если она воеет на луну – ждите перемены погоды.

Собака прячет нос – к лютым холодам.

Если собака нервничает и не находит себе места – к несчастью, в доме.

На кого собака потянется, тому ждать обновы.

Если же она не ест крох после человека, он скоро серьезно заболеет или умрет.

- **sova (сова)**

Слышать уханье совы – к беде.

Если сова или филин садится на церковь – к покойнику.

- **okurka (огурец)**

Много шишек на елях – к урожаю огурцов.

Считается, что первая посадка огурцов должна проходить тайно, чтобы никто об этом не знал и не видел. Нужно скрывать от чужого глаза первую грядку и первый выросший огурец, чтобы был хороший урожай.

Первый огурец нужно зарыть в землю, чтобы было много огурцов.

Если на грядке раньше времени много желтых огуречных плетей, значит кто-то сглазил, подглядев, как растет первый огурец.

29 июня считается днем, когда нужно пропалывать огурцы.

Чтобы уберечь огурцы от напастей, в старину девушки собирались гурьбой глухой ночью на огородных грядках и, обнажившись, обегали их.

Считалось, что таким образом можно было уберечь урожай огурцов.

- **bob (боб)**

Бобы – не грибы: не посеешь – не взойдут!

Бобы высоки – и хлеба высоки.

Высокие бобы – хороший лен.

Считается, если во время цветения бобов на грядке среди зеленых растений окажется один белый, значит в течение года кто-то из семьи умрет.

- **hloh (боярышник)**

Много боярышника – много хлебов.

- **brusinka (брусника)**

Если доспевает брусника, то и со жнитвом овса надо торопиться.

- **plevel (бурьян)**

Если бурьяны выросли очень высокие – будут обильные снега.

В новолуние не сей и не паши – нивы бурьяном зарастут.

- **jilm (вяз)**

Если у вяза много цвета – уродится греча.

Много почек – уродится ячмень.

У вяза почки густы – к хорошему урожаю.

- **hrách (горох)**

Горох да репа – животу не крепа!

Ласточки прилетели – время сеять горох.

Горох сеять советуют накануне Глаговещенья. Ранний горох сей до Георгия (6 мая), поздний – после Георгия.

- **rákos (камыш)**

Камыш нехорошо держать дома – это к несчастью.

- **zelí (капуста)**

Чтобы черви не поели капусту, нужно сажать ее в четверг, или на концах грядки посеять крапиву.

Когда сеешь капусту, пересылай зерна из руки в руку, чтобы был хороший урожай, в противном случае капуста не взойдет.

Если капусту садить при молодом месяце, то она будет высокая, хрупкая.

Если капусту садить в полнолуние (или в последнюю четверть), то она будет низкая, толстая, крепкая.

Капусту надо садить, когда около месяца нет круга и когда небо немного облачное, - тогда тля не будет точить.

Капустные семена из кочней надобно выбирать если не на Воздвижение (27 сентября), то на Благовещенье (7 апреля): ни воздвиженский, ни благовещенский мороз капусты не бьет. Но при засевании капусты надо пересыпать семена из рук в руки, иначе вместо нее уродится брюква. В день Ильи (2 августа) капусту накрывают горшком, чтобы была бела. При высаживании капустной рассады ни в коем случае нельзя смеяться, потому что капустные листья станут морщинистыми и не будут гладкими.

В то время, когда высаживают капустную рассаду, нельзя смотреть не только на ржаное поле, но даже и стоять к нему лицом.

Если капустную рассаду поливать водой, добытой из первого осеннего снега, такую капусту не будут есть черви.

Крот не станет подкапывать капусты, если при посадке рассады на одну из гряд положить камень.

Та капуста будет белой, которая была посажена в часы нахождения луны на небе. Также, чтобы капуста белая была и тугая, первый кустик рассады покрывают большим горшком, а горшок – белой скатертью. При пересадке рассады не едят хлеба, чтобы куры капусту не выклевали.

Сажать рассаду должны исключительно женщины: если посадит мужик, капуста в цвет уйдет, а кочана не даст.

Если помести капусту тем помелом, которым выметали печку перед печеньем пасхального кулича, то черви немедленно уйдут не только с капусты, но и из огорода.

Капусты в четверг не сажают, чтобы черви не поточили.

Печная зола со Страстного четверга, пятницы и субботы охраняет капусту от червя.

От червей на капусте по концам гряды следует садить крапиву.

Если веником, которым отмахивались от оводов, покропить капусту, из нее выйдут все черви.

- **роhанка (гречиха)**

Гречу следует сеять, пропустя сорок морозов после Сорока мучеников (22 марта).

На Егорья (6 мая) мороз – гречи будут хороши.

На св. Марка (8 мая) сеется татарка (гречиха).

До Николы вешнего (22 мая) не сей гречки, не стриги овечки.
 С Митрофана (17 июня) сеют гречу.
 27 июня – Елисей-гречкосей: сей на Елисея гречу – от семи недугов лечит.
 С Петра-капустника (25 июня) последний посев гречихи.
 Сей гречиху, как ольха зацветет.
 Гречу надо сеять, когда зацветет рожь.
 Закраснела земляника – время сеять гречу.
 Гречу сей на ущербе луны или в полнолуние.
 Когда молодые скворцы начнут выглядывать из гнезд – пора сеять гречиху.
 Ранний цвет гречихи – к неплодородному лету.
 Греча уродится, если у вяза много цвета.
 Урожай сморчков – к урожаю гречи.
 Непременно будет урожай на гречу, если:

- в Кутью (иначе, на Рождество, 7 января) тропинки грязны, оттепель;
- на Голодную крещенскую Кутью был снег;
- на Рождество путь хорош;
- на Масленицу идет снег;
- снег раньше стаял на тропинках;
- весной осина пушистая;
- рано появились мухи;
- весной в лугах и в лесу много голубых цветов, и ни одного из них не тронет мороз;
- сильно светит черемуха.

Если нет рябины – нет и гречи.
 Еще говорят: сей гречиху, когда рожь хороша.

- **земляника (lesní jahody)**

Закраснела земляника – время сеять гречу.

3. Houby

- Грибы на стене дома выросли – к богатству.
 Если посмотреть на гриб да так и оставить, не сорвать он все равно больше расти не будет.
 На Троицу (50-й день после Пасхи) дождь – много грибов.
 На иванову ночь (7 июля) звездно – грибов много будет.

Коли грибовно, так и хлебовно.

Если после исчезновения с полей снега в лощинах или у огородов на земле останется много плесени – много будет грибов.

Много мошек – к урожаю грибов.

Можно ожидать грибов, если ненастно в воскресенье перед Масленой.

Летом частые туманы – в кузовах полно грибов.

Грибное будет лето, если мокрое Благовещенье.

Большой урожай грибов в течение всего лета – быть долгой зиме.

Если при сборе грибов из-под ног выскочит заяц, нужно идти в сторону, куда он побежал, потому что заяц обычно бежит в грибные места.

После крупного, прямого дождя начинается усиленный рост грибов; такой дождь называется грибным.

Поздние грибы – поздние снега.

Если волнушки (ryzec kravský) пойдут раньше рыжиков, не жди грибов.

Ранние опенки (václavka obecná) – ранний озимый сев.

Появились опята – лето кончилось.

Кто босиком по грибы пойдет, тому одни старые да сырые дадутся.